

—Людзьмі звацца!

Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

21

ЖНІўНЯ

1992 г.

№ 34 (3652)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 50 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

«ВЕРУ Ў ЦВЯРОЗЫ РОЗУМ НАРОДА»

Гутарка Міхася ЗАМСКАГА са старшынёй Цэнтральнай рады Беларускай сацыял-дэмакратычнай грамады Міхасём ТКАЧОВЫМ.

СТАРОНКІ 2—4

АДРАДЖЭННЕ:

ВЯРТАННЕ ЦІ СТВАРЭННЕ?

Роздум Юрася ЗАЛОСКІ.

СТАРОНКА 5

СУВОЙ ЖЫЦЦЯ

З новых вершаў Сяргея ГРАХОЎСКАГА.

СТАРОНКІ 8—9

ПАДПСАВАНАЯ ДЭМАКРАТЫЯ

Хасэ АРТЭГА-І-ГАСЭТ: «На пачатку французскай рэвалюцыі адна вугальшчыца сказала маркізе: «Пані, цяпер усё пойдзе наадварот. Я буду ехаць у вашым панкіне, а вы будзеце сваімі ручкамі насіць вугаль». Адзін дробны юрыст, з тых, што склікалі народ да рэвалюцыі, паправіў: «Не, таварыш. Зараз мы ўсе будзем насіць вугаль».

СТАРОНКА 12

НАШТО КУСАЦЬ СЛАНА ЗА ПЯТЫ?

Па старонках рускамоўных газет.

СТАРОНКІ 13—15

«У ТУРМЕ Я СТАЎСЯ ПАЭТАМ»

На пытанні Леаніда ПРАНЧАКА адказвае Масей СЯДНЁУ.

СТАРОНКА 15

А ШТО НА «КРЭСАХ» МАГЛО ЗМЯНІЦА?

Алесь ЧОБАТ: «Калі местачковыя «палітыкі» так прагнуць пасля падпітку папа-роць адзін другога нажамі на нацыянальнай глебе, гэта іх справа ды іхняга ўчастковага. Але калі ў местачковым стылі, з істэрыкай, крыкам, судамі ды скандаламі гуляюць у палітыку інтэлігенты з дыпламамі, якія да таго ж «рэпрэзэнтуём інтарэсы вшысткіх полякув на Беларусі», то колькасць такіх ножжапоранняў у перспектыве павялічыцца. Ну а каму гэта трэба!»

СТАРОНКА 16.

— Пімену Панчанку—75! Паважаны ўзрост, важкія набыткі, немалы шлях пройдзены. Але нездарма кажучь: сапраўдны паэт—заўсёды малады. І справа зусім не ў тым, колькі ў яго за плячыма гэтых самых вёсен і зім. Больш важна, чым напаяняецца паэзія, што жывіць яе.

Задумваючыся над супярэчлівай рэчаіснасцю, П. Панчанка адзін з нямногіх, хто прад'яўляе самы бязлітасны рахунак і свайму пакаленню, і самому сабе. На поўны голас гаворыць ён са сваім народам. І яму ёсць што сказаць, бо П. Панчанка з творцаў, якія народныя не паводле афіцыйных тытулаў, а па прызыванню.

«Без чалавечнасці—няма і вечнасці»—сказаў ён у адным са сваіх твораў. Словы гэтыя сёння набываюць асабліва глыбокі сэнс і ў дачыненні да самога паэта. Чалавечнасць П. Панчанкі—асобы і творцы—зарука таго, што ён заўсёды нам патрэбны. Няма беларускай літаратуры без П. Панчанкі, як няма і П. Панчанкі без беларускай літаратуры.

З днём нараджэння, дарагі Пімен Емяльянавіч! Яшчэ доўгіх год жылля Вам, новых твораў!

Матэрыялы пра юбіляра чытайце
на стар. 6—7.

Кола Дзён

Прырода на мінулым тыдні змякчыла свой нораў, прайшлі дажджы, сям-там пракінутыя грыбы... Але гэта не спыніла нашэсця агню, які ў гэце гарачае лета 92-га пакідае на ландшафце рэспублікі чорныя знакі-плямыны. Наступ стыхі адбываўся сапраўды па магічных законах: агонь дабраўся-такі да людзей. У Глускім раёне пажар вынішчыў дзве вёскі, што сталі пясчарод лесу, у агні загінулі дзве жанчыны... Лес-лес, ты можаш быць і ворагам?

Але лета, пакідаючы пра сябе як ніколі «гарачыя» ўспаміны, тым часам увававідкі сыходзіць. У парках і скверах пачынае праглядацца сумны твар восені, і надыходзіць новыя клопаты. У грамадстве канчаецца зацішка — у сталіцу вяртаюцца з адпачынку палітыкі і дзелавыя людзі, набліжаецца сесія Вярхоўнага Савета. Жыццё неўзабаве зноў закіпіць, завіруе — можа, павесялее?

12
ЖНІўНЯ

У Міністэрстве юстыцыі Рэспублікі Беларусь зарэгістравана новая грамадская арганізацыя — «Беларускі рэспубліканскі фонд падтрымкі дэмакратычных рэформ». Мэта фонду — спрыянне развіццю дэмакратычных рэформ у мясцовым самакіраванні, эканоміцы, экалогіі, навуцы і культуры, а таксама прапаганды ідэй дэмакратыі і правоў чалавека. Дэмакратыі, такім чынам, робіцца ўсё больш і больш, толькі ці робімся мы самі дэмакратамі?

13
ЖНІўНЯ

Старшыня Вярхоўнага Савета Беларусі С. Шушкевіч сустрэўся з намеснікам старшыні Пастаяннага камітэта ўсекаўскага сходу народных прадстаўнікоў Сайфуддзінам і членамі кітайскай дэлегацыі, што знаходзілася ў Беларусі. Адбылася гутарка. Сайфуддзін паведаміў пра намер кітайскага ўрада выдзеліць Рэспубліцы Беларусь крэдыт на суму 30 мільёнаў юаняў.

Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь прыняў пастанову «Аб надзвычайнай пажарнай абстаноўцы на тэрыторыі рэспублікі і мерах па папярэджанні, лакалізацыі і ліквідацыі пажараў у лясках, на тарфяніках і сельскагаспадарчых угоддзях». Дзяржаўная сістэма папярэджання і дзеяння ў надзвычайных сітуацыях пераведзена ў рэжым надзвычайнага функцыянавання, у кіруючых органах устаноўлена кругласутачнае дзяжурства. Але ці не запозна спажаліўся ўрад — пажарамі ахоплены каля 6 тыс. гектару лясоў і тарфянікаў?..

14
ЖНІўНЯ

Стала вядома аб чарговым павышэнні цэн на хлеб і хлебобулочныя вырабы, малако і малочныя прадукты, іншыя прадукты харчавання. Жыццё становіцца даражэй, жыццё становіцца больш сумна...

Асабліва сумным стаўся гэты дзень для шасціратнага алімпійскага чэмпіёна Барселоны па гімнастыцы мінчаніна Віталія Шчэрбы — яго аднапакаёўку абрабавалі няўдзячныя суайчыннікі, для якіх, відаць, не існуе іншых відаў спорту, акрамя ўзломаных чужых кватэр.

Тым часам управа БНФ «Адраджэнне» звярнулася ў Нацыянальны алімпійскі камітэт Беларусі з вішаваннямі з нагоды вынікаў выступленняў беларускіх алімпійцаў у Барселоне. Успяхоў нашых спартсменаў, адзначаецца ў зваросце, сведчаць пра вялікі творчы і духоўны патэнцыял беларускага народа.

У Мінск прыбылі ўдзельнікі Маршу салідарнасці «Жыццё дзеля жыцця», які распачаў сваё шэсце па дарогах Еўропы з Італіі. Сам Папа Рымскі блаславіў на марш удзельнікаў канферэнцыі «Міласэрнасць», якія з дабрачыннай місіяй выправіліся да краінаў Усходняй Еўропы. З Мінска марш салідарнасці накіраваўся ў Маскву.

15
ЖНІўНЯ

Апублікаваны матэрыял Дзяржкамстата Рэспублікі Беларусь. Паводле падлікаў, колькасць насельніцтва рэспублікі на жнівень г. г. складае каля 10,3 млн. чалавек. Удкладняецца, што сярод іх зарэгістраваны 83 чалавекі, ВІЧ-інфіцыраваныя. Медыкі каментуюць гэтую лічбу, як «трывожную». Толькі ў параўнанні з дзесяцігоддзямі наўрад ці ёсць падставы для трывогі. Аднак жа — зважай на грамадства, але найперш памятай пра сябе асабіста...

16
ЖНІўНЯ

У Віцебскім гарвыканкаме створаны штаб па размініраванні — на дне Заходняй Дзвіны знойдзены залежы боепрыпасаў з часоў другой сусветнай вайны. Дарэчы, лясныя пажары выявілі, што яшчэ многа «металічнай смерці» засталася ў беларускай зямлі ад вайны.

На фасадзе Мінскага Свята-Духава кафедральнага сабора з'явіўся абраз Прасвятой Дзевы Марыі Божай Маці. З пад'ёмнай платформы абраз асвятціў мітрапаліт Мінскі і Слуцкі Філарэт. Ён жа падзякаваў стваральнікам абраза, майстрам-эксграфам, і выдаў ім архірэйскае граматы.

17
ЖНІўНЯ

Старшыня Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь С. Шушкевіч накіраваўся з афіцыйным візітам у Паўднёвую Карэю.

Гэты нумар «ЛіМа» пазначаны 21-ым жніўня. Год назад у гэты дзень большасць з нас уздыхнула з вялікай палёгкай — паражанне неабольшавіцкага путчу было ўжо відавочным.

Тады здавалася, што поўнае вызваленне ад путаў камуністычна-таталітарнай сістэмы адбудзецца не сёння-заўтра. Але шлях да сапраўднай дэмакратыі, сапраўднага суверэнітэ-

ту Беларусі аказаўся цяжкім і цяжкім. Мы і сёння стаім толькі на пачатку стварэння сапраўднай дэмакратычнай улады. Эканамічныя цяжкасці, непазбежныя для посткамуністычнага грамадства, спрыяюць сацыяльнай напружанасці, якую імкнучца выкарыстаць у сваіх мэтах сілы рэакцыі.

Будзем пільнымі. Дэмакратыя вартая свайго вялікага прызначэння, калі ўмее бараніць сябе.

«Веру ў цвярозы розум народа»

Гутарыць старшыня Цэнтральнай рады Беларускай сацыял-дэмакратычнай грамады Міхась ТКАЧОЎ і рэдактар аддзела публіцыстыкі «ЛіМа» Міхась ЗАМСКІ

М. Замскі: — Вось быццам бы неўпрыкметкі сплыў ужо год пасля леташніх жнівеньскіх падзей, якія, фактычна, паклалі канец чырвонай імперыі, а з ёю і панаванню КПСС, камуністычнай ідэалогіі. Але, прызнацца, я і цяпер часам задаю сабе пытанне: гэтачэпісты мелі шанцы на поспех, ці праваліліся з-за сваёй чалавечай нічэмнасці, з-за таго, што да арганізацыі змовы аднесліся, як прывыклі адносіцца да сваёй працы ўсё жыццё, — абы з рук? Запомнілася саркастычная фраза, якая прагучала ў тыя дні з вуснаў Бакаціна: «Яны нават гэтага не змаглі зрабіць». Як сведчаць дакументы (некаторыя з іх былі нядаўна агалошаны на пасяджэнні Канстытуцыйнага суда Расіі), многія буйныя партыйныя арганізацыі і ў Расіі, у рэспубліках падтрымалі путчыстаў. Некаторыя партыйныя босы даслалі ў тыя дні ў Крэмль тэлеграмы з патрэбаваннем да гэтачэпістаў дзейнічаць больш рашуча і энергічна каб знішчыць дэмакратычную заразу.

М. Ткачоў: — Мне ўспамінаецца мая размова ў першы дзень путчу — 19 жніўня, з тагачасным галоўным рэдактарам БелСЭ, народным пісьменнікам Беларусі Іванам Пятровічам Шамякіным, які тады быў яшчэ і членам бюро ЦК КПБ. Я сказаў яму: «Што вы нарабілі! КПСС цяпер рухне!» Ён мне адказаў, што я чэ разуваю сітуацыі ў краіне, маўляў, наспей час навесці ў ёй парадак.

Вы помніце, як потым разгорталіся падзеі ў Мінску. Бюро ЦК КПБ на чале з Малафеевым дасылае ў Маскву тэлеграму, у якой выказваецца падтрымка змовшчыкам, дэмакратычным сілам збіраюць мітынг на плошчы Леніна ў Мінску, дзе гучаць лозунгі — «Рэакцыя — не прайдзе!» «Свабоду законнаму прэзідэнту Гарбачову!» «Няхай жыве суверэнная Беларусь!» Да таго часу мы ўжо мелі на руках зварот Ельцына, дзе ГКЧП аб'яўляў па-за законам, народ заклікаў да выступлення супроць путчыстаў. Мы распаўсюдзілі гэты дакумент у Мінску, на перыферыі.

Ці маглі гэтачэпісты перамаг-

чы? Упэўнены — не маглі. Яны мелі справу ўжо не з тым, некалі запалоханым, паслухмяным народам. За гады перабудовы, што б пра яе ні гаварылі, у людзей раскрыліся вочы на сапраўдныя «каштоўнасці» таталітарнага рэжыму, які яны атажасмлівалі з «кіруючай і накіроўваючай» камуністычнай партыяй. Ці мелі путчысты падтрымку ў пэўных колах грамадства? Вядома, мелі. Перш за ўсё сярод буйных партыйных і дзяржаўных функцыянераў, многіх военачальнікаў, органаў КДБ і МУС.

М. З. — Пасля жнівеньскіх падзей, на сесіі Вярхоўнага Савета Беларусі была створана камісія на чале з народным дэпутатам Пырмам па расследаванні ўдзелу партыйна-дзяржаўных органаў рэспублікі ў путчы. Помніцца, па першым часе камісія раз ці два выступала ў Вярхоўным Савете з паведамленнямі аб першых выніках расследавання, а потым усё неяк заглохнула...

М. Т. — У мяне ёсць інфармацыя, былое камандаванне Беларускай ваеннай акругі актыўна было ўзялося выконваць дырэктывы ГКЧП.

М. З. — Чамусьці некаторыя сродкі масавай інфармацыі ў пасляпутчыя дні пачалі даказваць, што КДБ Беларусі адразу адмовіўся выконваць загады Кручова. Ці праўда гэта? Мне давлялося прысутнічаць пасля тых дзён на прэс-канферэнцыі, якую наладзілі для журналістаў кіраўнікі праваахоўных органаў рэспублікі. Усе яны красамоўна апавядалі, як прыстойна паводзілі ўсе ў дні путчу, як адмовіліся ўступіць у якія-небудзь кантакты з гэтачэпістамі. Тым не менш, намеснік старшыні КДБ, які тут прысутнічаў, нечакана для ўсіх прызнаўся, што Камітэт дзяржаўна-рэспубліканскай бяспекі ў першы ж дзень путчу прывёў усе свае падраздзяленні ў баявую гатоўнасць, праўда, не сказаўшы пры гэтым, што гэтага патрабавала адна з дырэктываў Кручова. Вы, Міхалі Аляксандравіч, нагадалі пра антыпутчыя мітынгі, арганізаваныя на плошчы Леніна, здаецца, 20 жніўня. Дык вось, тагачасны пракурор рэспублікі, Тарнаўскі, выступа-

Настальгія па несвабодзе

Расказваюць, што пісьменнік Піліп Пестрак, які быў шматгадовым палітычным вязнем Гродзенскай турмы і сядзеў там у камеры-адзіночцы, пасля вызвалення ў верасні 1939 года, на волі пакутаваў ад бяссонніцы і, шукаючы ад яе рэспунку, звярнуўся да ўладаў з просьбай дазволіць яму, пекучы ён не прывыкне да свабоды, прыходзіць начаваць у сваю камеру.

Нават калі гэта жарт, усё роўна ў ім крыецца вялікая псіхалагічная праўда. Хіба не тое самае адбываецца сёння амаль з кожным з нас, хіба не пакутуем мы, так бы мовіць, ад «сацыяльнай бяссонніцы», хіба не сумуем па несвабодзе, ва ўмовах якой пражылі сем з гакамі дзесяцігоддзю?

Цяжка вінаваціць людзей за іх сум па мінулым, дакараць,

што ў іх кароткая памяць, што «сёння» і «ўчора» яны параўноўваюць толькі з пункту гледжання кошту гарэлкі. Цяжка, паўтормым, ва ўсім вінаваціць і дакараць, бо пераважная большасць людзей заўсёды жыла і жыве сваім сённяшнім днём, і калі ім ня добра, калі ім баліць, яны не разважаюць, чаму баліць — баліць, і ўсё тут...

І ўсё ж, па вялікім рахунку, нельга забываць, як жылося ўсім нам у тым «сацыялістычным эдэме» на самай справе, а не ў сённяшніх настальгічных успамінах. Нельга забываць таму, што настальгія па больш-менш сытай, упарадкаванай несвабодзе зрабілася глебай, на якой выпявае яйка камуністычнага, бальшавіцкага рэваншу.

«Вох, вох!» — вохча над гэ-

тэмі праз некалькі дзён на сесіі Вярхоўнага Савета, між іншым расказаў, што ў дзень мітыngu яму званілі з кіраўніцтва КДБ і МУС рэспублікі і прапаноўвалі аб'явіць той мітынг незаконным, а яго арганізатараў прыцягнуць да адназначнасці. Дарэчы, і Тарнаўскі, які, як высветлілася, у дні путчу паводзіў сябе не вельмі прыстойна, тут, на сесіі, выдаваў сябе за абаронцу дэмакратыі.

М. Т. — Зараз можна пачуць, што надзеі, якія ўскладаліся на перамогу дэмакратыі ў мінулагоднія жнівеньскія дні, — не спраўдзіліся. Я не падзяляю гэтай думкі. Галоўны вынік векапомнага жніўня для Беларусі — набыццё ёю дзяржаўнага суверэнітэту.

М. З. — Есць і такая думка — суверэнітэт застаў наш народ зняцка, і ён не ведае, што зараз са сваім суверэнітэтам рабіць.

М. Т. — Свядомая, актыўная частка народа ўспрыняла змены, што адбыліся ў рэспубліцы, як заканамерны вынік цяжкай барацьбы за адраджэнне Беларусі, якую вялі і вядуць лепшыя яе сыны. Ацэньваючы галоўнае, што адбылося ў палітычным жыцці рэспублікі, трэба ў першую чаргу нагадаць наданне Вярхоўным Саветам канстытуцыйнага характару Дэкларацыі аб суверэнітэце Беларусі, прыняцце шэрагу іншых прагрэсіўных законаў. Скажам прама — не без нашага ўдзелу абрынулася турма народаў, што існавала больш як 70 гадоў.

Але, на вялікі жаль, мы не здолелі перарэзаць пулавіну, якая і сёння працягвае звязваць нас з былой імперыяй. На маю думку, Беларусь і цяпер захоўвае свой напаяўкаліяны статус. Тлумачыцца гэта тым, што мы дасюль эканамічна залежым ад былога Цэнтра, былых рэспублік Саюза. І тады наша рэспубліка выконвала ролю, так сказаць, зборачнага канвеера, не распараджаючыся пры гэтым канчатковым прадуктам, і цяпер, па сутнасці, адбываецца тое самае.

ШЛЯХ НА БАЦЬКАЎШЧЫНУ

Вядомы ў беларускіх асяродках Амерыкі як доктар-гісторык і журналіст Янка Запруднік амаль паўсотні год шукаў свой шлях на Бацькаўшчыну, марыў і марыў пра дзень, калі свабодна і з непрыхаванай радасцю будзе хадзіць па вуліцах беларускай сталіцы. На здымку ён справа. Лёс Я. Запрудніка, хоць і драматычны, разам з тым у многім ён узорны для нас і павучальны. На Бацькаўшчыну Я. Запруднік прыехаў не толькі, каб пабачыцца з роднымі ды наведваць любяе сэрцу мястэчка Мір, найперш ён запрошаны выступіць з лекцыяй на навукова-практычнай канферэнцыі, якая адбудзецца ў Маладзечне.

— Я шмат блукаў па свеце, доўга шукаў сваё разуменне, сваю ісціну, і, здаецца, знайшоў яе. І цяпер як быццам нясу сваю ношу назад, дадому.

Пасля выхаду на пенсію, Я. Запруднік працуе над кнігай «Гісторыя Беларусі» для амерыканскага выдавецтва. Можна і да нашых паліц дойдзе неўзабаве працы і навукоўца Я. Запрудніка і іншых таленавітых земляноў замежжа.

Сяргею Карніловічу (ён у цэнтры), нібыта прасцей было прыяздзіць на бацькоўскую зямлю. Бо маладзейшы ўзрост падчас вайны рэабілітаваў ягоную замежную «прапіску». Ці не дзесяты раз Сяргей на радзіме, але ўпершыню гэтак вольна і незалежна ён крочыць па ёй. Вядома, на дварэ іншы час. Гэты руплівы і ахвярны чалавек арганізаваў вялікі збор медыкаментаў і адзежы для дзіцячых прытулкаў, якія прывезлі сюды, і сам развозіў па розных гарадах.

А 44-гадовы Яўген Лецка (злева)

нарадзіўся, вырас і стаў на старажытнай Наваградчыне. Шмат пахадзіў, паездзіў па роднай Бацькаўшчыне, пакуль не выпела думка — стварыць такую суполку, якая б звязвала, згуртавала і збірала беларусаў, дзе б яны ні жылі. І вось такая суполка ёсць, і назва яе самая адпаведная — «Бацькаўшчына». А Я. Лецка, як і належыць, яе старшын.

Міністр замежных спраў Пётр Краўчанка быў даволі ўзрушаны — гэтыя тры ўручылі яму асабістае запрашэнне на XX сустрэчу ў невялікім гарадку пад Нью-Йоркам.

Але гадоўна сустрэча лясчэ наперадзе, праз год, на роднай зямлі, па якой яны крочаць.

Анатоль КЛЯШЧУК.
Фота аўтара.

КАНТАКТЫ БЕЗ ПАСРЭДНІКАЎ

Праграмай візіту ў Рэспубліку Беларусь дэлегацыі парламента КНР на чале з намеснікам старшын Пастаяннага камітэта Усекаўскага сходу народных прадстаўнікоў Сайфудзінам Айцэцзі была прадугледжана сустрэча з актывістамі таварыства «Беларусь — Кітай». Гэта сустрэча адбылася 14 жніўня ў Беларуска-кітайскім таварыстве дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі. На сустрэчы адбылася плённая гаворка аб перспектывах культурнага супрацоўніцтва паміж дзвюма краінамі. Ста-

ршыня рэспубліканскага таварыства дружбы і культурных сувязяў з замежжам А. Ваніці, вітаючы гасцей, адзначыў, што нават у нялепшыя часы нашай нядаўняй гісторыі Беларусь і Кітай мелі добрыя стасункі ў галіне культуры; што мастацтва заставалася трывалым мастом паміж двума народамі, калі іншыя формы супрацоўніцтва былі па вядомых прычынах абмежаваны.

Народны дэпутат рэспублікі А. Вярцінскі, старшыня таварыства «Беларусь — Кітай», пры-

вёў канкрэтныя прыклады творчых кантактаў дзеячай культуры Беларусі і Кітая, у прыватнасці — публікацыі кітайскіх пісьменнікаў у беларускай перыёдыцы і выданні беларускай літаратуры ў Кітаі.

С. Законнікаў расказаў гасцям аб першым знаёмстве з літаратурай Кітая, якое адбылося для яго ў далёкім дзяцінстве. Сайфудзін Айцэцзі і іншыя члены дэлегацыі з задавальненнем канстатавалі поспехі культурнага супрацоўніцтва і выказалі спадзяванне, што яно будзе мець працяг у новых умовах, калі Беларусь і Кітай ладзяць кантакты без пасрэднікаў.

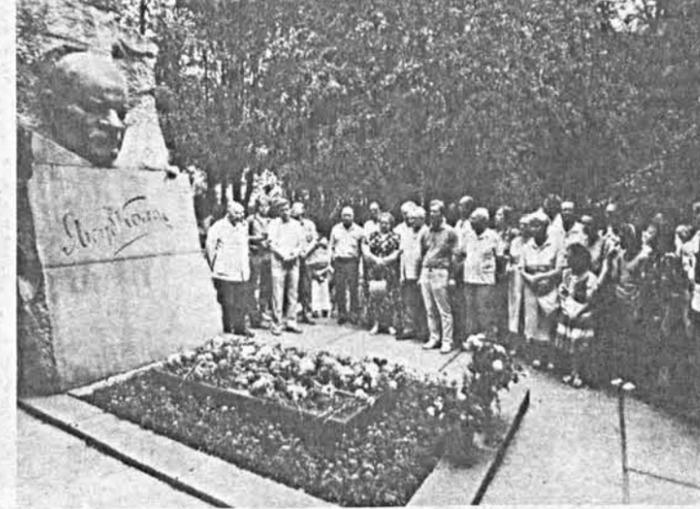
НАШ КАР.

На паклон да песняра

Па добрай звычцы, у гэты дзень ішлі сюды людзі. Ішлі, каб пабыць разам з песняром, падумаць, параіцца... А ў наша сённяшняе бязладдзе такія «дыялогі» вельмі неабходныя. І дзяўзья Якуб, як жывы з жывымі, гутарыць, сулакойвае...

Ля песняровай магілы і ў сёлетнюю гадавіну смерці было людна. Пасля ўскладання кветак выступілі С. Законнікаў, дацэнт Белдзяржуніверсітэта В. Казлова, А. Мальдзіс, М. Аўрамчык і П. Прыходзька.

Сын Якуба Коласа Даніла Канстанцінавіч, падзякаваў прамоўцам і ўсім прысутным і запрасіў грамаду на рэспублі-

Ля магілы песняра. Фота А. САСІНОЎСКАГА.
канскае свята паззіі, што адбудзецца на радзіме песняра 6 верасня. К. СЦЕПАНЮК.

М. З. — Што ж тут зробіш — рэспубліка, якая не мае ў дастатковай колькасці такіх прыродных рэсурсаў, як вугаль, нафта, руды, мушана была інтэграваць у эканоміку былога Саюза. І цяпер рваць гэтыя сувязі?

М. Т. — Гаворка ідзе не пра тое, каб наглуха адгарадзіцца ад суседзяў. Проста трэба думаць і пра іншыя арыенціры. Есць жа Еўропа, Азія, Бліжні Усход. Скажам, можа, нам і не патрэбна такая, як цяпер, мэталямістая прамысловасць. Мне нядаўна расказалі, што БелАЗ загаварыўся на сотні мільянаў рублёў — яго прадукцыя ў той жа Расіі, іншых краінах СНД перастала карыстацца попытам.

М. З. — Вырабляць прадукцыю не ведаючы, ці знойдзе яна попыт — гэта наогул нонсенс. Любы прадпрымальнік у свабодным свеце расцаніў бы гэтыя як самагубства. Такое магчыма толькі пры сацыялізме...

М. Т. — А наша шматпакатная сельская гаспадарка... Хто хацеў, той з яе і здаекаваўся. Хоць бы той жа былы першы сакратар ЦК КПБ Сакалоў з яго ідэяй фікс — будаўніцтвам жывёлагадоўчых гігантаў, якія не апраўдалі сябе эканамічна, не кажучы ўжо пра тое, што нанеслі неапраўданую шкоду прыродзе. І яму ж было не запярэчыць...

Шэраг сур'ёзных спецыялістаў, я ведаю, лічаць, што нам трэба скарэктываваць структуру нашай сельскай гаспадаркі. Зараз значную частку жывёлагадоўчай прадукцыі рэспубліка экспартуе. Падлічана, што ўлічваючы сабекошт мяса, вывозіць яго на продаж за межы рэспублікі нявыгадна.

М. З. — Тут, відаць, усё больш складана. Зусім нядаўна ў газетах прамільгнула інфармацыя, што многія мясакамбінаты рэспублікі затавараны. Прычына — гандаль не бярэ мяса. Гэта пры пустых паліцах.

М. Т. — Што ў нас за год амаль не крунулася з месца — дык гэта прыватызацыя гандлю. Па-ранейшаму правіць баль дырэктар дзяржаўнага магазіна. Вось хто спраўдны гаспадар жыцця. А колькі крыві вам пансуюць у той жа дзяржаўнай майстэрні па рамонце абутку, адзення, цырульні. Гэта ўсё аб'екты, якія даўно трэба было прыватызаваць. Дробны і сярэдні бізнес — вось на чым трываеца дабрабыт многіх краін Захаду.

М. З. — Простаму чалавеку, выхаванаму саваецкай сістэмай, любы бізнес не па натуре. І наогул, ці гатовы мы прыняць заходнія маральныя каштоўнасці? «Савае» прывык жыць па прычыпе — хай мне будзе блга, але каб і суседу не было лепш. Хоць той сусед мо чалавек прадпрымальны, кемлівы, энергічны, а сам зайдроснік — гультай з гультаёў.

М. Т. — Я з вамі пагаджаюся, як кажуць, на што працінтаў. Але, думаю, што калі чалавек адчуе смак уласнасці, у яго пачне мяняцца і псіхалогія. Але

на гэта, вядома, спатрэбіцца час.

М. З. — Пакуль што ў саваецкім духу нашу моладзь выхоўвае і школа, і інстытут і, дарэчы, армія.

М. Т. — Сітуацыя ў арміі мяне вельмі непакоіць. У праграмах дакументах Беларускай сацыял-дэмакратычнай грамады з самага пачатку дэкларавалася неабходнасць стварэння беларускага войска. Тады гэта здавалася нязбытнай марай. Хоць мы разумелі, — далей так працягвацца не можа, не могуць далей нашы дзеці гінуць у імперскай арміі ў мірны час, не павінны ўдзельнічаць у якасці «пасрэднікаў» у міжнацыянальных канфліктах. Кожная самастойная дзяржава павінна мець сваю армію. Гэта аксіёма. Калі мы былі ў Польшчы ў час урачыстасцей з нагоды гадавіны Грунвальдскай бітвы, нас уладкавалі начаваць у армейскіх казармах, дзе ўдалося пабачыць жыццё польскага вайскоўца, як гаворыцца, знутры. Адрозніваўся ў вочы нейкая хатняя атмосфера ў казарме, паважлівыя адносіны паміж салдатамі, салдатамі і афіцэрамі. Ні таго крыку, хамства, мацернай лаянкі, як у нашым ваенным асяроддзі. Мы разгаварыліся з польскім палкоўнікам, і я пацікавіўся ў яго, чым ён тлумачыць гэтую шчырую, прыязную атмосферу ў польскім войску. Ён адказаў прыкладна так: у нас усе салдаты, як правіла, адной нацыянальнасці, адной веры. Што нам дзяліць? З кім высвятляць адносіны? І потым гэта не ў традыцыях польскай арміі.

Я тады падумаў, а чаму Беларусь з яе 10-мільённым насельніцтвам не можа мець свайго кампактнага, тысяч на 60—70 войска? Мы ж ні на каго не збіраемся нападаць, а для эфектыўнай абароны яго хопіць.

М. З. — Не разумею вашай сірухі. Паставай Вярхоўнага Савета рэспублікі створана Міністэрства абароны Беларусі, прызначаны міністр абароны, беларус па нацыянальнасці, генерал-палкоўнік Казлоўскі. Фарміруецца беларускае войска. Што яшчэ?

М. Т. — Мяне непакоіць, што ў гэтай арміі ўсё засталася пастарому. Праўда, пачаўся прызыў у армію юнакоў з Беларусі, але ў ёй па-ранейшаму служыць ураджэнцы рэспублікі Сярэдняй Азіі, Каўказа. Афіцэрскі корпус на 80 працэнтаў складаецца не з беларусаў. У генералітэце таксама такая карціна. У мяне, як у грамадзяніна, узнікае пытанне да ваеннага міністра Казлоўскага — чаму армія, якую ён узначальвае, не прысягае на вернасць Беларусі? Што, нарэшце, перашкаджае прысягнуць свайму народу самому міністру абароны? Ён што, усё яшчэ думае, выбірае вары-

(Працяг на стар. 4).

— з нацыянал-патрыятычнай кукардай. І птушаня, якога яна выседжае, — усё той жа імперскі монстр, вяртанне якога сарваў мінулагодні жнівень. А што тычыцца абвінавачанняў дэмакратыі ва ўсіх сённяшніх бедах і няшчасцях, дык гэта нахабная, інакш не скажаш, спроба ў каторы раз навесці цень на пляцень.

Калі адбываецца землетрус, ніхто ў гэты страшны момант не думае пра тое, што яму папярэднічала, не згадвае складаныя тэктанічныя працэсы, якія вяртаюцца назапашваліся ў нетрах зямлі, утвараючы гіганцкія напружаныя зямныя пароды. Людзі бачаць толькі тое, што перад вачыма — міг катастрофы, жахлівыя яе вынікі, хоць тэктанічныя працэсы, менавіта ўтвораныя імі напружаныя і выклікалі бязлітасны ўдар стыхій. Так і ў сённяшнім грамадстве: мы бачым толькі вынік сацыяльнага і палітычнага землетрусу, які раскалоў і разарваў на кавалкі непахісны,

як нам здавалася, маналіт «чырвонай імперыі», бачым толькі бездань галечы, у якой апынуліся пасля штуршка, толькі разбураную эканоміку, толькі суцэльны заняпад. І ўсё гэта звязваецца ў нашай свядомасці з дэмакратыяй, з пераходам да рынку, з усім тым новым, што спрабуе ўсталявацца на хісткай, няпэўнай глебе постімперскай, посткамуністычнай рэчаіснасці. І ўзнікае настальгія па жыццю «да штуршка», па бараку, дзе ў нас быў абжыты куточак, мізэрны, але гарантаваны заробак, дзе мы былі забяспечаны калі не ўсім, што чалавеку трэба, дык хоць сямім неабходным, і цягне нас у гэты барак, як старога зэка ў турму. На гэтым і граюць камуністычныя актывісты, расейскія ампліваў і беларускія (беларускія!) чыкіны, націскаючы на клавішы народнай распачы, на клавішы настальгіі па андропаўскім паліцэйскім па-

(Працяг на стар. 4).

«Веру ў цвярозы розум народа»

(Пачатак на стар. 2—3).

яны? Пры такім становішчы афіцэры не адчуваюць ніякай адказнасці перад нашым народам.

А паглядзіце, якой траўлі ў арміі падвяргаецца Беларускае згуртаванне вайскоўцаў. «Віна» згуртавання ў тым, што яно імкнецца праводзіць у арміі патрыятычную працу, імкнецца выхоўваць салдат у духу адданасці Беларускай айчыне, яе культуры, мове. Афіцэрскі корпус сустракае БЗВ у штыкі, людзей, якія імкнуцца ўступіць у яго шэрагі, звальняюць з арміі. І гэта ў той час, калі ў ёй без перашкод распаўсюджваюцца ідэі так званых славянскага сабора, Беларускай філіі аднайменнай расійскай арганізацыі, якая прапаведуе непрыхаваны фашызм.

У Беларускага згуртавання вайскоўцаў ёсць высокапапулярныя праціўнікі нават сярод народных дэпутатаў рэспублікі. Узяць таго ж палкоўніка Паўлава, які ў час наведання вайсковых падраздзяленняў, гаворыць афіцэрам, каб яны ўсур'ез не ўспрымалі стварэнне Беларускага войска, што гэта, маўляў, часовае з'ява і ўсё будзе, як было раней у Саюзе.

Мы зараз стаім перад такім фактам — афіцэрам-беларусам, якія служаць у іншых рэгіёнах СНД і выказваюць жаданне працягнуць вайсковую службу на радзіме, насустрэч не ідуць, а калі сям'ю-тату ўдаецца перавесціся ў рэспубліку, праз некалькі месяцаў звальняюць у запас.

Паўтараю, нам патрэбна мабільнае, добра ўзброенае, але невялікае войска. Як, скажам, у Швецыі ці Швейцарыі. Навошта нам карміць такую вялікую ваенную пloidму. Дарэчы, мала хто ведае, колькі на тэрыторыі рэспублікі сапраўды таго войска. Цяпер, нягледзячы на чарнобыльскую бяду, на недахоп сродкаў для дапамогі пацярпелым жыхарам атручанай зоны, у нас будуюцца ваенныя гарадкі для войскаў, якія выводзяцца з Германіі. Большага здзеку з нашага народа ўявіць цяжка.

Адным словам, у арміі нічога не змянілася — тыя ж старыя падыходы, старая канцэпцыя, старыя кадры.

М. З. — Які сёння палітычны спентр у рэспубліцы?

М. Т. — Калі можна так сказаць, — досыць насычаны. Рас-

клад сіл у Вярхоўным Савеце агульнавядомы — апазіцыя БНФ, цэнтр, дэпутаты з ліку былой партыйна-дзяржаўнай наменклатуры. Абстаноўка ў нашым парламенце супярэчлівая. Бывае, што камуністычная большасць беражэ лямбэжы на шляху да прыняцця прагрэсіўных законаў і пастаноў, а бывае, што галасуе разам з апазіцыяй. Я, напрыклад, з павагай стаўлюся да многіх дэпутатаў-ветэранаў, хоць ведаю, — яны часта блакіраваліся з дэпутатамі — наменклатуршчыкамі. Ёсць сярод ветэранаў у парламенце сумленныя людзі, і не іх віна, а хутчэй іх бяда, што яны аддалі жыццё фальшывым ідэям, а цяпер апынуліся ля разбітых ночваў.

М. З. — Мяне засмучае, што нашы дэмакраты не вызначаюцца памяркоўнасцю ў адносінах адзін да аднаго. І што самае прыкрае, выносяць свае сваркі на людскі суд, вядома ж, на радасць іх палітычным праціўнікам — чырвона-карычневым.

М. Т. — Не так ўжо мы сварымся, як вам здаецца. Вось жа па ініцыятыве БСДГ створана дэмакратычная кааліцыя з некалькіх партый «Новая Беларусь». Што тычыць крытычных заўваг, якімі мы абмянемся, дык мяне, скажам шчыра, засмучаюць нігілістычныя адносіны кіраўнікоў некаторых дэмакратычных арганізацый да Беларускай мовы, культуры. Дагэтуль усе дакументы яны, відаць, дэманстравалі складаюць толькі па-руску.

М. З. — Як вы ставіцеся да таго, што зараз усю віну за цяжкое эканамічнае становішча, наогул за ўсе нашы беды ўскладаюць на дэмакратаў.

М. Т. — Усё, што мы цяпер маем, — вынік сямідзесяцігадовага ўладарання камуністычных правацеляў, якім удавалася латаць той трышкін каптан эканомікі за кошт нафтадолараў. А як з пачатку трыдцатых гадоў пакутавала наша вёска? А як жыў горад? Гэта цяпер некаторым здаецца, што жылося тады добра. Яны не ведаюць, як у гэты час жылі людзі ў свабодных краінах Захаду. Так што няма чаго папракаць дэмакратаў, што яны ўсё развалілі. Нічога мы не развалілі, такую мы атрымалі спадчыну.

Я нядаўна слухаў па тэлебачанні выступленне былога першага сакратара Гродзенскага абкома КПБ, дарэчы, майго апанента на выбарах у Вярхоўны Савет СССР Сямёнава. Слу-

хаў яго і здзіўся — нічому гэты чалавек за мінулы год не навучыўся. Ні ў чым не перамяніўся. Што ні слова — вытанчаная, рафінаваная дэмагогія. Маўляў, — вы хацелі рынак (гэта, звяртаючыся да дэмакратаў), бярыце яго, вунь што ён даў народу, хацелі свабоды — вось яна, дзіця вечарам на вуліцу выпускаць страшна, хацелі ўлады — вунь як вы ёю пакарысталіся. Я слухаў яго і думаю: хто, каму, дзе тую ўладу даваў? Ды ўся ўлада, фактычна, у руках былой наменклатуры, а хіба новыя людзі, дэмакраты прыйшлі ў органы КДБ, МУС? А хто не дае ўкараняцца прыватызацыі, прыватнай уласнасці на зямлю? Дэмакраты? Яны вінаваты, што ў нас няма сапраўднага рынку?

М. З. — Вы нагадалі пра Сямёнава, ён дарэчы, зараз з'яўляецца састаршэйшым палітвыканком Партыі камуністаў Беларусі. Разам з Лашкевічам, былым сакратаром Мінскага абкома КПБ, Чыкіным, былым сакратаром Мінскага ГК КПБ і народным дэпутатам Каратчанам. Вы расцанілі выступленне Сямёнава па тэлебачанні, як «рафінаваную, вытанчаную дэмагогію». Ведаеце, Міхаіл Аляксандравіч, тут я з вамі не згодзен. Якая яна, да д'ябла, рафінаваная, калі ад пачатку да канца — прымітыўная, разлічаная на «саўковы» ўзровень. Рыхтучы артыкул аб разглядзе Вярхоўным судом рэспублікі скаргі палітвыканкома ПКБ на Міністэрства адмовіўся зарэгістраваць гэтую «новую» партыю, я пазнаёміўся з многімі дакументамі ПКБ, сярод іх і з дандадам Сямёнава на ўстаноўчым з'ездзе гэтай арганізацыі. Далёбог, чытаў, і не мог стрымаць усмешкі — мысліў дакладчык старэйшымі палітвыканкамі-шасцідзятых гадоў. На рысцы камуністычнай ідэі ён прыводзіў, напрыклад, «дадзеныя» аб перавагах савецкай медыцыны перад медыцынай «капіталістычнага свету». Мы, аказваецца, пакольнасці ўрачоў «наперадзе планеты ўсёй». Ці не ведаў Сямёнаў, ці рабіў выгляд, што не ведае аб тым, што па працягласці жыцця былы СССР быў на ўзроўні адсталых афрыканскіх краін... Гэта толькі адзін прыклад сацыяльнай дэмагогіі, а прыкладаў падобных не лічыць. Дарэчы, слухаючы выступленні абаронцаў КПСС у Канстытуцыйным судзе Расіі я, мо і наўна, здзіўляюся іх надзвычай нізкім інтэлектуальнаму ўзроўню, іх няўменню лагічна мысліць. А гэта ж учарашняя партыйная эліта.

І яшчэ пра адно. Я пра гэта пісаў у сваіх артыкулах, рызыкну паўтарыцца — не магу пазбавіцца думкі, што ў жніўні мінулага года дэмакраты зрабілі гістарычную памылку, не пас-

тавіўшы камуністычны рух па за законам. Як гэта было зроблена на Нюрнбергскім працэсе ў адносінах нацысцкай партыі. Упэўнены, што сучасную дэмакратычную Германію (а тое, што там дэмакратыя вышэйшага гатунку, здаецца, ні ў наго не вынікае сумнення) нельга было б пабудаваць з удзелам нацыстаў. А мы збіраемся гэта зрабіць разам з камуністамі. Ім дэмакратыя тое самае, што ваўку вегетарыянства. А трэба ўлічыць яшчэ, што камуністы зараз уступаюць у змычку з самімі рэакцыйнымі, фактычна, нацысцкімі сіламі.

М. Т. — Вы маеце рацыю, зараз яны выступаюць і пад лозунгамі, так званых славянскага сабора, і панславянства, і барацьбы з сіянізмам. Я думаю, што камуністы, абвінавачваючы сваіх апанентаў у сіянізме, выпускаюць пры гэтым сваю апошнюю «казырную» карту. Як кажуць, калі ўжо няма чым крыць... Я гэта і на сабе адчуў. У самы крытычны момант выбараў у Вярхоўны Савет прыхільнікі майго аланента Сямёнава пусцілі па горадзе пагалосы, што я яўрэй і ўсе мае родныя эмігрыравалі ў Ізраіль.

М. З. — Што тут дзіўнага, гэта яшчэ зусім нядаўна быў на сто працэнтаў гарантаваны ход па стварэнні вобраза ворага.

М. Т. — Падобная пошасць, разлічаная на людзей прымітыўных, шэрых, акаўпачаных камуністычнай ідэалогіяй, падаграваемая сённяшнімі эканамічнымі цяжкасцямі, гуляе па Беларусі. Мэта ў тых, хто ўсё гэта распаўсюджвае, адна — перакрыць дарогу дэмакратычным працэсам, вярнуць грамадства ў ранейшы стан, а канкрэтна Беларусь — у абдымкі таталітарнай імперыі. Пазбавіць яе сваёй мовы, сваёй культуры.

М. З. — Самае сумнае, што адчуваюць яны сябе беспаскараннымі...

М. Т. — Сваё важнае слова тут павінен сказаць закон.

М. З. — Законаў розных капае, ды яны не выконваюцца. Невыпадкова зараз можна часта пачуць пра параліч улады. Людзі ў кіраўнічых крэслах не хочуць ні за што адказаць.

М. Т. — Такую ўладу трэба мяняць.

М. З. — У Расіі апазіцыю Ельцыну, яго ўраду складаюць У асноўным камуністы, якія зараз бланкіруюцца з рознымі ўра-патрыятычнымі арганізацыямі. У нас наадварот — у апазіцыі знаходзяцца дэмакратычныя сілы. Наводны міністр у рэспубліцы не выйшаў з рады дэмакратаў...

М. Т. — Вы ж ведаеце, мы ідзем да рэфэрэндуму, магчыма да новых выбараў у Вярхоўны Савет. Паглядзім, што скажа народ, будзем спадзявацца, што дэмакратам удалася заваяваць большасць у парламенце, сфарміраваць свой урад.

М. З. — Вы ўпэўнены, што дэмакратычныя сілы перамогуць?

М. Т. — Я веру ў цвярозы розум народа.

М. З. — Дзякуй, Міхась Аляксандравіч, за гутарку.

Настальгія па несвабодзе

(Пачатак на стар. 2—3).

радку, па танных імпартных шмотках, танным «чарніле», дзешавізна якіх была аплачана акіянам нафты, вылітай у не-нажэрную пашчу «сацыялістычнай садружнасці». экспартам зброі «сябрам і саюзнікам». І трэба нарэшце зразумець, уцяміць, што хоць маладая, нявопытная дэмакратыя, да таго ж стрыножаная камуністычнымі сабатажам, і нарабіла нямала памылак, — не яна саштурхнула грамадства ў бездань таталітарнага крызісу. Забытаны клубок супярэчнасцяў, абсурдная эканоміка з яе непамерна разбухлым флюсам «кабаронкі», здзіцэлае поле калгаснай вёскі дасталіся ёй ад пачвары таталітарызму. Напружанне ў глыбінях ненармальнай эканомікі «сацыялістычнага эдэма», у глыбінях яго палітычнай структуры ўзрастае на працягу ўсіх сямідзесяці чатырох год камуністычнага панавання і «кароткае замыканне» ў мінулагоднім жніўні імгненне вызваліла страшэнную энергію гэтага напружання — нетры таталітарнай сістэмы скалынулі і вывалілі на паверхню жыцця ўвесь свой абсурд, увесь бруд, які засмуджваў і атручваюць паветра свабоды; менавіта з іх вынікнуў і «дзікі рынак», і «прыхаватызацыя», таму такі нялюдскі твор у нашага прыватнага сектара, што ў камерцыю, асабліва ў дробную, кінуюся люмпен, узгаданы ў сацыялістычнай казарме, істота хцівая, амаральная, плоць ад плоці таго люмпена, які пасля бальшавіцкага кастрычніцкага перавароту здзяйсняў лозунг «рабуй нарабаванае», які «экспрапрыраваў экспрапрытараў», — сёння яго нашчадак па-бандыцку пнецца ў экспрапрытары. А галоўная бяда дэмакратыі ў тым, што на ўрадавым і заканадаўчым узроўні яна вымушана пакуль што існаваць у зжыўшых сабе савецкіх формах — новае віно налілі пакуль што ў старыя мяхі.

І ці не таму працягваецца справаканая камуністычнымі кланамі разня ў «гарацых кропках», замаж на сродкі масавай інфармацыі (успомніць хоць бы асаду Астанкінскага тэлецэнтра, выступленні камуністычнай і «патрыятычнай» большасці расейскага парламента супраць «Известий»), агрэсіўнае красамоўства Жырыноўскага, Амфілава, Астаф'ева, і «нашага» Чыкіна, чырвона-карычневы туман сімбіёзу ўчарашняй інтэрнацыялістаў з нацыянал-патрыятамі, якія аб'ядналіся ў сутаргавых спробах аднавіць імперыю, саборныя зборышчы, ганьбішча сучаснага казнакрадства. І патыхае ад усяго гэтага, страшна сказаць, — порахам і крывёю грамадзянскай вайны. І незалежная Беларусь ой як залежыць ад усяго гэтага, ад усяго таго, што дзеецца на абшарах былой імперыі, і перш за ўсё — у Расіі! Вірус бальшавізму гняздзіцца і ў целе Рэспублікі Беларусь — як і ў целе кожнай дзяржавы, якая паўстала на руінах былога СССР. Вось чаму неабходна пераадолець сум па «спакойным застоі», зразумець сваю асабістую адказнасць і за дзень сённяшні, і за дзень мінулы. У мінулым амаль кожны з нас лінуў вады на млын таталітарнай пачвары. Амаль кожны. Няўжо нам не хопіць розуму не рабіць гэтага сёння, не дапамагаць зноў раскручвацца бяэлітасным жорнам гэтага млына сваёй такой зразумелай, але такой неяснечнай настальгіяй па несвабодзе?

Валянцін ТАРАС.

Мінск. Жнівень 1991 года.

Фота У. ПАНАДЫ.

«А ЯК НА ВАШУ думку: Адраджэнне — гэта «вяртанне» ці «стварэнне»? — задае пытанне ў лісце ў рэдакцыю работнік культуры з Віцебска Л. Міхневіч. Пытанне, на першы погляд, гучыць абстрактна, адцягнена-філасофска, але, як часта гэта здараецца, роздум над ім прымушае больш пільна зірнуць на звыклія рэчы.

Разважаючы над гэтым пытаннем, я перагарнуў падшыўкі газет, якія пісалі і пішуць пра Адраджэнне, перачытаў адпаведныя выступленні пісьменнікаў і палітычных дзеячаў, перагледзеў свае нататнікі... Дык, ведаеце, высветліў, што і сапраўды семантыка Адраджэння, ягоны сучасны пафас пабудаваны

пераканаць. Дзядзька Антось — жыве! Яму, аднак, не хапае сваёй Улады і сваіх палітыкаў. Але гэта не ёсць вяртанне; гэта — справа будучага, справа СТВАРЭННЯ — сваёй Улады і сваіх палітыкаў.

Да чаго заклікае агітатар-адраджэнец схільнага да рэфлексіі інтэлігента? — «Людзьмі звацца!» Заклік, які арганічна дапасоўваецца да нейкага бандэжы-злачынца, што пераступіў усе рамкі чалавечнасці і якога чалавеклюбівае чалавецтва мусіць выцягваць на паверхню, да прстойнага маралі. Але каб гэтак жа і да інтэлігента, за плячыма якога — гады,

ліся як нацыя сялянская. Я не зусім разумею папрокі ў бок «нашаніўцаў» (Луцкевічаў, Цёткі і інш.) з нагоды іх «сялянскасці», маўляў, шляхетных радоў людзі, высокаадукаваныя, — навошта яны прыпадобняліся да сялянскае масы? Але ж пафас сялянскасці быў адэкватны тагачаснай нацыянальнай задачы, якая і заключалася ва ўздыме беларускага сялянства. Пра інтэлігенцыю як апірышча нацыі гаворка не йшла.

Для нашаніўскае і паслянашаніўскае пары вяртаньня нацыянальнай думкі быў Янка Купала.

Як тое ні дзіўна адзначыць, але апорная семантыка нашаніўскае пары амаль нязмененай выкарыстоўваецца сучасным

уласным розумам — і каб ён не адставаў ад інтэлектуальных здабыткаў свету, валодаў імі.

Інтэлектуальная праца ў беларушчыне толькі-толькі пачынаецца. Набывае акрэсленасць дзейнасць Скарынаўскага цэнтру, цікава працуе Беларускае навукова-гуманітарнае таварыства (мае з'яўца Беларускае Інстытутам Еўропы), ад нумара да нумара кшталцеўца віленская газета «Наша Ніва», у якой па-беларуску можна прачытаць Ч. Мілаша, Х. Борхеса, А. Камю, Дж. Сэлінджэра, а таксама цікавую арыгінальную эсэістыку і публіцыстыку, скіраваную на абдумванне беларускага светапогляду і стану культуры. Мне не даводзілася чытаць такога кшталту канкурэнтаздольных рускамоўных тэкстаў альбо тэкстаў рускамоўных аўтараў, якія бяруцца палемізаваць з адраджэнцамі. Такія нацыянальныя тэксты, літаратура гавораць самі за сябе, і знікае неабходнасць упрошваць кагосьці альбо агітаваць любіць беларушчыну — яна сама перажывае такім сваім зместам.

Матыў вяртання шкодны тым, што выслабляе ад самастойных, драматычных высілкаў — маўляў, УСЕ ўжо дзесь было, толькі трэба пашукаць у гісторыі. І знаходзіцца — фантом сярэднявечнай беларускай дзяржаўнасці, як індульгенцыя ад палітычнай барацьбы за сучасную беларускую дзяржаўнасць; у XII стагоддзі знаходзіцца беларуская мова, і гэтай весткай можна пляжыць мовы суседніх дзяржаў і народаў... Так чэраз адраджэнскую натхненасць пачынаюць прабівацца сімптомы шавінізму, а да такіх з'яваў супольніцтва заўсёды ставілася з пагардай.

Апошняе, дарэчы, можа падарваць маральны аўтарытэт Адраджэння, адпрэчыць ад яго прадстаўнікоў іншых культур, што жывуць і працуюць у Беларусі. Нельга таксама не заўважыць, што найбольш схільны да пазначанай хваробы адраджэнцы — канфармісты савецкага часу, якія вынеслі гэтую схільнасць са сваёй эпохі. Гэты атрад адраджэнцаў можна зразумець: у іх аб'ектыўна няма свайго праекту РАБОТЫ, таму застаецца толькі АГІТАЦЫЯ — аргументамі мінулага, гісторыі. Агітацыя, як вядома, падмяняе сабой работу, калі на апошнюю ўжо не хапае часу...

Але нельга вярнуць неіснуючае. Рэальным плёнам культуры можа быць што-імгненна стваральная праца, пошукі дапасавання нашага жыцця да новых рэаліяў. Жыццё, прынамсі, патрабуе, каб нацыя мела перад сабою пэўную планку, якую мусіць узяць. Калі планка нізкая — пэўнае Адраджэнне, — дык скуль узьцяца ўнутраным сілам дзеля самаразвіцця? Гэтак і спартсмен ніколі не паставіць рэкорда, калі не будзе мець перад вачыма спакуслівае мэты.

ВЯРТАННЕ можна прыняць хіба як метафару руху наперад, СТВАРЭННЯ. Хоць стыльва гэтыя паняцці адрозныя: ствараць — гэта нешта тэхналагічнае, рацыянальнае; вяртацца — вобразнае, рамантычнае, біблейскае. Патрэбна мера спалучэння таго і другога. Ці знойдзе яе адраджэнскі рух?

Юрась ЗАЛОСКА.

ПУЦЯВІНЫ АДРАДЖЭННЯ

ВЯРТАННЕ Ў ЗАЎТРА

Роздум над абстрактным пытаннем

ны на матыве ВЯРТАННЯ. «Пошукі страчанага вобраза»; «нам трэба вярнуцца да адвечнага ладу-складу нашай душы»; «вяртанне ў Еўропу»; «вяртанне да каранёў»... Прачнуцца, узняцца, памкнуцца... Хаця не — апошняе гучыць рэдка, як дадатак да таго, апорнага паняцця — ВЯРТАННЯ. Выходзіць, супярэчліваць — адначасова і вяртацца і мкнуцца наперад?

ВЯРТАЦЦА ўвогуле лягчэй, чым ВІЗНАЧАЦЦА, г. зн. ладзіць нешта новае, сваё, тоеснае сваім жаданням — дапасоўваць жыццё да фатальна нязвяданага свету будучыні. Свет мяняецца штохвілінна, і ўсе ўчарашнія звычкі, норавы, традыцыі, правілы ўжо не адпавядаюць новай рэальнасці. Запыняцца на ўчарашніх здабытках і грамадскіх канструкцыях — значыць страчваць адчуванне рэальнасці.

Паспрабуем самым павярхоўным чынам прасачыць гэта на нашым жыцці. Сучасныя адраджэнцы якога-небудзь дзядзьку Антосю з-пад Маладзёчні агітуюць вяртацца — кудысьці туды, да таго, чаго ён быццам выражся. Але... дзядзька Антось зусім няблага пачуваецца й тут, на тутэйшай зямлі і з тутэйшаю моваю. Іншага краявіду і іншае мовы ў яго няма, таму няўцям дзядзьку, чаму ён павінен кудысь вяртацца. Ён — сам сабе пан (ці, ва ўсякім разе, хоча ім быць). Гэта яго ўпрошваюць жыць рэспубліканскія газеты (чытай лозунгі «Народнай газеты» і інш. — аўт.), калі пішуць — «Жыві, Беларусь!» Бедная Беларусь... Жыві, бедны дзядзька Антось... А той дзядзька і не збіраўся пеміраць, ён дбайна гаспадарыць на зямлі і зусім не вымірае, у чым яго рупяцца

праведзеныя ў бібліятэках... Тут ужо робіцца непамысна і нежак крыўдна — за сябе, каго ўспрымаюць такім чынам.

Таму ж рускамоўнаму беларускаму інтэлігенту дзяржава загадае прымаць беларускую мову, сарамаціць за пагарду да роднага слова, родных каранёў, г. зн. цісне на яго аргументамі маралі. А патрэбна было б прапанаваць аргументы КУЛЬТУРЫ. Інтэлігенту, які ў адрозненне ад дзядзькі Антося з-пад Маладзёчні прымае культуру не як краявід, але як тэкст, найперш патрэбны інтэлектуальныя тэксты — філасофскія, паліталагічныя, тэалагічныя, эзатэрычныя і г. д. ЭЛІТАРНЫЯ тэксты, праз якія ўспрымаецца сэнс той ці іншай культуры. Менавіта недахопам такіх беларускіх тэкстаў можна растлумачыць пасіўнасць інтэлігенцыі ў Адраджэнні, бо ўсё зводзіць да палітычнага канфармізму, гэта, ведаеце, прымітыўна.

Дарэчы, пакуль што Адраджэнне наша і было заснавана пераважна на механізмах палітыкі, што само па сабе ў пэўнай ступені кампраметуе яго як і кожную ідэалогію, якая навязваецца ў якасці дзяржаўнай, афіцыйнай. Але ж абвешчэнне незалежнасці і прыняцце пэўных законаў у сферы культуры — гэта яшчэ не Адраджэнне, а толькі яго перадумовы. На дэкларацыі місія дзяржавы сканчаецца, далей весці Адраджэнне мусіць сама культура — не змушаючы грамадства прымаць беларушчыну адным мэнтам, без разваг. Культура гаворыць сама за сябе. Ёй не патрэбны агітатары — калі гэта сапраўды культура.

Культура мусіць мець адпаведнікі новым з'явам жыцця. Пэўны ўзровень Адраджэння пачатку стагоддзя быў зусім натуральным: беларусы тады ствара-

адраджэнствам. Тое ж цытаванне прадмовы Ф. Багушэвіча, вершаў Я. Купалы... Той жа пафас сялянскасці (народнасці). Але звышзадача сучаснага Адраджэння іншая — стварэнне нацыянальнай эліты як носбіта вышэйшых, рацыянальных ведаў пра гэты народ і яго культуру. Гутарка ідзе пра нацыянальную рэфлексію, самаразуменне — як пераадоленне пэўна-эмпірычнага ўзроўню культуры. Трыбунная пазіцыя сёння не адэкватная культурнай сітуацыі, яна толькі агульнае тло, на якім могуць развівацца далейшыя, сутнасныя падзеі ў беларушчыне.

Сутнасныя падзеі — гэта СТВАРЭННЕ збору беларускіх філасофскіх тэкстаў, якія б транслявалі вышэйшыя веды пра культуру — і саму культуру. Калі тую ці іншую нацыянальную культуру не выпядае пра чытаць, дык як жа яна можа наладзіць сумоўе з іншымі, «чытабельнымі» культурамі? Напрыклад, з культурай рускай?..

Такім чынам, зводзіць Адраджэнне да новых патрыятычных вершаў і цытавання колішніх лозунгаў — значыць, інтэлектуальна кампраметаваць сам рух, асуджаць яго на зацыкленасць і прабуксоўку. Ці не тое мы і назіраем зараз?

Не кажу, што не патрэбны вершыкі, дэкламаванне беларушчыны, палітычныя лозунгі. Яны патрэбны — але толькі як здабыткі мінулага, з якога вырастае новае, больш складанае жыццё. Жыццё інтэлектуальнае.

Для беларускага інтэлектуальнага жыцця Янка Купала мусіць быць мінулым, а не будучым. Ён — наш духоўны абуджальнік, але і толькі. Адштурхнуўшыся ад Купалы, мы мусім жыць далей

РЭЗАНАНС

МОВА І МЕНТАЛІТЭТ

Добра, што «ЛІМ» друкуе артыкулы аб народнай псіхалогіі, беларускім менталітэце (Валянціна Акудовіча — № 15; Эдуарда Дубянецкага — № 23, 1992 г.). На Беларусі бракуе такіх даследаванняў. Шукаючы кірункаў па вывучэнню нацыянальнага менталітэта, трэба звярнуць увагу перш наперш на мову. Дзе адлюстравана філасофскае асэнсаванне свету.

Паняцце «існасць» паходзіць ад праславянскага «jestь», якое блізкае да «ёсць», «маецца». Але ў раманскіх мовах гэтае паняцце гучыць «верытас» ад кораня «вера»; у грэцкай мове «алетэйа» блізкае да паняццяў «несхаванасць», «неўтоенасць». Гэтыя прыклады выяўляюць рознасць адмысловасць уяўлення Свету ў розных мовах, у розных этнасаў.

Паняцце «прастора» ў нямецкай мове гучыць як «раум». Але гэта і «прастора» і «пустата свабодная ад усяго, чыстая». Расійскае ўсведамленне прасторы — «пространство» мае той жа корань, што і «страна» — «краіна».

У беларускай мове няма слова дакладна адпаведнага расійскаму «пространству». Паняцці «разлегласць», «абсяг», «абшар» не маюць расійскага размаху: «степь да степь кругом», «шырока страна моя родная». Бо ў беларускім менталітэце існуе схільнасць не да бязмежжа, а да лакалізацыі месца: «дарагая тая хатка, дзе мяне радзіла матка» (прымаўка), «...краю родны, краю гожа, родны кут маіх дзядоў, што мілей у свеце Божым, гэтых светлых берагоў...» (Якуб Колас «Сымон Музыка»).

Расійскае паняцце «время» паходзіць ад праслова «веремья» — «вертеть» — «круціць». Адсюль і цыклічны вобраз кола Гісторыі. Германскае «цайт» паходзіць ад слова «цыен» — «цягнуць» і ўспрымаецца як паўздоўжны вобраз. Беларускае слова «час» (у расійскае мове слова «час» мае іншы сэнс) паходзіць ад старажытна-славянскага «чаці» — «чаці» — «чакаць». Расійскі лінгвіст А. Прэбражэнскі («Этно-логический словарь русского языка», Москва; 1914 г. «выпуск последний», стр. 54) перакладае беларускае слова «часавец» як «временить, ожидать». Як і паняцці «прастора

— разлегласць» паняцце «час» нясе ў сабе працягласць, нетаропкасць уласціваю беларускаму менталітэту прамарудлівасць.

Цікавыя асаблівасці назіраюцца ў нацыянальных сістэмах мыслення. Так для Захаду ўласціва логіка сілагізмаў Арыстоцеля: «гэта ёсць тое і тое...» («Са-крат ёсць чалавек...» і г. д.).

Для расійскай логікі Г. Гачаў (Масква) выводзіць формулу: «не тое, а... што»: «Не, я не Байран, іншы я...» (М. Лермантаў); «Не так Вам млевіцца прырода...» (Ф. Цютчаў); «не Напалеон, а Кутузаў» (Леў Талстой) і г. д.

З усталяваўшайся расійскай логікі, паводле Гачава, паходзіць палемічнасць расійскай думкі, крытычны рэалізм у літаратуры.

Выяўленне асаблівасцяў беларускага мыслення і характару з'яўляецца вельмі патрэбнай справай.

Бо трэба ведаць, адкуль у беларусаў звышгатуоўнасць да кампартыі і згоды, жыццё па прыпынку «абы ціха», якія вядуць да абмежавання сваіх інтарэсаў на карысць партнёрства, зменшвае актыўнасць, адводзіць беларусам другародную ролю ў свеце.

Сяржук ЯЗЕРСкі, псіхатэрапеўт. г. Мінск.

БУДУЦЬ!

Пімену Панчанку — 75

Купалаўскі ліпень, панчанкаўскі жнівень. Адзін за адным, адзін з адным. Пімен Панчанка ішоў следам за вялікім Янкам Купалам. Як спадчынік, як пераемнік традыцый бацькі нацыі беларускае. Лёс быў літасцівы да Пімена Панчанкі, лёс вялікадушна дазволіў яму чуць, бачыць Янку Купалу, адчуць увагу пачынальніка новае беларускае літаратуры. Дазволіўшы сабе пэўную высаканьнішасць фразы, можна сказаць, што паэт Пімен Панчанка нарадзіўся пад сузор'ем Янкі Купалы, а гэта значыць, што вырачаны на вечную любоў да беларушчыны, на любоў пакутную, самаахварную.

Пімен Панчанка — Народны паэт не чарговым указам чарговага ўрада, а любоўю і пашанай народнай, верай народнай у свайго паэта як заступніка, як няўрымсніка, як непахісніка. Народны і свайё самаадданасцю народу, рашучасцю сказаць і слова замілавання і слова горкае праўды.

І натуральна зазірнуць у Беларускі народны каляндар, складзены нястомным працаўніком на ніве адраджэння беларускага, крывіцкага духу Уладзімірам Васілевічам. Што ж кажа Народны каляндар пра дзень нараджэння Народнага паэта? Чытаем: «Гаспадарчыя работы тым часам змянілі адна адну, і селянін ужо выпраўляўся малоць новае збожжа: «На Лаўрына спяшай да млына». Выслоўе лёгка, ужыўшы асацыятыўную рыфму, пачуць і так: «На Пімена спяшай да млына». Бо жнівень — месяц ураджаю. І творчага. Сам жа паэт тлумачыў паходжанне свайго імя ў нядаўнім новым вершы. Пімен па-гарэцку — пастух. І звычайны пастух і ў сэрце пастыр духоўны. Бо сапраўдны паэт і ёсць пастыр душаў людскіх, і пастух родных словаў. Паства вялікая!

І пасвіць Пімен Панчанка беларускае слова яшчэ з перадаваеных гадоў. І статак у яго капрызлівы і сам пастух характар мае круты. Панчанкаўскі статак увесь час наравіў залезці ў шкоду, зрабіць патраву на агароджаных калючымі драматамі ГУЛАГАў палатках прасветызаванай ідэалогіі.

Народны паэт Беларусі, лаўрэат Дзяржаўных прэмій Беларусі і былога Саюза, дэпутат Вярхоўнага Савета рэспублікі не аднаго склікання, сталы аўтар хрэстаматыі і анталогіі. Усё гэта Пімен Панчанка.

На першы позірк, што на-

зываецца, пясняр культу і застою, аблашчаны партыяй і ўрадам. Але толькі на першы позірк. Не памылюся, калі скажу, што сумнай славы Галоўліт са страхам чакаў кожнае новае нізкі паэта, кожнае новае кнігі. Лёс алоўкаў і ведры пасты для шарыкавых ручак звялі чэкісцка пільныя галоўлітчыкі, забараняючы, правячы, крэслячы, рэжучы па жывым целе паэзіі. Неяк аднойчы ў самы паўдзён брэжнеўшчыны Пімен Панчанка ў амаль адчай казаў,

якая ўсё і ўсіх адмаўляе.

Радок любімага народа паэта прабіваўся зялёным трыпутнікам з-пад плітаў сталінскага сацрэалізму, з-пад плітаў зашоранай цензуры, з-пад свінцовых чаравікоў ідэолагаў ад райкома да ЦК. І заставаўся панчанкаўскім, а гэта значыць бескампрамісным і задзірыстым, непаўторным і няскораным, наватарскім і класічным. У нашае крытыцы на добры лад можна ўвесці гэтакі тэрмін як панчанказнаўства, а ў філала-

Пімен ПАНЧАНКА і Еўдакія ЛОСЬ.

П. ПАНЧАНКА з сябрамі з Далёкага Усходу і Узбекістана.

Фота Ул. КРУКА.

што ў яго набіраўся важкі том вершаў, забароненых савецкай цензурай.

Гэта пішу не ў апраўданне сумлення паэзіі Пімена Панчанкі, яно па-бегамельску крынічна-баравое, проста для даведкі маладзейшае змене,

гічных установах — цэлы курс панчанкалогіі.

Сапраўднасць паэта і таленту ягонага паэзаецца на крутых паваротах часу. Варта толькі нагадаць пра некаторыя павароты нашае гісторыі,

ЗГАДКА 87 ГОДА

Пімену Емяльянавічу ПАНЧАНКУ

Снег пульхны, зорны, навагодні. Як у мястэчку, цішыня. Паэт усмешкаю лагоднай Сустрэў мяне ў пачатку дня.

Было на сэрцы урачыста: Такое свята адзін раз.

«Глян, на двары так снежна, чыста, Так, як у Бегамлі у нас...».

Юнацтва у лясной старонцы Паэта павяло на ўздым.

Маё бягомельскае сонца Ён да вайны назваў сваім.

І усміхаўся вешчы Пімен, Народа голас, сляпны сын. Імя святое для радзімы, Бо ён цяпер такі адзін.

Калі ледзь не памерла слова, Губляўся ў разнамоўі след, Ягоны плач па роднай мове Ускалыхнуў славянскі свет.

Бескампрамісная натура Такую Бог, напэўна, даў, У змрочны час наменклатуры Ён алілуя не спяваў.

Радок не глянцава-ялейны, Слязою коціцца з вачэй. І ён спакоем юбілейным Не пазалочаны яшчэ.

Чакаю, што напіша заўтра, Бязмежна рад за земляка. Па сіле шчырасці і праўды Вышэй не ведаю радка.

Маё прызнанне-захваленне — Не падсалоджана спяваць, А да вяршыні набліжэнне Такой, якую мне не ўзяць...

Сняжынкі лёгкія над намі Сяйвом іскрыліся ў той час. І снег парываў пад нагамі «Так, як у Бегамлі у нас».

Юрась СВІРКА.

селекцыязаванай бальшавіцкім рэжымам, каб пераканацца яшчэ і яшчэ ў сапраўднай непаўторнасці паэзіі Пімена Панчанкі.

Перадвайна. Адаючы вымушаную даніну часу, паэт больш увагі ўдзяляе вечнаму ў жыцці і зямному, блізкаму да нябёсаў, бачачы, як шчупак у затоне ломіць аер, як садоўнік беліць ногі вішням, як вогнішчамі палаюць воевельскія сады. І ва ўсім адчуванні трывогі, навалы, пажару.

Вайна. Самыя шчырыя, самыя праўдзівыя, самыя, кажучы па-вайсковому, выбуховыя і разрыўныя ў нашай паэзіі вершы — вершы Пімена Панчанкі. І як біла выжлаватая крытыка за адзін толькі радок, якім пачынаўся верш: «У мяне не забілі нікога — ні маці, ні жонкі, ні брата». Патрабавалася простая логіка: у мяне забілі — я заб'ю. Па старым Запавеце: вока за вока... Зусім не па-савецку выглядаў герой з аднайменнага верша. Верш знаёмы ўсім, а ўтрыманца цяжка, каб не працягваць хоць кавалачак:

А ён свае косяці з іржавых калючак
Сваімі рукамі без стогну аддзёр,
Зваліўся на травы, і стала балюча
І травам, і росам, і ветрам гаючым,
Што прыляцелі з валдайскіх азёр.

Можна пісаць цэлае структуралагічнае даследаванне толькі пра дзве літары: р і л. У іх — іржавасць, рыданне, раны, распач і ласка, літасць, лютасць.

А пра непераможнасць жыцця, пра жывучасць побыту, пра знявагу смерці ў «Артабстрэле»:

Раптам попел і цэгла варухнуліся, чхнулі, усталі.
Дзіўным голасам чалавечым у мяне запыталі:
«Дай браток, закурыць.
Есць тытунь — будзем жыць...»

І спакожна-беларускае веданне свайё геаграфіі і гісторыі, невынішчальна-геннае пачуццё ўсяго беларускага выказаў паэт і ў 1942 годзе ў вершы, які скідаў самалёты лістоўкаю на акупаваную Беларусь, «Байцу, які першы ступіў на беларускую зямлю»:

Ідзі, баец, ідзі, наш сокол ясны,
Цябе чакаюць Мінск і Беласток.

Мяноўна Беласток. Падкрэсліў: Беласток — беларускі горад. Як бы адчуў, што пасля вайны бацька ўсіх народаў будзе памянаць свайго Дзядоў чужымі клецкамі, адкроеўшы ад Беларусі Беласточчыну, нават Белавежу падзеліць.

У год Перамогі ўспомніць Пімен Панчанка і старажытную сталіцу нашу ў далёкім Іране:

І гэты пах тубыльны
Злеу байца.
Нясе
Яго ўспамін пад Вільню,
Дзе травы у расе,
Дзе хвой над крыніцай
Лагодна так гудуць,
Дзе з малаком чарніцы
Увечары ядуць.

Гэта не сённяшнія подпісы пэўных вучоных і пісьменнікаў і яшчэ людзей з пэўным заняткам з патрабаваннем калідору праз Літву, каб было выйсце да мора дзяржаве, чыю армію мы кормім, абкрадаючы свой народ.

У сорок першым распачным паэт верыў:

Пануль сонца не згасне,
Пануль свецяцца зоры,
Беларусь не загіне, будзе жыць Беларусь!

Пімен ПАНЧАНКА, 1932 г.

Гэта крыху заканспіраваны купалаўска-адраджэнскі кліч: «Жыве Беларусь!» Які, дзякуй Богу, зноў стаў гучаць вольна пад Бел-Чырвона-Белым сцягам нашым.

Паслявайна. У агульным, у асноўным хвалаўносістым гуле паэзіі культаўскага складу вершы Пімена Панчанкі вылучаліся свайё нечаканасцю, хітрынкай, горкай усмешкай. Вядома, і кесару кесарова. Ратаваўся паэт у ваеннай тэматыцы. Гэтак і пісаў:

Калі мая песня наго й хвалявала,
То тая, апранутая ў шынель...
Растрэчана дзён незваротных нямаля
На дробязь, на глупства, на тосты, на мель.

У хрушчоўскую адлегую паэт піша самыя смелыя па тым часе вершы. Не лішне нагадаць хоць бы «Прыстасаванцы», «...На планеце ў нас усё бывае». Напярэдадні свайго саракагоддзя Пімен Панчанка канстатаваў:

І граць мясілі,
І ў бой хадзілі,
І ўладнай сіле
Радком казілі.

У застойна-застольныя гады паэт узяў свой голас у абарону прыроды («Паэма майго лесу»), у абарону беларускае мовы.

Пакіньце мне мову маю —
Пакіньце жыццё мне.

З нядаўніх часін вядомы верш заканчваецца гэтымі радкамі, а не пад прымусам праўленымі.

У 1962 годзе жахлівым сном прыйшло да паэта, а паэт пра гэта папярэдзіў людзей, прадчуванне чарнабыльскае катастрофы:

Смачна спіцца на пахнім сене...
Толькі скуль гэты жудасны гул!
Вядороднае землетрасенне!..

Хаты змецены. Курчацца коні.
Я бягу па абгрызках дарог.
Вецер хмары барвовыя гоніць.

Да слова. Незабыўнаму Уладзіміру Караткевічу ў рэанімацыі прытрызнілася атамная вайна. Памятаю, як раскаваў незадоўга да смерці.

У гады так званай перабудовы Пімен Панчанка першы загарваў да болі сумленна, шчыра. І яго пачулі зноў удзячна і даверліва.

На ўсіх паваротах часу голас паэта, як гэта і належыць спрадвеку, гучаў і гучыць прароча. Апошнім часам болей суму, болей болю. А вера жыве:

Зісюля пачала
Адлі жыцця нам строгі,
А ў лесе зноў пайшлі баравіні.
Як спіны разганём,
Паразуем трохі,
І злыдні не саб'юць
З народнае дарогі,
То нашай Беларусі
Жыць і жыць вянкі!

Паўвека назад у 1942 франтавым годзе вера глядзела на свет закаханымі вачыма:

Будуць вечна сады расцітаць,
Беларудыя ластаўні лётаць
І дзівочыя ногі таптаць
Залатую лотаць.

Будуць!

Рыгор БАРАДУЛІН.

Жыццё

Асенню назалай —
Глухіх вятроў выццё...
Завеш сябе ты Зояй,
А я заву — жыццё.

Нас блытаныя сцэжкі
Звялі пасля вайны.
Зайздроснікаў насмешкі,
Хоць не было віны.

Што за прыемнасць людзям—
Пляткарыць і маніць:
Ці тых мы сёння любім,
І ці пра тых нам сніць.

Жывём амаль паўвека,
Не крыўдзім мы людзей.
Запасы лепшых лекаў —
Складуюцца з надзей.

І сын Андрэй,
І ўнук Андрэй,
І праўнук ёсць Алесь.
Ты не сумуй і не старэй,
У гвалт кабет не лезь.

Тацяна — добрая дачка,
І дзве нявесткі здатных,
Я дачакаўся, прычкаў
Наследнікаў выдатных.

І Кацярынка ёсць у нас,
І падростае Ксюша.
Я горка думаю не раз,
Як захавачь іх душы!

Да старасці падходзяць дні,
Ды нам часамі сорам,
Бо не хапае дабрыні,
А ў сэрцах ясных зорак.

А мы з табой па шмат гадзін
Глядзелі ў неба жніўнем:
Сусвет адзін, спакой адзін,
І перуны, і ліўні.

Храбрыўся за мяжой...
А чах
І сэрца забалела...
Шчаслівы быў, калі ў вачах
Бязроўка забялела.

Калі дыхнула зноў сасной,
Настоем змалку родным,
Дзень добры, пах любімы мой,
Дзень добры, шлях зваротны.

А потым дом...
І ты ўжо спіш,
І ўспамінаць не варта —
Нью-Ёрк, і Лондан, і Парыж,
І вогненны экватар.

За ўсё мы цэнім даражэй
(Не перадавак глупства),
Калі на сэрцы ў нас цяжэй —
Людское дабралюбства.

Суніцы ўжо не клічуць нас,
Баравікі не клічуць.
А дактары, які ўжо раз,
Рэцэпты павялічваюць.

Не сплю часцей, не бачу сноў,
Турботы невялікія:
Ці прыдзе Барадулін зноў,
А ці пазвоніць Быкаў!

А дзе Законнікаў Сяргей!
Ці забяжыць Вяцінскі!
І адэльфан запас сабе
Ад крывянога ціску.

Вось нараджэння хутка дзень,
І думаю міжволі:
Да нас, відаць, ужо ідзе
Наш сябр Аўрамчык Коля...

І так, пакрыты сівізной
(Не проста ўсё пражыта),
Я чую зван лісця вясной,
А ўлетку — шолах жыта.

Цягнік рассыпаў перастук,
Шаша скрыгоча тула:
Яшчэ б прабегчы
Хоць з вярсту,
Пабачыць век наступны.

Пасланне

Тамары ФАМЕНЦЫ,
талінскай беларусцы

Слова кожае і кожны сказ
бацькоўскі
Змалку трэба моцна бараніць...
Па дарозе доўгай,
бруднай, коўзкай
Мовы матчынай запомні карані.

Плюй на клякву...
Едзь у журавіны,
На балоце ягады збірай.
Да цябе мы прыкіпець
павінны,
Журавінны, жураўліны край.

Кнігаўка заплача, піць
папросіць,
Бусел заклікае ў цішыні.
Гэта ўсё вясна, але не восень,
Жаўранак спявае ў вышыні.

І гаспадары, і гаспадыні
Пачастуюць, ды не будуць
суцяшаць.
Знікла маладосць у горкім
дыме,
Засталася добрая душа.

Велікодны дзень, альбо
калядны,
На Купалле, ці на Сёмуху
прыедзь...

Наша ўсё!
І смачна, і прынадна,
І гасцей чаканых будзем
мець.

Гатаваць вы ўмеце мачанку!
А грузды!
Паказвай, шклянка, дно.
Я не п'ю, але налію вам
чарку.
Нават з вамі вып'ю заадно.

Хто гэта чаўпе, што мы
адсталі!
Хлусіць хто, што мы ўжо не
народ!
Наляцела прагна навала,
Спекулянтаў і каўказскамоўны
зброд.

Прыдзе з Таліна маленькае
пасланне,
І набор цукерак — свята зноў.
Зноў яднанне, крэўнае
спатканне,
Беларускіх дочак і сыноў.

Надакучылі нам скаргі
і праклёны,
З цемры выбірацца
нам пара:
Пра бярозы заспявай,
пра клёны,
На якіх ізноў гарыць зара.

Параны гарох

Адзін падніз, чатыры па баках
Бягомельскія плоскія каменні...
Я раскажу аб блізкіх
дзужбаках,
Як парыць мы гарох калісь
умелі.

Нарвём струкоў зялёных
аж паўторбы,
У яміну каменную кладзём.
А зверху шосты камень, самы
добры,
Над ім агонь распалім,
развядзём...

І ўвесь сакрэт.
Ачысцім яму ўмомант
Смачней за ўсё, распараны
гарох.

Цяпер інакшы густ,
Інакшы смак і гоман:
Арганізуем на траіх альбо
на трох.

ЯДНАЕ НАС ПАГОНЯ

Неяк у электрыцы аднавясковец-афіцэр сказаў мне: «Беларуская мова стане дзяржаўнай, калі на ёй загаворыць армія». І ўсімніўся пераможна: маўляў, гэтага ніколі не дзярыцца. «Вось ты і загаворыць бы першы, — падумаў я. — Маці твая — настаўніца. Бацька-нябожчык таксама не цураўся нашай мовы». Аднак услых нічога не сказаў. Па вачах і ўсмешцы зразумеў: гэты — не загаворыць!

Аднавяскоўца-афіцэра ўспомніў я, чытаючы нізку вершаў Станіслава Судніка ў красавіцкім нумары часопіса «Польмя». Паэт выказаў і мае думкі, і мой не надта вясёлы настрой.

А нас, мала, мой Божа,
нас мала,
Не урадзіла нас болей зямля,
Кепска сонца яе сагравала
І была ўся з камення ралля.

Станіслаў Суднік — не філалаг. Наш зямляк з Нясвіжчыны, ён скончыў ваеннае зенітна-ракетнае вучылішча і служыць у арміі, у Казахстане. Там дзеці вайскоўцаў-беларусаў вывучаюць родную мову і літаратуру, гісторыю Беларусі. Арганізаваў нядзельную школу ў сваёй часці Станіслаў Суднік. Падпалкоўнік. Педагог. І паэт. Ніва святла. Бачыш, людзі!

Ідуць
Словам святым прычасціцца,
Дух умацніць і душу
адамкнуць,
Ісцін адвечных напіцца.

Піша, гаворыць і вучыць
людзей,
Леты мінаюць і зімы,
Камень за каменем мужна
кладзе
У сцену будынка Радзімы.

Камень за каменем моцна
кладзе,
Каб не давяркі і таці
Мову, культуру не ўкралі
ў людзей.
Не прадалі разам з маці.

У той час, калі я служыў у арміі, такіх палымых вайскоўцаў наогул не было. Калі б офіцэр загаворыў у казарме па-беларуску, на яго паглядзелі б як на нейкага адшчапенца-вар'ята. І адлічылі б, можа, з арміі. Сумна адбывалі свой тэрмін пазты-радавыя, размаўляючы з родным краем толькі ў сне ды сам-насам з белым лістком паперы дзе-небудзь у зацішным кутку, далей ад пільнага вока камандзіраў.

Вершы Станіслава Судніка чытаюцца як адна патрыятычная паэма аб радзіме, аб яе людзях, жывых і мёртвых. Іх, беларусаў розных пакаленняў, умоўна можна разбіць на тры кагорты. Гэта нашы слаўныя продкі, памяць якіх свята ўшаноўваецца. Гэта мы ўчарашнія бязвольныя і без'языкія, што доўга «фальшывым кумірам служылі». І гэта мы — сённяшнія, гатовыя прыняць за адраджэнне Беларусі «зло зямлі і няміласць нябёс».

Дзе нашы карані? Хто яны, нашы продкі? Як любілі і ша-

навалі свой род, сваю зямлю, сваю мову? Якую спадчыну пакінулі нам?

Станіслаў Суднік звяртаецца ў сваіх вершах да мінулага, каб зразумець, што зберагла і што страцілі мы, беларусы, пераходзячы з веку ў век. І ўваскрашае ў памяці гістарычныя падзеі людзей, вядомых і забытых, якія верай і праўдай служылі свайму народу. Хто — мячом і дзідай, хто — кніжкай на роднай мове, хто — малітвай у божым храме. Гэта сыны і ўнукі Усяслава Палацкага. Гэта і Ефрасіння Палацкая. Гэта і палкоўнік Максім Крыванос — бліжэйшы баявы паплекнік Багдана Хмяльніцкага. Гэта і безыменныя лесаўчыкі—беларуская лясная вольніца, сабраная панам Лісоўскім і кінутая ў пекла войнаў з Масквіяй. Твары гэтых людзей, як на абразках, выпісаны залацістымі фарбамі. А жыццё і подзвігі аваяны рамантычнай дымкай. Адаленыя ў часе, яны кананізаваны ў вершах Станіслава Судніка, як святыя. І гэта апраўдана: лягчэй змагацца, працаваць і думаць, калі надзейны гістарычны тыл.

Па зямлі сваёй грэшнай
нагамі
Мы адмераем кожную плядзь,
Мы вятры супакоім сцягамі,
І шчытамі мы высцелім
гаць.

Вершы Станіслава Судніка добра ўспрымаюцца на слых. Ад напалу пачуццяў высокая ўзлятае голас, і яму лёгка жыць у звонкіх, як з медзі, словах: меч, дзіда, шчыт, браня, раць, рыцар, алтар... Раха далёкіх бітваў коціцца з радкаў ў радок, не замірае на апошняй кропцы, а пераходзіць з верша ў душу, не даючы заснуць. І жывыя — не даюць: «год за годам Пагоня збірае нас пад светлыя сцягі свае».

Невялікая Беларусь, а людзі яе раскіданы па ўсім свеце. Раскіданы рэвалюцыяй і шматлікімі войнамі. Раскіданы голадам і страхам перад гвалтоўнай смерцю ў сталінскіх катойнях. Ім, землякам на чужыне, прысвечаны верш «Дзеці сінявокай Беларусі». Гэта, бадай, адзіны верш у паэтычным строі якога красуюць ціхія словы: заранка, суніца, салоўка, крыніца, сад, бусянка, мясячык... Але і гэта не ціхі верш, а верш-рэквіем па тых, хто памёр далёка ад «дзедавай казкі і матчынай песні». І верш-заклік да жывых беларусаў — яднацца, не забываць сваю бацькаўшчыну, шанавачь родную мову, каб прашчыры там, на небе, не адварнуліся пасля сярдзіта, іхніх душ не пазнаўшы.

Шкадуючы і ўшчуваючы нашых землякоў на чужыне, паэт бескампрамісна асуджае і нас, учарашніх. Як жа сталася, што мы, беларусы, так доўга пачувалі сябе чужакамі на

роднай зямлі? Мелі свой дзяржаўны лад, ды ўсё «прахам пайшло». Мелі мову, ды сталі «тлэй без'языкай». Горка і сорамна прызнавацца цяпер, аднак гэта праўда: не адно пакаленне беларусаў жыло-існавала з рабскай думкай: «Нейк ператрэцца, абы горш не было». І дажыліся да жахлівага Чарнобыля, да бясхлеб'я і бязвер'я ў лепшы заўтрашні дзень. Не, ён не пахоае, паэт, а перасцерагае: «Будзе горш, будзе, будзе! Мы ж да краю дайшлі». Як электрычны провад без ізаляцыі, б'юць яны, гэтыя аголеныя публіцыстычныя радкі. Каб кожнаму забалела! Каб кожны ад «бязвольна здалеў страпануцца!..»

І страпануліся нарэшце мы, сённяшнія. Зноў грывіць, ляціць пад бел-чырвона-белым сцягам Пагоня. Яе рыцары-вершнікі — хто ў святцы, хто ў летах — будзьяць беларусаў: «Хопіць, хлопцы, хопіць спаць!» Не даюць чужынцамі быць ні далёка за мяжою, ні дома.

Радзіма-маці, памяць
І надзея,
Мне радасна, што ты ўстаеш
з калень
І на святло выводзіш
ліхадзею,
Сціраеш з твару непагоды
ценю.

Пад знакам Пагоні напісаны вершы «Радзіма-маці», «Мы не ўсё беззаганна рабілі...», «Мы інакшыя, мы інакшыя...», «Наш Грунвальд», «Беларусь». Красавік-91», «Пагоня за мову». Розныя па задуме, кампазіцыі і мастацкай дасканаласці, яны — адзіныя ў сваёй патрыятычнай высновае: «Не ступім ні пядзі зямлі і ні слоўца радзімае мовы».

Станіслаў Суднік—новае імя ў нашай паэзіі. Нізка вершаў у «Польмі» — ягоны дэбют. І гэта адчуваецца па пільнае, не заўсёды роўным і метафарычна яркім. Часам слова не паспявае за думкай ці залынаецца ў пачуццях і тады парушаецца вобразны лад верша — аўтар збіваецца на рыторыку. Дзе-нідзе, як пустазелле, пракідаюцца рускія словы. Прыблізныя і аблегчаныя дзеяслоўныя рыфмы таксама не спрыяюць майстэрству — слабее мускулатура радка. Аднак нізка вершаў у цэлым сведчыць, што ў літаратуру ідзе цікавы паэт. З абвостраным пачуццём адказнасці за лёс сваёй зямлі, за лёс нашчадкаў-беларусаў.

Я хацеў бы, каб вершы Станіслава Судніка прачытаў мой знаёмы аднавясковец-афіцэр. Ці ведае ён, што калегія Міністэрства абароны зацвердзіла праграму пераходу Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь на мову сваіх продкаў? І хочацца разам з паэтам выдыхнуць: «Ну то дзякаваць Богу. Жыве Беларусь!»

Мікола МАЛЯУКА.

НАШ КАЛЯНДАР

5 жніўня споўнілася 85 гадоў з дня нараджэння САМУЙЛЕНКА Эдуарда Людвігавіча, празаіка, драматурга, нарысіста (памёр 12 лютага 1939 года). Дэбютаваў вершамі ў 1928 годзе. Выйшлі аповесць «Тэорыя Каленбрун», зборнікі аповяданняў «Пункт апоры», «Дачка эскадрона», «Паллянічае шчасце», раман «Будучыня». Збор твораў у двух тамах ажыццэўлены ў 1952 годзе. Аўтар п'ес «Сержант Дроб» (інсцэніроўка аповесці «Тэорыя Каленбрун») і «Пагібель воўка».

8 жніўня споўнілася 80 гадоў з дня нараджэння празаіка ЧАРНЫШЭВІЧА Аркадзя Дзмітрыевіча (памёр 18 студзеня 1967 года). Першыя аповяданні надрукаваў у 1940 годзе. Аўтар зборнікаў аповяданняў «Суседзі», «Марцін Когут», «Праз зімы і вясны» і іншых, раману «Світанне», «Засценан Малаінаўна» ў дзювох кнігах, твораў для дзяцей «У адной сям'і», «Зосін лужок», «Апавяданні старога

Арцёма», «Складанец». Выбраныя творы А. Чарнышэвіча пабачылі свет у двух тамах у 1979 годзе.

10 жніўня споўнілася 80 гадоў з дня нараджэння ЛЮТАВАЙ Веры Сяргееўны, рускай пісьменніцы (памерла 24 мая 1954 года). Выйшлі кнігі вершаў «Воля да жыцця» і аповесць «Зарыва над лесам».

15 жніўня 70 гадоў з дня нараджэння драматурга і нарысіста (пісаў па-руску) ХАРКОВА Пятра Андрэевіча. Аўтар п'ес «Ад імя пакалення», «Вечны агонь», кінасцэнарыя «Пакуль б'ецца сэрца» і іншых твораў.

17 жніўня 85 гадоў з дня нараджэння празаіка КАВАЛЯ (КАВАЛЕВА) Васіля Пятровіча (стаў ахвярай сталінізму 29 настрычніка 1937 года). Першае апавяданне апублікаваў у 1926

годзе. Выйшлі зборнікі «Як вясну гукалі», «На загонах», «Крыніца», «Выбраныя творы», кніжкі для дзяцей «Санька-сігналіст» і «Следальцы», што пабачыла свет ужо ў 1961 годзе.

Рыгор СУРУСУ — 50. Неўпрыкмет ён, выхаванец прафесара А. Багатырова, з маладымі арыгінальнымі кампазітарам перайшоў у пакаленне сталых майстроў. Набыты, з якімі сустрэў свой юбілей Р. Сурус, добра ведаючы слухачы, і не толькі на Беларусі. Гэта апера «Несцерка» (паводле В. Вольскага) і геральдычная на медыя «Трыбунал» (паводле А. Макаёнка), ваяльна-сімфанічная паэма «Памяць герояў» і сюіта для вакальнага квартэта ды аркестра «Сваток» на народныя словы, эстраднае музыка і намерныя творы для розных інструментаў і многае іншае... За творчую працу кампазітар адзначаны званнем заслужанага дзяржаўнага мастацтваў рэспублікі.

Сувоі жыцця

Шаноўнай Яўгені ПФЛЯЎМБАЎМ прысвячаю

Такім натхнёным, юным і прыгожым
Наканаваны быў шчаслівы лёс,
Шляхі без ростаняў і горкіх
раздарожжаў,
Без смутку, без адчаю і без слёз.

Разгортваліся на узлёце крылы
Чысцейшай галубінае красы,
І зачароўвалі пяшчотнай сілай
Дзявочыя жывыя галасы.

Натхнёна Жэня, Зіна і Наташа
Спявалі дзеля шчасця і святла,
Але ў злавесны век атруты чаша
Іх напаткала і не абыйшла.

Дарогі разыйшліся назаўсёды,
На звонкай ноце змоўклі галасы,
Нягоды нападзілі на нягоды,
Як МАЙСКІ СНЕГ, як град, як маразы.

А Вы не страцілі лірычнай ліры
Ні ў горы, ні ў адчаі, ні ў тузе,
Яна была ратункам у Сібіры
І пуцыводнай зоркаю ў тайзе.

Яе не збілі лютыя бураны,
Хоць распіналі каты на крыжы,
Ды на КРЫЛЕ ЗАГОІЛІСЯ раны,
Бяда не стала ПУСТКАЮ ДУШЫ.

Як прывіды, прыходзяць успаміны,
Імёны і жывых, і нежывых.
Пад ВЕТРАМ НАТХНЕННЯ Вы павінны
І хвалявацца, і спаваць за іх.

Я на спатканне з даўняй маладоцю
У шчаслівыя хвіліны забыцця
Іду зачараваны, як у гасці,
І развінаю Ваш «Сувоі жыцця».

1. Я. ПФЛЯЎМБАЎМ. З. БАНДАРЫНА, Н. ВІШНЕЎСКАЯ — лаэтэсы-маладнякоўкі, аўтары зборніка «Вершы», 1926 г.
2) Падкрэсленыя вобразы належаць Я. ПФЛЯЎМБАЎМ.

Пад знакам Марса

Нічога мне болей не трэба,
Не будзе патрэбна пасля.
Над намі халоднае неба,
Галодная наша зямля.

Мы толькі часовыя гасці,
А знікнем, нібы не было,
І памяць, і грэшныя косці
Гады перамелюць на тло.

Пакутнікі прыйдуць другія,
Магчыма, ў шчаслівейшы час,
Закруцяць іх тыя ж стыхіі,
Што мучаць і мучылі нас.

Пад знакам крывавага Марса
Спазналі мы ўсё, што маглі,
Мы ўдзельнікі драмы і фарса,—
Часовыя гасці зямлі.

Прышлі мы свой век узвялічыць,
Усе таямніцы спазнаць,
А нас пустадомкамі клічуць,
Майстрамі усё руйнаваць.

Атручаны космас і глеба,
Нам грозіць і летам зіма,
Бо ўжо ні сумлення, ні хлеба,
Ні змены надзейнай няма.

Нічога мне болей не трэба,—

Бяду даганяе бяда.
Былі б толькі чыстае неба,
Сумленне, Зямля і вада,

А нашы атрутныя спадкі
Каб зноў палыном не ўзыйшлі,
Каб квольныя нашы нашчадкі
За нас і сябе пажылі.

Смага

У ліпені з ліп аблятаюць лісты,—
Спякота і суша, і белае неба.
Гудуць, як гудрон, пад нагамі пласты
Гарачай парэпанай глебы.

Ні свежага ветру, ні кроплі расы,
Смага, і замгленае сонца ў зеніце,
Пустыя ў неба глядзяць каласы,
Замоўклі даўно перапёлкі у жыце.

Скруцілася лісце, трашчаць карані
У дуба, што век на узмежку вякуе,
І толькі над полем каршун з вышыні
У жыце засмяглым здабычу цікуе.

У студні няма ані кроплі вады,
Любімае сонца за шчодрасць кляню я,
Бо сёлета нам не пабыць бяда,—
Нікога, нікога яна не мінуе.

Зіма пагражае нішчымніцай поснай.
Няўжо Усывышні нас пусціць на звод

Чарнобыльскі вечер

Дасюль многія людзі, як на Усходзе,
так і на Захадзе, не могуць яшчэ ўсва-
доміць, што ўсе мы — зямляне—жы-
вём зараз у абсалютна новым часе,
калі нельга абыйсціся адзін без аднаго.
Але такое разуменне паступова прыхо-
дзіць, бо эпоха ўсёзнішчальнай ядзер-
най зброі, Чарнобыля, маштабных эка-
лагічных катаклізмаў, для якіх няма
дзяржаўных межаў, засведчыла, што
кожная бяда, якая абрынулася на ней-
кі народ і яго зямлю, адгукваецца па
ўсёй планеце, у самых розных і неча-
каных яе кутках.

Успамінаецца гаворка з Юлісам Цур-
рыгэнам — гаспадаром атэля «Горная
ружачка» ў маленькім швейцарскім га-
раджку Зас Грунд. Ён раскажаў, што
пасля чарнобыльскай катастрофы на
працягу двух тыдняў малако ад двана-
ціці кароў з ягонаў падсобнай гаспа-
даркі дэвалюаваўся знішчаць. І гэта ў гарад-
ку, які знаходзіцца ў гарах на вышыні
паўтары тысячы метраў над узроўнем
мора і так далёка ад Чарнобыля! Мне
была зразумелая гэтая перасцярога
швейцарцаў і іншых жыхароў Еўропы,
якія жывуць па законах цывілізаванага
жыцця. Ды балюча думалася, што ў
той час, калі ў Зас Грундае знішчалі
малако, у самым эпіцэнтры найвялік-
шай трагедыі чалавецтва — на забру-
джаных землях Беларусі — не толькі
пілі сырадоў, але і купаліся ў рэчках,
эзёрах, стаўках, загаралі на пяску, па-
сыпаным смяротным попелам, малень-
кія дзеці, глыталі радыеактыўны пыл ме-
ханізатары, якія аралі, сеялі, касілі.
Бессаромная партыйна-дзяржаўная
хлусня, якая аблытвала грамадства бу-
даўнікоў камунізму семдзсят гадоў,
зноў вісела чорнаю хмараю над нашаю
зямлёю.

Чарнобыльскі вечер даляцеў і да
Францыі. Не, гэты вечер не высыпаў
радыеактыўны пыл на яе абшары, ды
зпусціў многіх французцаў адгукнуцца
спягавлівым сэрцам на чужую бяду, як
на сваю.

Чарнобыльская трагедыя актывізавала
дзеянсць прыхільнікаў міру розных
краін, заклікала іх да аб'яднання сваіх
намаганняў. Наша невялікая дэлегацыя
знайшла разуменне і падтрымку з боку
актывістаў Руху за мір Ронскага дэпар-
таменту. Пётр Андрэвіч Валковіч і я
правялі ў Ліёне і іншых гарадах некаль-
кі вельмі карысных сустрэч. Мы пазна-
ёмлі французскіх калегаў з дзейнасцю
Беларускага камітэта абароны міру,
расказалі пра канкрэтныя праграмы,
якія ажыццяўляюцца нашымі актыві-
стамі і самастойна, і сумесна з пры-
хільнікамі міру розных краін: Германіі,
ЗША, Англіі, Аўстрыі, Швейцарыі.

І нам хацелася пачуць з першых вус-
наў пра тое, як працуе французскі Рух
за мір. Даведаліся, што яго асноўная
задача — барацьба супраць ядзерных
выпрабаванняў на астравах Мурура ў
Ціхім акіяне, а таксама за спыненне вы-
творчасці і продажу зброі трэцім краі-
нам.

На сустрэчы ў Камітэце Руху за мір
горада Венісьё Арлет Кавіён — яго
старшыня і член Нацыянальнага савета

Заначэнне. Пачатак у №№ 30—33.

— падкрэсліла:

— Барацьба за мір, за знішчэнне
ядзернай зброі, у якой прымаем удзел
не толькі мы, а і царкоўныя, іншыя мі-
ратворчыя арганізацыі, важная сваімі
вынікамі і ў міжнародным маштабе, і
ўнутры краіны. Гэта клопат пра добра-
быт французскага народа, на чые пле-
чы кладзецца вялізны цяжар ваенных
расходаў.

Яе дапоўніў член бюро Камітэта Ру-
ху за мір Ронскага дэпартаменту Эду-
ард Хаонд:

— Францыя займае першае месца ў
свецце па вытворчасці зброі на душу на-

це ў горад і прадае (са спецыяльным
штампам на этыкетцы) членам Руху па
35 франкаў, што на 2 франкі танней,
чым у звычайным магазіне. Розніца ідзе
ў касу Руху. Пэўны прыбытак дае рас-
паўсюджванне літаратуры, брашур, бук-
летаў, альбомаў, у якім прымаюць
удзел многія актывісты. «Дзверы нашых
пярвічных арганізацый і камітэтаў ад-
чынены ўсім людзям, незалежна ад па-
літычных поглядаў, веравызнання, на-
цыянальнасці», — кажа член Нацыя-
нальнага савета, старшыня Камітэта Ру-
ху за мір Ронскага дэпартаменту Тэрэза
Хаонд.

Сяргей ЗАКОННИКАУ

ЛІЁНСКІ ТЫДЗЕНЬ

сельніцтва і трэцяе — па продажу (па-
сля ЗША і СССР). Штогод яна право-
дзіць 8 ядзерных выпрабаванняў, цана
кожнага — 55 мільярдаў франкаў. Па-
раўняўце такія афіцыйныя лічбы: 274
мільярды — на абарону, 247 — на аду-
кацыю. Але, як бачыце, першая лічба
не адпавядае сапраўднасці, калі нават
браць толькі ядзерныя выпрабаванні.
Ваенныя выдаткі раскіданы па многіх
расходных артыкулах бюджэту. Асаб-
ліва нас непакоіць продаж зброі за
межы Францыі, бо гэта цягне за сабою
новыя ваенныя канфлікты, людскую
кроў.

Мы ўважліва сочым за падзеямі ў све-
це і пераконваемся зараз, што СССР
мэтанакіравана ідзе па шляху спынення
ядзерных выпрабаванняў. Гэта дапама-
гае нам весці перамовы з уладам, уп-
лываць на яго.

Слухаючы Эдуарда, я ўспомніў, як
ідучы па плошчы Міру ў Венісьё, заў-
важыў арыгінальны фантан і збочыў да
яго. Над вадою — жаночая фігура, у
адной руцэ ў яе — маска з трагічным
выразам, па якой сцякаюць слёзы. Збо-
ку з-за сцяны выглядае маленькі анёл.

Гэты эстэтычна дасканалы скульптур-
ны твор уяўляе жанчын горада, якія
ўнеслі вялікі ўклад у яго станаўленне і
развіццё. Іх імёны выбіты на стале. І
тут жа побач на сцяне я ўбачыў мета-
лічную дошку і з цікавасцю прачытаў
надпіс на ёй: «Я нарадзілася ў дзень
падпісання першага дагавору аб раз-
збраенні паміж СССР і ЗША. Селі Мю-
рэт. 8 снежня 1987 года». Сціплы знак,
а, не сумняваюся, уражвае кожнага,
хто завітае на гэтую плошчу.

Кожная міратворчая акцыя патрабуе
сродкаў. Рух за мір жываць не толькі
ўклады, ахвяраванні насельніцтва. І са-
мі члены яго зарабляюць грошы ў сва-
бодны ад асноўнай работы час. Скажам,
Элізабет Гранд з горада Дэсінэ прадае
арыгінальныя значкі міратворчай тэма-
тыкі — па 30—60 франкаў кожны. Той
жа Эдуард Хаонд закупляе ў вясковых
вінаробаў «Бокале» па 25 франкаў за
бутэлку, прывозіць на сваім транспар-

Сапраўды, міратворчая дзейнасць
моцная сваёй масавасцю, мэтанакірава-
насцю. І ў тым, што нядаўна француз-
скі ўрад прыняў рашэнне аб маратары
на ядзерныя выбухі, аб значным скара-
чэнні ўзброеных сіл дзяржавы, безумоў-
на, ёсць заслуга і нашых новых сяб-
роў.

Французскія калегі горача адгукнулі-
ся на прапанову правесці канферэнцыю
па чарнобыльскіх праблемах. Мы былі
ўдзячныя ім, бо такім чынам спраўдж-
валася галоўная мэта нашай паездкі —
падрабязна раскажаць пра найвялікшую
трагедыю нашага народа, прыцягнуць
да яе ўвагу і заахоціць прадстаўнікоў
грамадскасці Ронскага дэпартаменту да
збору сродкаў у дапамогу ахвярам
чарнобыльскай катастрофы ў Беларусі.
Тэрэза і Эдуард Хаонд, Арлет Кавіён з
ахватаю дапамагалі нам афармляць вы-
ставу з рэпрадукцый карцін М. Савіц-
кага (цыкл «Чорная быль»), рыхтаваць
карты з зонамі радыеактыўнага забру-
джвання Беларусі, Украіны і Расіі. На
асобным століку расклалі буклеты, бра-
шурны, часопіс «Нёман» з маёю чарно-
быльскаю паэмаю.

Канферэнцыя, якая адбылася 28 лі-
стапада ў горадзе Венісьё, сабрала
шмат прыхільнікаў міру з усяго Ліён-
скага рэгіёна, прадстаўнікоў розных
партый, журналістаў. П. Валковіч раска-
заў пра саму катастрофу і яе вынікі.
Супрацоўніца Інстытута радыяцыйнай
медыцыны В. Палянская, якая валодае
французскаю моваю, падрабязна рас-
павядала пра медыцынскі аспект траге-
дыі, называючы віды самых масавых
захворванняў, спыняючы ўвагу на тым,
якія лекі і медыцынскае абсталяванне
асабліва востра неабходны сёння для
ратавання людзей і, у першую чаргу,
дзяцей.

Я гаварыў пра сацыяльныя прабле-
мы, якія ўзніклі ў выніку катастрофы,
пра тое, як цяжка іх рашаць Беларусі, дзе
забруджана вялікая частка тэрыторыі,
дзе не толькі дарослыя, але і дзеці
жывуць у зонах жорсткага кантролю, і
якая сёння засталася сам насам з бя-

дою, за выключэннем той дапамогі,
якую аказваюць некаторыя замежныя
краіны.

Асабліва ўзрушылі прысутных канк-
рэтныя прыклады з чарнобыльскага
быцця жыхароў Хойніцкага раёна, дзе
мне давалася ўлетку 1986 года ўдзель-
нічаць у арганізацыі работ па дэакты-
вацыі дзіцячых садкоў, школ, бальніц.
Першымі ўспаміналіся, паўставалі град
вачыма дзеці: вясёлыя маленькія ягад-
нікі і грыбнікі, якія, нягледзячы на ўсе
забароны, нясуць з лесу поўныя кошы-
кі ягоных шчодрых, ды цяпер ужо смя-
ротных, дароў; босы хлапчук, які про-
сіць маладзенькага салдата-дазіметры-
ста замерыць радыяцыю на пасечаных
цыпкахі ступнях; заплаканыя тварыкі
дзвюх русыявых сястрычек, якія збіралі
ў лузе кветкі, захапляліся іхнімі паха-
мі, плялі вяночкі, а зараз, увечары, не
могуць паварушыць вуснамі, бо іх аб-
сеялі пякучыя булькі; сумны старэчы
позірк маленькіх бежанцаў, якія на ма-
шынах і аўтобусах ад'язджаюць ад род-
ных хат у белы свет па пыльным шля-
ху.

Успомніў я і старога вяртаўніка гас-
цініцы заводу, дзе давалася кварта-
раваць. Увечары ён прыносіў дра-
нікі з маладой бульбачкі, сакавітыя яб-
лыкі, грушы і гаварыў: «Ты не бойся,
сынко, еш. Старая спецыяльна для цябе
пастаралася, напаяла. А ў яблыкаў і
груш выразай нутро з семкамі. Там
можа сядзець радыяцыя. Гэтак мне вучо-
ныя з Масквы параілі». Нагледзеў-
шыся, наслухаўшыся за доўгі, спякотны
дзень столькі людскога гора, я доўга
мыў твар халоднаю вадою, стомлена
ўсміхаўся старому і казаў: «Ды не ба-
юся я, Сцяпанавіч, ужо нічога і нікога.
Будзем вячэраць. Дзякуй вам і вашай
жонцы».

А тыя вучоныя з Масквы, якія выда-
валі інструкцыі Сцяпанавічу, сядзелі ў
гасцініцы безвылазна, вялі перамовы
звычайна па тэлефоне, збіраючы нейкія
звесткі, і нельга было спакусіць іх ні-
якімі драмікамі. Яны харчаваліся з за-
паяных пакетаў, якія прывезлі з сабою.

Пасля нашых выступленняў было без-
ліч пытанняў, але адно паўтаралася не-
аднаразова: «Чаму столькі часу маўчалі
вашы афіцыйныя ўлады?» Мы тлумачы-
лі, што пастаянная хлусня — гэта норма
жыцця і дзейнасці нашых кіраўнікоў
любога ўзроўню. Такімі іх выхавала ча-
лавеканавісціцкая саветская Сістэма,
для якой людзі — лагеравы пыл або
вінцікі і гайкі. Хлуснёю поўніліся тыя
першыя паслячарнобыльскія дні і меся-
цы, не знікла яна і сёння. І крамлёў-
скія, і мясцовыя «мудрацы» напісалі за
паслячарнобыльскі час сотні антычала-
вечных загадаў, пастановаў, пратаколаў з
грыфам «Сакрэтна», дзе прадумалі,
як лячыць людзей без лекаў і ўрачоў:
«Міністэрства аховы здароўя СССР за-
цвердзіла новыя нормы дапушчальных
узроўняў апраменьвання насельніцтва
радыеактыўнымі выпраменьваннямі, якія
перавышаюць ранейшыя ў 10 разоў.
...У асобных выпадках магчыма павелі-
чэнне гэтых нормаў да ўзроўняў, якія
перавышаюць ранейшыя ў 50 разоў...
Такім чынам, гарантуецца бяспека для
здароўя насельніцтва ўсіх узростаў...»,
як іх карміць: «...Міністэрства аховы
здароўя СССР рэкамендуе максімальна

У гэты пакутны, сухі, высакосны,
Амаль што чарнобыльскі год!

27/VII—92

У святле маланкі

Сам-насам з лесам гавару,
А ён, бадай, што мой равеснік.
Я ў дол гляджу, ён — угару
На журавой у паднябесці,

На зоры і на Млечны Шлях,
То загудзе, нібы званица,
То часам апануе страх,
Як толькі ўдарыць навальніца.

Маланка з громам рае лісты,
Кару да дзірвана здзірае,
А лівень спорны і густы
На струнах срэбраных іграе.

Залева хвосца і гудзе
У святле блакітнай навальніцы...
Няма ратунку, і нідзе
Не перабыць, ні прытуліцца.

Апошні раз ударыў гром,
І сціхла ўсё пасля «адбою»,
І кроплі звонкім серабром
Зрываўся, і сам з сабою

Лес гаманіў і мне ківаў
Зялёным да аскомы веццем.

Яму я тайны адкрываў
Адзінаму на белым свеце,

Што ў недасяжнай вышыні,
У неразгаданым сусвеце
Святых душы, як агні,
У зорным небе вечно свецяць...

Да ніткі вымак і прадгроз,
Пакуль грамы спраўлялі месу.
Хай мне грахі даруе бог,
Што я паспяваўся лесу.

Суцяшэнне

Што я пабачу ў свой апошні час!
Што ўспомню у апошняю хвіліну!
Магчыма, каля хаты пералаз
І пад акном у інеі рабуну,

На покуце з лампадкай абразы,
Паўзмрок і цішыню у нашай хаце
І баразёнку ад скупой слязы
На твары маладога маці.

Калі ж туман засцелі галаву,
І больш лампадка ў вочы не
пасвеціць,

Сябе суцешу тым, што ажыў
У іншым і, магчыма, лепшым свеце.

27/VII—92

О колькі паэтаў!

На кніжных паліцах — паэты, паэты:
Гамер і Гусоўскі, Купала і Блок,
Санеты Петраркі і лірыка Фета,
І Хлебнікаў — неразгаданы прарок.

Я чую іх голас у кожным стагоддзі,
Вандрую па свеце, нібы Адыей.
У Дантава пекла мяне пры народзе
Не раз і не два заганыў фарысей.

Чытаю, чытаю. О колькі паэтаў!
О колькі пачуццяў, каханьняў, трывог,
Тэрцын, трылетаў, актаў і санетаў
У памяці я і ў сэрцы збярог.

Гартаю Верхарна, Віёна, Шэкспіра,
П'янею ад шчасця, а не ад віна.
У кожнага лірыка — звонкая ліра.
А ў нашага брата — глухая струна.

Ну, чым я суцешу! Пра што гавару я!
Навошта за рыфмаю рыфму ганю!
Калі я свайго чытача расчарую,
Няхай выбачае,— сябе я віно.

Калі не прабачыць, няхай дакарае,
Я скрэсла радкі, каб не быць у даўгу,
І толькі любоў да пакутнага краю
Ніяк скасаваць і забыць не магу.

Бо словам натхняе адвечнае, матчына,
Таму і хаваюся і не маўчу,

І скрозь, і заўсёды Купалаву
«Спадчыну»
Заместа світальнай малітвы шапку.

У апраметнай

Памяці аўтара «Апраметнай» —
Васіля ШАШАЛЕВІЧА

Я з кручы імчуся у вір галавой,
У змрок праносацца прашчураў цені.
Адвечная вечнасца нарэшце са мной,
Замест спадзяванняў — адны
летуценні,

І тыя сплылі, як вясновы туман,
Расінкай расталі ў гарачае ранне.
Усё прамільгнула, і толькі падман
Падманам трымаўся на новым падмане.

Мяне ашукалі, і я ашукаў
Самога сябе, і не раз, і не двойчы,
Таму што даверліва волю шукаў,
Як папараць-кветку ў купальскія ночы.

Жыццё прамільгнула, як прывідны сон,
Павольна, пакутліва і непрыкметна,
І толькі зялёны агеньчык відзеі
Далёка, у вечным віры апраметнай.

10/VIII—92

размеркаваць забруджанае радыеактыўнымі рэчывамі мяса па краіне і выкарыстоўваць яго для выпрацоўкі каўбасных вырабаў, кансерваў і мясных паўфабрыкатаў у суадносінах адзін да дзесяці з нармальным мясам»; як супакойваць суайчыннікаў і ўвесь свет: «Накіраваць у раёны, якія прылягаюць да зоны размяшчэння Чарнобыльскай АЭС, групу савецкіх карэспандэнтаў з мэтай падрыхтоўкі матэрыялаў для друку і тэлебачання, якія сведчылі б пра нармальную жыццядзейнасць гэтых раёнаў...», «асабліва адзначыць клопат пра людзей, якія апынуліся на забруджанай тэрыторыі...»

Міністэрства аховы здароўя СССР за пляч з паловаю гадоў на медыцынскія патрэбы Беларусі выдзеліла толькі 2,6 мільёна інвалютных рублёў, хоць штогод для гэтых патрэб неабходна затрачваць 75 мільёнаў долараў. Для параўнання мы прывялі яшчэ адну лічбу — 600 мільёнаў рублёў. На такую суму змаглі арганізаваць пастаўку ў рэспубліку лекаў, медыцынскага абсталявання, вітамінаў, дзіцячага харчавання актыўна Беларусі камітэта абароны міру, які супрацоўнічае з многімі краінамі. Адна толькі амерыканская фармацэўтычная кампанія «Апджон» прывезла лекаў і вітамінаў на суму 4,5 мільёнаў долараў. Прытым дапамога гэтая — бязвыплатная. Вось вынікі народнай дыпламатыі, якая развіваецца не бюракратамі, не замшэлымі чыноўнікамі брэжнеўскай гадоўлі, што дбалі і дбаюць толькі пра тое, як напачаць сваю кішэнь, а сумленнымі, зацікаўленымі людзьмі! А працаваць у замежных камандзіроўках ім доводзіцца часта без адзінага цэнта ў кішэні ў экстрэмальных умовах.

Злавесны чарнобыльскі выдых, хоць і запознена, ды сарваў маскі з многіх «кабаронцаў» народных інтарэсаў як былога саюзнага, так і рэспубліканскага маштабу. Аднак ад гэтага нам не стала лягчэй. Чарнобыльскія праблемы ў Беларусі рашаюцца бязладна, непрафесійна, марудна. Асабліва непакоіць медыцынскую прамысловасць, якая да гэтага часу не можа ніяк наладзіць выроб патрэбнага абсталявання, выпуск востранаеабодных лекаў, вітамінаў. Не заглядаючы ў далёкую перспектыву генных зменаў, можна і сёння сказаць, што маруднае выміранне народа — наша трагічная рэчаіснасць.

Канкрэтныя прыклады, лічбы, дэталі — усё гэта глыбока ўразіла французскіх калегаў. «Вы перавярнулі нам душы. Такой поўнай інфармацыі пра вашы беды мы не мелі», — узрушана гаварылі яны. І адразу ж пачалося абмеркаванне, як аказаць дапамогу. Выраслі адкрыць у Ліёнскім банку спецыяльны рахунак і сабраныя грошы выкарыстоўваць па канкрэтных заяўках Беларускага камітэта абароны міру на набыванне лекаў, медыцынскага абсталявання, пералік якіх вызначыць нашы медыкі.

Тэрэза Хаонд паведаміла аб тым, што кіраўніцтва Камітэта Руху за мір Ронскага дэпартаменту падтрымала нашу прапанову — наладзіць сяброўскія сувязі паміж міратворчымі арганізацыямі розных узроўняў (Рона — Беларусь, Ліён — Мінск, Венісьё — Жодзіна) і накіроўвае Беларускаму камітэту абароны міру спецыяльнае пісьмо. На такой немінальнай ночы і скончылася наша канферэнцыя...

На канферэнцыі па чарнобыльскіх праблемах у г. Венісьё.

Хацелася б і мне быць аптымістам. Але дзьме пракляты чарнобыльскі вецер, і нідзе ад яго не дзецца. Ён ужо з намі будзе да канца. А яшчэ шкада, што такая маштабная катастрофа, як чарнобыльская, не толькі абуджае літасць і спагаду, але і ўцягвае ў свой вір новых людзей, становіцца прычынаю трагічных выпадкаў. Зашчымема маё сэрца пасля паведамлення, што ў красавіку г. г. з адзінаццаці французскіх самалётаў, якія везлі з Парыжа лекі ў Беларусь, Польшчу, Румынію, два ў густым тумане адсталі ад эскадрылі і разбіліся ў гарах Чэхаславакіі. Іх экіпажы загінулі. Беларусам, нягледзячы на ўсе нашы беды, якія засланяюць многае, трэба помніць гэтую самахварнасць.

Сюрпрыз Катрын

У сярэдзі Катрын сказала, што хоча зрабіць нам нешта прыемнае. «Пачакайце да пятніцы, і вы ўсё ўбачыце», — інтрыгуюча прамовіла яна і перавяла гаворку на нешта іншае.

І вось надышла пятніца — наш прад-апошні дзень у Ліёне. Як і прасіла наша апякунка, прыйшлі да яе ў офіс а васьмнацатай гадзіне. Катрын сядзела за камп'ютэрам. «Пачакайце крышку. Зараз вызвалюся, — папрасіла яна. — Гляньце ў бары нешта сабе выпіць ды прысядзьце, адпачніце». Працавала Катрын хвілін дваццаць, а затым адкінула ся на спінку крэсла, пацягнулася і з палёгкаю прамовіла: «Усё. Едзем!»

Калі селі ў машыну, Катрын аб'явіла: «Едзем на свята. Сёння 15-годдзе Ліёнскага клуба прэсы. Адбываецца яно ў міжнародным аэрапорце. Мне хочацца, каб вы пабылі сярод нашых журналістаў, трохі адпачылі».

На адкрыццё свята мы спазніліся. Няблізка дарога ды яшчэ цяжка было знайсці месца для паркоўкі. Сустрэкаючыя спачувальна паківалі галавамі, прапанавалі распрануцца, уручылі даведнік

клуба і маленькі калядны сувенір, а потым запрасілі праходзіць у залу.

Урачыстая частка прайшла, і ўдзельнікі свята (а было іх тут не меней чым тысячача) бавілі час так, як хто хацеў. Адна, разбіўшыся на групкі, гаманілі, другія слухалі песні альбо самі падымаліся на спецыяльна зробленую эстраду і спрабавалі свае вакальныя магчымасці, трэція танцавалі, а некаторыя сядзелі і ляжалі на разасланых дыванах, матах, нібы на траве лясной паляны, маючы пад рукою, як кажуць, і чарку, і скварку. Музыка, гамана сочень людзей, звон чарак і бакалаў аглушалі. А Катрын была тут, як рыба ў вадзе: адказвала на шматлікія прывітанні, жартавала, часам прыпынялася на хвілінку ля добрых знаёмых, але рашуча і ўпарта прасоўвалася ў самы канец залы. «Там будзе спакойней», — шагнула яна. Ды спадзяванні яе не спраўдзіліся. Не паспелі мы аглядзецца, як апынуліся ў коле яе сяброў. Сярод іх былі і тыя, з кім на працягу тыдня даводзілася сустракацца, і незнаёмыя журналісты: прадстаўнікі газет, часопісаў, радыё, тэлебачання, якія асвятляюць пытанні не толькі культуры, але і эканомікі, палітыкі, сацыяльнай сферы. Да ліёнскіх калег прыехала шмат журналістаў з усіх рэгіёнаў Францыі. Госці, ды яшчэ з невядомай ім Беларусі, зацікавілі прысутных. Даводзілася, хоць неяк, у меру сваіх ведаў і разумення праблем, задавальніць кожнага суразмоўніка.

Катрын цярдліва назірала за гэтай спантаннай прэс-канферэнцыяй, а затым рашуча мовіла: «Годзе! Вы ўжо ў добрым гуморы, а нашы госці стомленыя і галодныя. Дайце ж і ім, хоць крышку, адпачыць, выпіць і закусіць». Гэтыя словы выклікалі дружны рогат. Усёй кампаніяй рушылі да сталой.

П. ВАЛКОВІЧ І С. ЗАКОННІКАЎ уручаюць памятную падарункі сакратару Каміта Руху за мір дэпартаменту Рона Тэрэзе ХАОНД.

Журналісткае свята з прычыны не такой ужо і круглай даты ў гісторыі клуба прэсы ашаламляла сваім размахам і нязвычайна нашаму воку раскошаю. Уявіце агромністае памяшканне ангара, залітае святлом ілюмінацыяй. У цэнтры яго — вялікая, пры аснове сваёй метраў пяць і вышыняю каля сямі метраў, калядная ёлка. Ды не сапраўдная, а складзеная з фруктаў: ананасаў, банаў, апельсінаў, мандарынаў, лімонаў, персікаў, абрыкосаў, яблыкаў, пруш, грэйпфрутаў, ківі, фейхуа і невядома з чаго яшчэ, бо такіх пладоў мне не даводзілася бачыць. Ёлка фантастычна зіхацела, ад яе плылі па зале духмяныя хвалі, у якіх зліваліся ў адно дзесяткі пахаў. Вакол ёлкі з усіх чатырох бакоў стаялі засланія белымі абрусамі сталы, на якіх тоўпіліся цьмяна-бурштынавыя пляшкі каньяку, серабрылася шампанскае, іскрылася чырвонае, белое і залацістае віно. Частку бюджэту, каб меней займалі месца, гаспадары ўладкавалі на шматлікіх прыступках «горак».

Уздоўж сцен ангара, злева і справа, цягнуліся метраў на пяцьдзесят больш шырокія сталы, застаўленыя самымі рознымі закускамі. Цешылі вока гурманавыя сваімі ружовымі бакамі-малочныя смажаныя парасяты, на вялікіх блюдах ляжалі буйна парэзаныя кавалкі тушанага індэка, паважна сядзелі румяныя гусі, начыненыя яблыкамі і грэчкаю, выплывалі з зялёнага крутым гарбамі заліўныя асытры, холадна пабліскавала ў рэзетках чорная і чырвоная ікра, а вакол усяго гэтага стаялі талеркі з вяндрліваю, бужанінаю, шынкаю, пастромаю, каўбаскамі і вялікімі каўбасамі, свежаю гароднінаю.

(Працяг на стар. 10—11).

ПАЗЫЦА КМПЛЕКСУ «МУЗЫЧНАЙ НЕПАЎНАЦЭННАСЦІ»...

Не так даўно мы паведамлялі пра арганізацыю ў рэспубліцы новага творчага аб'яднання — «Беларуская капэла», пісалі пра першыя крокі «Тызенгауз-капэлы» ў Гродне. Ведае чытач і пра тое, што ўвосень мае адбыцца ўжо другі фестываль «Адраджэнне беларускай капэлы», падрыхтоўка да якога пачалася. І ці не галоўныя цяжкасці ў працэсе адраджэння музычнай культуры мінулага звязаны з пошукамі, вяртаннем, рэдагаваннем і распаўсюджаннем нот...

Мы звярнуліся да мастацтвазнаўцы В. Дадзіёмавай, адной з першапраходцаў нашага музычнага адраджэння, і напросілі распавесці пра спецыфіку сваёй працы, увесці чытачоў у курс даследчыцкіх праблем.

Пасля першага фестывалю «Адраджэнне беларускай капэлы» зрабілася асабліва відэавочным і тое, як узрасла сёння цікавасць да музычнай спадчыны Беларусі, і тое, як абвастрылася праблема яе вяртання (храналагічнага і геаграфічнага), і сама неабходнасць хуткага запавнення вакууму, што гэтак доўга існаваў у нашай музычна-гістарычнай навуцы. І натуральна, што даследчыкі, якія раней займаліся адпаведнай тэматыкай, у вольны час і за ўласныя сродкі, цяпер атрымліваюць шмат прапановаў ад розных устаноў — накіонт навукова-метадычнага і практычнага супрацоўніцтва.

Мне таксама даводзіцца вельмі напружана працаваць: чытаць лекцыі, рыхтаваць метадычныя праграмы, асветніцкія перадачы на радыё і тэлебачанні. Але галоўнай справай па-ранейшаму лічу працу над выданнямі. Адно з іх — манатграфія, прысвечаная музычнай культуры гарадоў Беларусі XVIII ст., неўзабаве павінна выйсці ў «Навуцы і тэхніцы». Многія матэрыялы кнігі ўжо друкаваліся, тычацца яны

амаль невядомай «музычнай цывілізацыі», распаўсюджванне ведаў пра якую, спадзяюся, удакладніць некаторыя з цяперашніх меркаванняў накіонт шляхоў і напрамкаў гістарычнага развіцця нашай культуры. Гэта ўжо зроблена праца.

А вось навуковыя планы звязаны з 1 томам «Анталогіі вакальнай музыкі Беларусі», клопат пра выданне якой узяў на сябе Саюз музычных дзеячаў Беларусі. Ініцыятарам гэтай серыі нотадрукаў з'яўляецца В. Скорбагатаў, чый рэпертуар і складзе яе аснову, але ў 1 том увайдзе шэраг помнікаў XVIII ст., набытых за мяжой і прывезеных на Беларусь мною (у прыватнасці, песні Міхала Казіміра Агінскага і арыі з «Агаткі» Іагана Голанда) — вось чаму адным з укладальнікаў зборніка давялося быць і мне. Увогуле ж 1 том «Анталогіі» аб'яднае, акрамя названых твораў, нумары з Рукпісу 127/56 Ягелонскай бібліятэкі («Полацкага сшытка»), «Курантаў», псалмы на вершы Сімяона Полацкага і ўрыўкі з «Апалона-заканадаўцы» Рафаэла Вардоцкага. Большасць тво-

раў будзе надрукавана ў той версіі, у якой яны прагучалі ўжо ў канцэртах, у рэдакцыі і апрацоўцы В. Скорбагатава, Г. Каржаневскай, В. Капыцько, Н. Ічанкі, К. Шарова з перакладамі тэкстаў У. Мархеля і С. Клімковіч. Зразумела, што кожная рэдакцыя, і тым больш апрацоўка, нават самая дасканалая, — з'ява ў навуковым плане другасная ў параўнанні з арыгіналам. Аднак сёння, калі патрэба выканаўцаў і слухачоў у гэтай музыцы вельмі вялікая, а выданне аўтэнтычных помнікаў пакуль не ажыццяўляецца, мы вырашылі, прамінуўшы першы этап (выданне ўртэкстаў), адразу перайсці да другога і як мага хутчэй увесці лепшыя ўзоры вакальнай музыкі Беларусі эпохі барока і класіцызму ў выканальніцкую і педагогічную практыку.

Разам з тым, імкнучыся даць усім жадаючым звесткі пра першакрыніцы, я планую ўключыць у анатацыі ды каментарыі да твораў дадзеныя пра месцы іх захавання, а таксама прывесці спасылкі на літаратуру, што існуе пра тыя творы. У працэсе працы высвятляюцца многія істотныя акалічнасці. Напрыклад, тая, што яшчэ ў 20-я гады XX стагоддзя ўладальнікам рукапіснага зборніка «Куранты» (таго самага, што ў 1733 г. належаў яраслаўскай купчысе Пратаповай, а цяпер захоўваецца ў Пушкінскім Доме) быў вядомы гісторык рускай музыкі М. Фіндэйзен. Ён падрабязна, з нотнымі прыкладамі апісаў гэты помнік славянскай культуры ў сваёй пра-

цы «Очерки по истории музыки в России...» (М.-Л., 1929). Пасля Фіндэйзена ў розныя гады да рукапісу звярталіся рускія, украінскія, польскія музыказнаўцы: Т. Ліванава, У. Келдыш, А. Праўдзюк, Е. Голас і інш., якія адзначалі сувязь музыкі «Курантаў» з украінскімі і польскімі фальклорнымі крыніцамі. Тое ж самае, але на матэрыяле слоўных тэкстаў, сцвярджалі і літаратуразнаўцы, ды толькі А. Мальдзіс першым з іх звярнуў увагу на беларускамоўныя рысы твора. Што ж тычыцца слядоў уздзеяння на яго музычную мову ўласна музычнага беларускага фальклору, дык магчыма, што і іх пошук будзе плённы.

Досыць цікавай аказалася і праца над псалмамі на тэксты С. Полацкага. Пытанне накіонт іх музычнай атрыбуты ўзнімалася ў артыкуле К. Сакалоўскага ў газеце «Культура» (3—9 снежня 1991 г.) і, карыстаючыся выпадкам, можна было б зрабіць некаторыя ўдакладненні. Але, каб не адцягваць увагу чытачоў досыць спецыяльнай размовай, скажу толькі, што атрыбуцыя музычных помнікаў увогуле, як вядома, справа надзвычай складаная, ды і не памыляецца толькі той, хто не працуе, а на першапачатковых этапах рэспектыўных даследаванняў недарэчнасці амаль непазбежныя. Іх колькасць, аднак, значна зменшыцца, калі ў нас будзе наладжана навуковае выданне першакрыніц, такое, якое робіцца ва ўсіх краінах, дзе выходзяць цэлыя серыі помнікаў музычнай культуры (зразумела, не толькі ўласна нотных, але і музычна-тэарэтычных прац мінулага з навуковымі каментарыямі, расшыфроўкамі, перакладамі слоўных тэкстаў). Пра неабходнасць гэтай працы ўжо даўно гаварыла І. Назіна — адна з першых навукоўцаў, якія ўбачылі перспектывнасць даследаванняў музычнай культуры Беларусі (асабліва XVIII ст.) і прыцягнулі да іх сваіх аспірантаў. Ця-

пер, калі і ў самой І. Назінай, і ў яе паслядоўнікаў, і ў іншых гісторыкаў музыкі ўжо маюцца многія унікальныя матэрыялы, знойдзеныя ў розныя часы, ці звесткі пра месцы іх захоўвання, вельмі патрэбна пачаць іх мэтанакіраванае збіранне і факсімільнае выданне. Каб для нашчадкаў нашых захаваліся помнікі духоўнай культуры ў іх спрадвечным выглядзе і наступным пакаленням даследчыкаў не давялося пачынаць працу амаль з нуля. Вельмі хочацца верыць, што праблема вяртання музычных помнікаў і іх навуковага выдання на Беларусі будзе вырашана, тым больш, што пэўныя падставы для гэтага ёсць ужо сёння.

Апошнім часам, нягледзячы на ўсе цяжкасці, сцвердзілася, нарэшце, разуменне, што пошукі ў галіне гісторыі прафесійнага музычнага мастацтва Беларусі не могуць больш заставацца прыватнай справай энтузіястаў. Цяпер дапамогу ім аказваюць Міністэрства культуры, Саюз музычных дзеячаў Беларусі, Мінскі інстытут культуры, а таксама Беларускі інстытут праблем культуры. Адчувальна падтрымка і з боку Польскага консульства.

Нечакана дапамагла і беларуская рэдакцыя радыё «Свабода», адкуль я атрымала ганарар, які дазволіў кампенсаваць выдаткі, звязаныя з пошукамі музычных помнікаў. І вось яшчэ што. Вядома ўсім Ларыса Верас, чый голас мы заўсёды чуем на «Свабодзе», зрабіла вельмі шмат для таго, каб набыць лекі для В. Скорбагатава. Вялікі дзякуй ёй і Алесі Сёмусе, якая таксама дапамагла ў гэтай справе, за іх клопат пра наша музычнае мастацтва і пра людзей, якія ўздзімаюць яго.

Такім чынам «музычная Атлантада» Беларусі патроху вяртаецца з глыбінні стагоддзяў, і магчыма, што яна паўстане калі-небудзь перад намі ва ўсім сваім багацці. А ў тым, што яна сапраўды надзвычай

ЛІЁНСКІ ТЫДЗЕНЬ

(Пачатак на стар. 8—9).

Здзівіў вялікі прыгожы качар, які натуральна, быццам на азёрнай роўнядзі, красаваўся на стале. Што гэта: муляж, торт? Падыйшлі з Юрам бліжэй і пераканаліся — сапраўдны качар. Катрын заўважыла нашу збянтэжанасць і весела растлумачыла: «Качар — не толькі аздаба. Яго можна есці. Вунь там пад крыламі ёсць зашчэпка. Вось я разнімаю яе і...» Крылы качара развінуліся і апалі, а ўнутры яго на пластмасовай прадаўгаватой талерцы ляжаў качыны паштэт, загорнуты ў серабрыстую фольгу, побач ляжаў мініяцюрны нож. Калі ласка, нарэзай і еш.

І ўсё ж качара мы не парушылі, не пакаштавалі. Не паднялася рука на гэтае нязвычайнае дзіва. Нечакана знайшлося на сталах тое, што было такое знаёмае, што нагадала родную вёску, матчыну хату. На талерках ляжалі духмяныя лусты каўбуха (а ў нас на Ушаччыне кажуць — кі-дзюк), які быў, як і добры кавалак сала, самай лепшай, самай смачнай ежаю на касце. Пасля ўбоінаў каўбух шчыльна напіхваўся пакрышаным мясам, пасоленым, прыпраўленым кмянам, іншымі спецыямі, зашываўся сурваю ніткаю, клаўся ў палатняную торбу і падвешваўся на гарышчы, дзе ён усю зіму ветрыўся на скрызнях, усольваўся, падсыхаў, набіраў свой густы, непайторны дух, чакаў свайго часу. «Па малаку — ног не павалаку», — так звычайна казалі мужчыны-касцы чэрвеньскімі раніцамі, з ухвалаю пазіраючы на сваіх клапатлівых гаспадынь, якія, пакуючы ссабойку, клалі паміж лустамі добрага вясковага хлеба ладныя кавалкі кіндзюка. Яго пах поўніў хату, будзіў малых. Такія раніцамі перападаў нейкі скрыльчак і ім...

Ад добра добра не шукаюць. Як узяў я

ў рукі талерку з кіндзюком і некалькімі акрайчыкамі хлеба, так з гэтым і перабываць цэлы вечар.

А святая гуло. І зноў мы апынуліся сярод дэпытлівых калегаў: пытанні, пытанні... Праз нейкі час у зале з'явілася і падыйшла да нас Арлет з невысокаю, зграбнаю, чарняваю дзяўчынаю: «Гэта мая знаёмая — журналістка. Два гады была на стажыроўцы ў Маскве. Хоча з вамі пагутарыць». Дзяўчына распывала і ўспамінала, была гаваркая, эмацыянальная, але мне падалося, што ў цёмных, жывых вачах прагледвае сум, што нешта яе гняе. І я не памыліўся. «Няма работы», — нехаця, але вымавіла яна гэтыя словы. А клапатлівая, сардэчная Арлет дадала: «На свяце сабралася шмат уплывовых людзей: рэдактары, дырэктары бюро. І я падумала, што тут можна знайсці чалавека, які б зацікавіўся лёсам гэтай мілай дзяўчыны. Таму і прывезла яе сюды». Яна павярнулася да мяне: «Серж, я дачулася, што ў рэдактара часопіса Поля Гранжэ, якога ты ўжо ведаеш, ёсць нейкае месца. Можна, б закінуць слоўца? Гэта было б выдатна! Калі ты не супраць, я зараз яго паклічу».

Што можна было зрабіць у такіх абставінах? Канешне ж, адгукнуцца на просьбу, бо як не памагчы чалавеку, калі ёсць, хоць нейкая, магчымасць. Я і сапраўды пазнаёміўся з Полям, гутарыў пра агульныя праблемы: і рэдактарскія, і ўвогуле журналіцкія, адчуў ягонае прызнае стаўленне да мяне. Але далікатнасць сітуацыі вымагала гаворкі з ім, як кажуць французы: тэт-а-тэт. Арлет зразумела мяне з паўслова і напросіла сваю падапечную, пакуль будучы ісці перамовы, пагуляць, а сама пайшла шукаць рэдактара.

Поль уважліва выслушаў мяне, перакінуўся некалькімі словамі з Арлет, усміхнуўся і сказаў: «Добра. Паспрабую не-

шта прыдумаць. Дзе гэтая ваша пратэжэ?» Пачынаючы журналістка падыйшла да нас, трывожна пераводзячы позірк з аднаго на другога. Поль гаварыў з ёю каротка, па-дзелавому: «Пакуль нічога абяцаць не магу. Прыходзьце ў панядзелак. Пагутарым, памяркуем. Магчыма, нечым і дапаможам. Відаць, дзядзёцка прайсці выпрабавальны тэрмін. Вось мая візітка». Трэба было бачыць радасць дзяўчыны, яе рэакцыю на гэтыя словы.

Святая працягвалася. Ангар гудзеў, як перапоўнены вулей. А мне трэба было ўжо развітацца. Заўтра раніцою ў дарогу: аўтобусам да Жэневы, а адтуль самалётам на Маскву. Трэба скласці рэчы, крыху адпачыць. Шкада было і маю гаспадыню Арлет, хоць і трымалася бадзёра, канешне ж, стамілася за такі доўгі, перанасычаны падзеямі і ўражаннямі дзень. А наперадзе яшчэ семдзесят кіламетраў да Венісё. Калі я сказаў: «Хопіць. Паедзем, Арлет, дахаты», яна ўдзячна ўсміхнулася.

Развітацца з Катрын і яе сябрамі было вусцішна, сумна. Так бывае заўсёды, калі сустрэнеш добрых людзей. Добрых не на паказ, а ў сваёй глыбіннай сутнасці. Сустрэнеш, а тут і развітанне. Сапраўды, ці ўбачылі б мы столькі, ці змаглі б сустрэцца з многімі цікавымі людзьмі ў Ліёне без бескарыслівай, шчырай апекі, клопатаў Катрын? Але галоўнае — сама яна, душэўная, дасціпная, абаяльная, стала нечаканай радасцю, незвычайнаю знаходкаю, з якою прабылі мы гэтыя дні і якая застаецца ў нашай памяці.

«Я казала ўжо, што, нягледзячы на неаднаразовую магчымасць, вялікай ахвоты ехаць у Савецкі Саюз у мяне не было. І вы ведаеце чаму. А ў Беларусь, відаць, прыеду. Усё, што ў вас зараз робіцца, мяне цікавіць», — прамовіла Катрын на развітанне. Хай жа яе словы спраўдзяцца...

Сябры Катрын, якія праводзілі мяне, як гэта вядзецца і ў нас на вяселлях ці нейкіх вялікіх святах, калі ад'язджаюць

госці, паклалі ў маю сумку дзве пляшкі цудоўнага віна: «Табе, тваім родным і сябрам. Прыедзеш дахаты, пачастуеш іх — і ўспомніш нас. Не саромся, не адмаўляйся, паглядзі — усе адсюль разходзяцца не з пустымі рукамі». І праўда, мужчынам, якія развіталіся, прапапоўвалі ўзяць з сабою віна, жанчынам падавалі пакуні з закускамі, фруктамі, пірожнымі, цукеркамі, кавалкамі торта. Ну, што тут скажаш, сапраўды, як і ў нас...

Арлет вяла машыну, як заўсёды, упэўнена, плаўна і мякка, ціхенька напяваючы сабе пад нос нейкую вясёлую песеньку. А я глядзеў на шырокую плынь аўтабана, якая набягала, на хісткія абрысы імклівых сустрэчных машын і згадваў толькі што ўбачанае. Спачатку падумалася: «Ну і размакнуліся калері! Відаць, гэта ўжо заанадаў. Але тут жа ўзнікла і такое пытанне: «А чаму б і не?» Гэта ж добра, калі людзі маюць магчымасць зрабіць такое свята сабе, сваім родным, сябрам. Святая бывае не так часта. Пераважная большасць звычайных, простых людзей — сяляне, рабочыя, інтэлігенцыя — здэбывае сабе і сям'і кавалак хлеба нялёгкаю працаю, лішніх грошай ніколі не бывае. І таму кожны з нас радуецца такому дню, калі можна забыцца на ўсе праблемы і нягоды, адчуць сябе на нейкі час свабодным і крышку шчаслівым чалавекам. І няважна, дзе гэта адбываецца — у нас, у Францыі ці ў нейкай іншай краіне. У такой сітуацыі жыццёвы ўзровень, нейкія акалічнасці ўжо не маюць значэння.

Калі паставілі машыну і зайшлі ў кватэру, Арлет паказала на стол у холе, на якім ляжалі нейкія пакуначкі. «Гэта маленькія падарункі тваёй жонцы, дочкам Алёне і Святлане, — сказала яна. — Збірай свае рэчы і не забудзься пакласці ў сумку гэтыя дробязі». Божа мой, вечна занятая Арлет трымала ў сваёй галаве і гэта. Нават імёны маіх дзяўчат запамінала. Што было рабіць? Падзякаваў, выкарыстоўваючы ўсё сваё мізэрнае веданне французскай мовы, і пайшоў у свой пакойчык. Столькі ўсяго абрынулася на мяне за час вандроўкі, што ха-

«Вильнюс, Пинск, Москва...» — «этапы большого пути»

Выдадзена ў Любліне (Польшча) на расейскай мове і распаўсюджваецца на Беларусі брашура «На шляхах апостальства і экюменізму», прысвечаная вядомай у Польшчы каталіцкай дзяляцы Баляславе Лямент, заснавальніцы Супольнасці сясцёр-місіянерак Святой Сям'і.

Не буду перакрываць змест брашуры, пісанай каталіцкай манашкай Крысцінай Васілеўскай. Стыль апавяду — кананічна-панегірычны ў адпаведнасці з традыцыямі «жыццёвых святых». Цікаўнасць нашага чытача можа выклікаць іншае. Прыкладу для прыкладу некалькі цытат.

«В то время на польских землях, присоединенных к Русской империи, поляки очень нуждались в помощи. (...) Мать Болеслава отправилась на воспитательно-религиозную работу в Могилев». Пытанне: з якога гэта часу Маргалеў стаў «польскай зямлёю»?

Экюменізм (аб'яднанне рэлігій) чамусьці разумеецца польскім каталіцкім клерам як падпарадкаванне ўсіх хрысціян Папе Рымскаму, пры гэтым польскі ксёндз будзе сваю дзейнасць на швіццым «пастулаце»: «каталік — значыць паляк».

Цытую: «В Петербурге миссионерская работа развивалась прекрасно. Массово возвращались (падкрэслена

мною. — П. В.) к вере православные и много было людей, потерявших веру, которых сёстры учили правде веры католической». Праваслаўны — гэта чалавек, які ўжо мае веру, навошта яму да веры «вяртацца»? Ці не ставіцца ў дадзеным выпадку праваслаўны вернік на адзін узровень з бязбожнікам? Праўда, у гэтым выпадку аўтарка выказваецца яшчэ неяк няўцяма, далей будзе больш дакладна.

«В миссионерско-апостольской работе среди католиков и православных Мать (Б. Лямент. — П. В.) просто спокойной, но решительно действовала на православных, возвращая их католической церкви».

«Православные под воздействием Матери Лямент начинали веровать», — вспоминал священник Е. Юевич».

У раздзеле «Продолжение дела» гаворыцца аб сённяшнім дні Супольнасці сясцёр-місіянерак. У мінулым годзе ў Рэспубліцы Польшча і за яе межамі налічвалася 40 прадстаўніцтваў Супольнасці. «В этих представительствах работает 314 сестер — профессионалок и послушниц».

Відавочна, што рускамоўнае выданне рыхтавалася ў «лажарным» тэмпе, ад гэтага — стыльёвыя хібы. Не ведаю, ці прынята ў адносінах да

рэлігійнай дзейнасці карыстацца тэрмінамі «прафесіяналізм», «прафесіянал» — бо лічыцца, што гэта не работа, а прызвание. Тым болей, што слова «прафесіяналка» мае ў рускай і блізкіх з ёй мовах некалькі сэнсаў...

Канчаецца раздзел словамі: «Исполнилось стремление блаженной Болеславы о возвращении сестер к деятельности на восточных территориях (Вильнюс, Пинск, Москва и другие)».

Пералічаныя гарады належыць тром суверэнным краінам, дык пры чым тут чыесці «восточные территории»?

Канцэпцыю гэтага прапагандысцкага выдання можна зразумець, нават не гартаючы брашуру. На вокладцы — фотаздымак мапы з «рыжскаю мяжою». Вось, відаць, канчатковая мэта «шляху апостальства і экюменізму» — усходняя мяжа Рэспублікі Польшча, якой яна была на 1 верасня 1939 года. А можа, і гэта толькі прамежкавы этап?

П. ВАСІЛЕЎСКІ.

багатая, сумнявацца не трэба. Нават паводле звестак, якія ёсць сёння, відавочна, што, напрыклад, у XVIII ст. амаль ва ўсіх больш-менш буйных беларускіх гарадах існавалі органы, інструментальныя капэлы й хоры ў храмах розных ордэнаў і канфесій, а таксама разнастайныя свецкія аркестры: ад заходніх — раннекласічных і класічных, да ўсходніх — «янычарскіх», ад народных да прафесійных. Тут дзейнічалі музычна-тэатральныя трупы, працавалі мясцовыя і замежныя кампазітары, дырыжоры, вакалісты, інструменталісты, выкладчыкі, тэарэтыкі, музычныя майстры.

Здаецца, сёння мы не можам пахваліцца такой разнастайнасцю і інтэнсіўнасцю музычнага жыцця, якая была ў тыя часы, нават не толькі ў колькасці, умоўна кажучы, «жывой музыкі на душу насельніцтва», але і ў якасным сэнсе. Дастаткова прыгадаць тагачаснае аркестравае выканальніцтва — своеасаблівы індикатар развіцця музычнай культуры ў цэлым. Ці аматарскае музыцыраванне і творчасць — тыповую для стагоддзя сферу музычнай практыкі. Варта адзначыць, што менавіта з творчасці музыкантаў-аматараў Беларусі пачаў сваё развіццё праграмы і драматычны паланез (з паланеза «Палаванне» Мацея Радзівіла, паланезаў Восіпа Казлоўскага і Міхала Клеафаса Агінскага). Ды і вакальны цыкл — жанр, які стаўся адным з найважнейшых у эпоху рамантызму: ён жа таксама «прадбачыўся» кампазітарам-аматарам Беларусі — Міхалам Казімірам Агінскім, чый цыкл песень быў адрукаваны яшчэ ў 1788 г. Цяжка перабольшыць і ўклад кампазітараў-аматараў Беларусі ў культуру суседніх краін: Восіпа Казлоўскага, які адчыніў сваёй творчасцю цэлы этап у музычным мастацтве Расіі даглінкаўскіх часоў, Эрнста

Ванжуры (кампазітар чэшскага паходжання, што жыў на Беларусі), які стварыў першыя расійскія сімфоніі, Міхала Казіміра і Міхала Клеафаса Агінскіх, чья музычная спадчына з'яўляецца агульнай каштоўнасцю і складае духоўны скарб некалькіх народаў.

Не хачу даводзіць, што «Беларусь — радзіма славоў», але ўсё ж нельга адмаўляць той факт, што па ўзроўні развіцця кардынальных з'яў музычнага жыцця і па іх разнастайнасці гарадская музычная культура на беларускіх землях у XVIII ст. была не горшая за культуры іншых усходнееўрапейскіх краін. Ды і чаму яна павінна быць горшая, калі развівалася ў агульным з імі рэчышчы, па агульных законах, утрымлівала многія тыповыя для еўрапейскай музычнай практыкі рысы, маючы пры гэтым і свае асаблівасці, у прыватнасці, спецыфічную музычна-канфесійную «поліфанію» (як вынік суіснавання розных рэлігійных плыняў), а таксама надзвычайную дынамічнасць развіцця (прыклад таго — фантастычна хуткі і інтэнсіўны росквіт прафесійнага оперна-балетнага тэатра, адной з самых складаных форм музычнай культуры).

І ў заключэнне яшчэ раз падкрэслію: вяртанне і глыбокае, на адпаведным узроўні вывучэнне нашай музычнай спадчыны можа дапамагчы, на маю думку, не толькі ўзбагаціць духоўнае жыццё народаў Беларусі, пазбавіць іх комплексу «музычна-гістарычнай непаўнацэннасці», зразумець месца айчыннага музычнага мастацтва ў агульнаеўрапейскім культурным працэсе, але і скласці больш адэкватнае ўражанне пра некаторыя «механізмы» і напрамкі развіцця самога гэтага працэсу. Бо ўяўленні пра яго застануцца шмат у чым няпоўнымі і няпэўнымі без дакладнага ведання музычнага мінулага Беларусі.

Вольга ДАДЗІЕВА.

Помнік у гонар жанчын г. Веніцыя.

Фота аўтара.

целася, нарэшце, пабыць аднаму, падумаць, занатаваць у свой бланкот хоць бы самае важнае, бо дасюль не мог гэта зрабіць. Скончыў пісаць далёка за поўнач, пасядзеў яшчэ ля акна. А потым расклаў ложка і праз колькі хвілін ужо спаў, як пшаніцу прадаўшы.

Кропка пастаўлена, але зраблю невялічкае адступленне. Напісаў «як пшаніцу прадаўшы», ды ўспомніў, што на Ушачыне, ёсць іншы варыянт — «як салому прадаўшы». І тут мае землякі як у сук уляпілі: «Ляццо тargaваць пшаніцаю, а ты паспрабуй салому прадаць». Не, ніколі не перастану здзіўляцца мудрасці і дакладнасці народнага слова!

Роздум пасля вяртання

У час паездкі ў розных аўдыторыях мы часта гаварылі французам пра тое, што Рэспубліку Беларусь неабходна хутчэй прызнаць у якасці паўнапраўнага

суб'екта міжнароднага права, што можна без боязі інвестываць у эканоміку, развіваць з ёю навуковыя, культурныя кантакты, гандаль.

Прайшло сем месяцаў, за якія ва ўзаемаадносінах паміж нашымі краінамі многае змянілася. Адбыўся важны афіцыйны візіт дэлегацыі Рэспублікі Беларусь у Францыю, падпісана Парыжская хартыя, у нас пачало працаваць французскае пасольства. Пры ўручэнні даверчых грамад Надзвычайным і Паўнамоцным паслом Французскай рэспублікі ў Рэспубліку Беларусь Клодам Жаліфам Старшым Вярхоўнага Савета РБ Станіслаў Шушкевіч сказаў, што вывучэнне і асэнсаванне вопыту гістарычнага развіцця Францыі будучы садзейнічаць стаўленню Рэспублікі Беларусь як суверэннай дзяржавы. Як не пагадзіцца з такімі словамі? Добра было б, каб яны хутчэй падмацоўваліся і канкрэтнымі справамі. Бо пакуль падстаў для эйфарыі няма.

Не ведаю, як да каго, а да мяне не прыходзіць ніяк адчуванне, што жыў у дзяржаве, якая хоча папярэва незалежнасць і суверэннітэт зрабіць сапраўднымі. Куды ні глянь, каго ні паслухай — усё той жа «северо-западный край российской империи», усё тое ж рабскае каланіяльнае мысленне. А да таго яшчэ любі навапачыны расійскі палітык або генерал можа дзень пры дні пагражаць, што ўвядзе войска, каб «защитить русскоязычное население». Беларусам, як нікому, ад гэтых пагроз заставіцца аўццідна, бо «пятая калона» ў нас велізарная. Ды і ўводзіць войска не трэба, яго хапае на самой тэрыторыі Беларусі. Прывянемся шчыра, што спробу перавароту ў жніўні 1991 года многія насельнікі рэспублікі сустрэлі ўхвальна, што КДБ і армія былі гатовыя правесці «прафілактычную работу». Настроенасць на навадзненне «парадку жалезнаю рукою» застаецца. Пад бел-чырвона-белым сцягам, які лунае над будынкамі Саветаў усіх узроўняў і да якога многія ніяк не могуць прывычаіцца, утульна размясціліся былыя, што сталі сённяшнімі, перасеўшы з аднаго крэсла ў другое. Раней імперскія паслугачы глядзелі на нацыянальнае адраджэнне паблажліва — «пускай себе поговорят, помитингуют, все равно у них ничего не получится». Цяпер жа, калі ад слоў ёсць пэўны пераход да канкрэтных захадаў, атака на суверэннітэт рэспублікі, на дзяржаўную мову, на шчырыя і самаадданыя працаўнікоў

на ніве нацыянальнага адраджэння ўзмацняецца. Гэта пацярджанае і прызначэнне на адказныя пасады тых людзей, якія, нават у брэжнеўскі, такі паблажлівы да наменклатуры час, з грукатам вылецелі з кіраўнічых крэслаў.

Выдатна, што мы шпаркімі тэмпамі ўсталёўваем дыпламатычныя адносіны з многімі краінамі. Але не трэба забывацца на тое, што замежныя партнёры вельмі ўважліва вывучаюць стан палітычнага, эканамічнага, культурнага жыцця нашай рэспублікі. Яны ведаюць расстаноўку сіл у беларускім парламенце, ва ўрадзе, настрой людзей. Іх не можа задаволіць уяўная, падобная на зарад дынаміту з яшчэ не запаленым бікфордавым шнуром беларуская стабільнасць, якую любіць пахваляцца нашы кіраўнікі. Укладваць сродкі ў грамадства, якое стаіць на раздарожжы і не ведае, у які бок яму павярнуць, яны не будуць. Гэта тычыцца і Францыі.

А таму Рэспубліка Беларусь павінна хутчэй станавіцца сапраўды дэмакратычнаю, прававою дзяржаваю. Акрамя мудрага, ідэалагічна незашоранага, новага парламента, ёй неабходна сёння адладжаная, рашучая выканавчая ўлада, але моцная не начальніцкім кулаком, а свая ім розумам, інтэлектам, высокай кампетэнтнасцю і прафесіяналізмам, бо рашаць унікальныя, складаныя задачы стаўлення суверэннай дзяржавы даводзіцца ва ўмовах развалу эканомікі, масавага псіхозу людзей.

Адступаць ужо няма куды. Як бы цяжка ні было, мы мусім стаць цывілізаваным народам. І станем ім!

P.S. Нядаўна з візітам у адназ у Беларусі знаходзілася дэлегацыя Камітэта Руху за мір дэпартаменту Рона ў складзе Тэрэзы Хаонд (кіраўнік), Арлет Навіён, Монікі Перын, Марна Мантэзін. У беларускім камітэце абароны міру адбылася сардэчная сустрэча, абмеркаваны планы далейшага супрацоўніцтва. Французскія госці наведалі клініку НДІ радыяцыйнай медыцыны ў Аксанаўшчыне, Жодзінскую гарадскую бальніцу, перадалі лекі і медыцынскі інструментарый. Сустрэліся яны і з урачамі 3-й клінікі імя Я. Клумава, куды прывезлі спецыяльны апарат для правядзення аперацыяў на вачах. Дэлегацыю прыняў Надзвычайны і Паўнамоцны пасол Французскай рэспублікі ў Рэспубліку Беларусь пан Клод Жаліф, яна ўдзельнічала ва ўрачыстасцях, прысвечаных Дню незалежнасці Рэспублікі Беларусь, наведвала мясціны, звязаныя з жыццём і творчасцю народнага паэта Беларусі Якуба Коласа. Кантакты беларускіх і французскіх прыхільнікаў міру будуць мацнець.

Вусаты германец Фрыдрых Ніцше аднойчы прадэкларавы: «Справа не ў вечным жыцці, а ў жыццёвасці вечнай!» Гэты лозунг быў пачуты і падхоплены на процілеглым бачу Еўропы ў Іспаніі адным з вялікіх экзістэнцыялістаў Хасэ Артага-і-Гасэтам (1883—1955 гг.) Яго дзейнасць як філосафа пачалася

напрыканцы XIX стагоддзя, але па-сапраўднаму ягоны талент праявіўся пасля першай сусветнай вайны, якая скончыла эпоху XIX стагоддзя (1789—1914 гг.). Іспанія, Еўропа і ўсё свец перажывалі час новага становлення. З палітычнага небяцця выходзілі нацыі, на якіх, здавалася, гісторыя паставіла свой

крыж. Сацыяльны рушэнні сатрасалі дзяржаўны лад, мяняліся рэлігія і мат сістэмы каштоўнасцяў і кожны дзень навука прыносіла адкрыцці. Усе гэтыя змены негатывна адбіліся на чалавеку, як на асобе. Ён зліваўся з натоўпам, рабіўся масай, нейкім жывым прыдаткам да сацыялагічна-эканамічных

сістэм і тэхналогій. На абарону чалавека пажыла філасофія: Хэйзінга, Шпенглер, Швейцэр, Артага-і-Гасэ — апошнія гуманісты XX стагоддзя. Заснаваны ў 1916 годзе Артагам часопіс «Эль-Эспентадор» («Назіральнік») жыва азваўся на ўсе падзеі, як у самой Іспаніі, так і за яе межамі. У краіне між тым

усчыналася смяротная бойка дзвюх таталітарных сістэм: камунізму і фашызму. Ідэі філосафа аказаліся варожымі для іх абедзвюх. Ад 1930 года філосаф пражыў у выгнанні. Вульгарная сацыялогія суправаджала яго жыццё і гады пасля смерці «шыльдамі»: абсцурант, камуніст, ліберал, манархіст, атэіст і

г. д. Але ў самой Іспаніі і за яе межамі ідэі «абсцуранта-атэіста» нарадзілі цэлую філасофскую школу.

Прапануем чытачу артыкул філосафа «Падсававаная дэмакратыя», змешчаны ў часопісе «Эль-Эспентадор» у 1918 годзе.

Сяргей ВЕРАЦІЛА.

НАШЫ ПУБЛІКАЦЫ

ХАСЭ АРТЭГА-І-ГАСЭТ

ПАДСАВАВАНАЯ ДЭМАКРАТЫЯ

Усе добрыя падзеі, што адбываюцца ў свеце, набываюцца ў Іспаніі толькі бледны адбітак. І наадварот, дрэнныя адбываюцца са здзіўляючай дакладнасцю і набываюцца ў нас большую інтэнсіўнасць, чым дзе.

У апошні час Еўропа пакутавала на заняпад ветлівасці, а ў Іспаніі непаздзельна запанавала імперыя нявыхаванасці. Наша нямоцная раса адчувае сябе вельмі добра, калі нехта запрашае і заклікае яе заняць плебейскую позу, як хворае цела дзячыць за мажлівасць дэкадансу. Плебейства, якое дамаглася перамогі ва ўсім свеце, зараз бязлітасна тыраніць Іспанію. І як любая тыранія—недэстатковая сама па сабе, дык пажадана, каб мы рыхтаваліся да рэвалюцыі супраць тыраніі плебейства, самай невыноснай сярод тыраній.

Мы павінны быць удзячны такой манархіі плебейства, што з'явілася ўслед за перамогай дэмакратыяй. Пад аховай такой высакароднай ідэі пранікла ў грамадскую свядомасць сцвярдженне ўсяго нізкага і шкоднага.

У каторы раз гэта адбываецца! Дабрачыннасць адной рэчы захоплівае людзей, і яны безаглядна пачынаюць служыць ёй, забываючыся на іншыя не менш добрачынныя рэчы, якія з-за такога служэння робяцца несумяшчальнымі, а тая першая рэч губляе добрачыннасць і набывае шкоднасць. Дэмакратыя, як норма права, строга кажучы ў палітычным сэнсе з'яўляецца аптымальнай рэччу. Раздражненая дэмакратыя, дэмакратыя ў рэлігіі і мастацтве, дэмакратыя ў мысленні і ў жэсце, дэмакратыя ў сэрцы ці ў звычках—гэта самы небяспечны гной, які можа выпактаваць грамадства.

Чым вужэй сфера ўжывання ідэі, тым больш у яе мажлівасцей праецыраваць сябе на розныя бакі жыцця. Уявіце сабе натхнёнага вегетарыянца, які захоча глядзець на свет з вышніх сваіх вегетарыянска-кухонных звычак. У мастацтве ён забараніў бы ўсё, што не з'яўляецца агародным краявідам. У нацыянальнай эканоміцы ён развіваў бы толькі земляробства. У рэлігіі ён бы не пацярпеў іншых багоў, акрамя архаічных збожжавых. У вопратцы ён прызнаваў бы толькі нячэсны лён ды лыка. І як філосаф ён распаўсюджаў бы толькі трансцэндэнтальную батаніку. Але нам здаецца не менш абсурдным чалавек, які падобна да многіх падыходзіць да нас і заяўляе: «Перш за ўсё—я дэмакрат!».

У такіх выпадках я звычайна згадваю паказку пра аднаго служку, які забыў сваю ролю, і на ўсё, што казаў святар падчас казання, паўтараў: «Няхай славіцца таямніца святога прычасця!»—пакуль стомлены гэтым святар не азірнуўся і не сказаў: «Сыне мой, гэта добра, але не да месца!».

Несправядліва быць «перш за ўсё» дэмакратам, таму план, пра які гаворыць дэмакратычная ідэя, гэта не першы план, гэта не перадусім. Палітыка—інструментальны парадак, ад'ектыў жыцця, адна з рэчаў, на якія мы павінны звяртаць увагу і ўдасканальваць наша прыватнае жыццё, каб выключыць з яго як мага больш няўдач і аблегчыць развой. Ці зможа палітыка ў якім-небудзь вострым моманце папярэдзіць нас аб прорве і ці дапаможа нам накіраваць энергію на пашырэнне арэалу жыццёвасці, на заваёву і на захаванне яе, але такое становішча не можа быць нармальным.

Гэта адзін з пунктаў, які мы павінны выправіць яшчэ з дзевятнацатага стагоддзя. Пацярпеўшы такую цяжкую аберацыю ў інстынкце парадку перспектывы, аберацыю, што паставіла на першы план тое, што ў прыродзе перадапошняя і нат можа быць апошнім. Дасканаласць тэхнікі—гэта дасканаласць толькі знешніх сродкаў, што спрыяюць дасягненню вітальнасці. Няма нічога больш дыскрэтнага, апроч заняткаў удасканалення тэхналогій. Але рабіць гэта

вырашальнай справай нашага жыцця, прысвячаць самую тонкія пастаянныя намаганні гэтай справе—ёсць самая сапраўдная аберацыя. Так адбываецца з палітыкай, якая спрабуе артыкуляваць грамадства з дапамогай тэхналогіі прыроды, каб засталася месца для індывіда на палёх як можна больш, каб ён мог пашыраць уладу.

Так, дэмакратыя—чыста юрыдычная форма, якая не можа прапанаваць арыентацыі ў тых жыццёвых функцыях, якія не з'яўляюцца публічным правам. Значыцца, амаль для ўсяго нашага жыцця, калі мы рабілі дэмакратыю найважнейшай часткай існавання, плодзяцца самыя вялікія экстравагантнасці. Пакуль гэта толькі процілегласці самога пачуцця, якое нарадзіла дэмакратыю. Дэмакратыя нараджаецца, як высакароднае жаданне ратаваць плебс з яго нізкага становішча. Значыцца, дэмакратыя завяршыла толькі шлюб з плебсам, з яго звычкамі, яго манерамі, яго інтэлектуальнымі зрухамі. Экстрэмальную форму гэтага можна знайсці ў сацыялістычнай веры, таму што гэта дакладна—рэлігія, дзе ёсць пункт, у якім гаворыцца, што галава пралетарыя, гэта адзіная галава, якая здольная да сапраўднай навукі і адпаведнай маралі. У парадку звычайна магу сказаць, што пільны майго жыцця супадае з гэтым працэсам заважвання вышэйшых класаў вульгарнымі манерамі. Гэта азначае тое, што мы выбралі для нараджэння не самую лепшую эпоху. Яшчэ да таго, як вышэйшыя класы паддаліся лексічным і манеравым уплывам Авап'еса¹, было відаць, што вышэйшыя класы прынялі найбольш цяжкія характарыстыкі плебейства.

Любая інтэрпрэтацыя sloi-disant² дэмакратыі, як жыццёвага парадку, які не ёсць публічнае права—фатальны плебізм.

У перамозе над легіслатурай прывілеяў, над канстытуцыяй кастаў брала ўдзел і немалы тая маральная аберацыя, якую я называю плебействам, але і мацнейшы за яе—высакародны матыў руйнавання юрыдычнай няроўнасці. У колішніх рэжымах правы рабілі людзей няроўнымі і вызначалі становішча яшчэ да нараджэння. Не без нагоды мы адмаўлялі гэтым правам назву правоў: надавалі ім іншы сэнс і зневажальную назву прывілеяў. Здаровы нерв дэмакратыі—гэта ўраўнаважанне прывілеяў, а больш дакладна—правоў. Звярніце ўвагу, што «правы чалавека» маюць адмоўны сэнс—гэта дзорная вежа новай грамадскай арганізацыі, больш строга юрыдычная, чым папярэдняя, якая ўяўляе магчымае перараджэнне прывілеяў. Да ўжо вядомых заваяваных «правоў чалавека» мы павінны дадаваць новыя і новыя, пакуль не знікнуць апошнія рэшткі палітычнай міфалогіі. Таму што прывілеі, як я кажу, а не правы з'яўляюцца ацалелымі рэшткамі рэлігійных табу.

Нягледзячы на гэта, мы не можам прадбачыць, ці будучы мець будучыя «правы чалавека» такія важныя рэзанансы, ці змогуць змяніць вобраз грамадства так, як ужо дасягнутыя, ці тыя, што на падыходзе. Будучыя «правы чалавека»—прыдумка і перамога, але мы даём проста ў рукі наступным пакаленням. Значыцца, калі існуе жаданне зменшыць значэнне дэмакратыі ў справе ўраўнаважвання прывілеяў, дык можна сказаць, што мінулі яе слаўныя гады.

Калі юрыдычная арганізацыя грамадства застанеца ў гэтай палемічнай стадыі, што руйнуе рэлігійную арганізацыю грамадства, калі чалавек не ўбачыць плёну стварэння дэмакратыі, не толькі як першай спробы справядлівасці, якая адчыняе шырокія перспектывы раўнапраўя, унутры якога творыць новую больш справядлівую сацыяльную структуру, каб яна была справядлівай, але і каб была структурай, дык тэмпераменты пшчотнай маралі праклянуць дэмакратыю і вернуць свае сэрцы да арганізаванага мінулага, праўда забабоннага, але ў рэшце рэшт больш арганізаванага. Жыццё—гэта перадусім і ў асноўным

—структура: дрэнная структура лепш за яе адсутнасць.

Калі я раней гаварыў, што недарэчна быць перадусім дэмакратам, дык цяпер дадаю: несправядліва быць толькі дэмакратам. Сябра справядлівасці не зможа спыніцца на ўраўнаважанні прывілеяў, на захаванні роўнасці правоў з-за таго, што ва ўсіх людзей ёсць аднолькавасць. Адчуваю аднолькавую неабходнасць упарадкаваць і ўзаконіць тое, што ёсць няроўнага паміж людзьмі.

Вось той крытэрыў, які неабходны для абазначэння пераходу дэмакратычнага пачуцця ў плебізм. Хто спрачаецца калі па-рознаму ставяцца да неаднолькавых, але не абурецца калі аднолькава ставяцца да розных людзей—не дэмакрат, а—плебей.

Эпоха, калі дэмакратыя была здаровым пачуццём і стымулюючым імпульсам прайшла. Тое, што сёння называецца дэмакратыяй,—ёсць дэгенерацыя сэрцаў.

Ніцше мы абавязаны адкрыццём механізма, які працуе ў дэгенератыўнай грамадскай свядомасці. Ён назваў яго: «ressint iments»¹. Калі чалавек адчувае сябе прыніжаным з-за адсутнасці пэўных якасцяў: розуму, смеласці, элігантнасці, дык імкнецца да самацвярджэння, адмаўляючы станоўчасць гэтых якасцяў. Як тонка казваў даследчык мовы Ніцше—гэта зусім не выпадак лісы з вінаградом. Ліса працягвае лічыць, што самае лепшае ў ягадах—спеласць і адмаўляе гэту якасць толькі ў тых ягадах, што на версе. Чалавек з рэсінтыmentам ідзе далей, ён ненавідзіць спеласць і выбірае гнілое ды кіслае. Гэта ўсеагульная інверсія каштоўнасцяў. З-за яе пакутуюць вышэйшыя каштоўнасці і перамагаюць ніжэйшыя.

Чалавек з народа меў ці мае здаровую магчымасць да любавання. Калі ён бачыў праяжджаючую ў карэце герцагіню, ён любаваліся і яму было значна прыемней капаць глебу планеты, на якой калі-нікалі адбываліся падобныя відовішчы. Ён любіўца і атрымлівае насалоду ад шыкоўнай прыгажосці, як мы любімся золатам і каштоўнымі камянямі, якія ўрачыста дэманструе паміраючае сонца. Хто можа зайздросціць усходу сонца? Чалавек з народа недацэннаваў сябе: ён усведамляў сябе іншым і меншым чым прадстаўнікі шляхецтва, але не заліваў свае грудзі атрутай зайздрасці. На пачатку Французскай рэвалюцыі адна вугальшчыца сказала маркізе: «Пані, цяпер усё пойдзе наадварот. Я буду ехаць у вашым паланкіне, а вы будзеце сваімі белымі ручкамі насіць мне вугаль». Адзін дробны юрыст, з тых, што склікалі народ да рэвалюцыі, падправіў: «Не, таварыш. Зараз мы ўсе будзем насіць вугаль».

Мы жывём у акружэнні людзей, якія недацэннаваюць сябе: амаль заўсёды з прычынай. Гэтыя хацелі б каб хутчэй была ўзаконена роўнасць людзей, роўнасці перад законам для іх недастаткова. Яны хочуць дэкларацыю аб аднолькавасці розуму, таленту, чулівасці і вышыні чалавечых стасункаў. Кожны дзень, на які спазняецца закон пра ўсеагульную роўнасць—гэта найцяжэйшы працоўны дзень для гэтых істотаў, якія ўсведамляюць сябе маральным і інтэлектуальным плебсам людскога роду. Калі яны застаюцца сам-насам, дык ад уласнага сэрца ідзе пачуццё абьякавасці да саміх сябе. Немагчыма пры дапамозе дробных хітрыкаў адыграваць важную ролю ў грамадстве. Грамадская слава на від атручвае іх нутро і паказвае іх уласную дысгармонію, якая штохвілінна пагражае справядлівым заняпадам. Яны з'яўляюцца на ўласныя вочы, як фальсіфікатары саміх сябе, як фальшывыя кашалькі трагічнага выгляду, дзе кожная манета—чалавек, які стаў на шлях падману.

Гэты стан духа, падмочанага кіслотой, вызначаецца ў тых занятках, якія не патрабуюць прыдуманых якасцяў. Ці ёсць што-небудзь больш сумнае за пісьменніка, выкладчыка ці палітыка без талента, без уласнага характару? Як мусяць глядзець гэтыя людзі пакусаныя інтымнай зайздросцю на ўсіх, хто ходзіць і адлюстроўвае дасканаласць і здаровую самаацэнку?

Журналісты, выкладчыкі і палітыкі без таленту бяруць удзел у старэйшай дзяржаўнай зайздрасці, якая, як кажа Кеveda². «Ідзе такая худая і жоўтая, таму што кусае і не есць». Тое, што сёння называем «грамадскай думкай» і дэмакратыяй, гэта ў асноўным гнойныя секрэцыі гэтых зласлівых душ.

Пераклад С. ВЕРАЦІЛЫ, І. ВЭРРЭСУЭТЫ.

¹ Мяшчанскі, буржуазны прыгарад Мадрыда.
² Так званай.

¹ Зайздросць, незадавальненне (фран.)
² Іспанскі пісьменнік і філосаф (1580—1645 г.) Кеveda-і-Вільегас Франсіско.

Я даўно ўжо прыйшоў да высновы, што Мінск не можа зараз выконваць ролю аднаючага цэнтру ў справе нацыянальнага адраджэння Беларусі. На фоне іншых еўрапейскіх сталіц ён выглядае здэнацыялізаваным правінцыйным мястэчкам, захопленым ва ўладу «кілбаснікамі» з усяго былога СССР, якое топіць у сваім балоце нешматлікія парасткі беларушчыны, падае прыклад вульгарнага пераймання чужога вопыту, запазычанага, адарванага ад нацыянальнай глебы мыслення, палітычнай крывадушнасці.

Прынамсі, гэта мае ўласнае меркаванне. Яго можна падзяляць або не, але напачатку давайце разам перагорнем старонкі некаторых мінскіх рускамоўных газет, якія міжволі адлюстроўваюць узровень і напрамкі палёту думкі шырокага кола псеўданароднай інтэлігенцыі ў гэты нялёгкі для нашай краіны час, калі яна стала на шлях незалежнасці.

НАШТО КУСАЦЬ СЛАНА ЗА ПЯТЫ?

Па старонках рускамоўных выданняў

Цэтлікі на слоіках

Навукоўцы заўсёды пішуць мудрагеліста. Таму, калі мне на вочы трапіў артыкул кандыдата гістарычных навук, старшыні выканкама АБ'яднанай дэмакратычнай партыі Беларусі Валерыя Карбалевіча пад назвай «Можа ли колбаса иметь национальный оттенок?», я рыхтаваўся да напружанай работы. І не памыліўся. Больш таго, нават невялікі вопыт палітычнай дзейнасці адшліфаваў рыторыку і стыль аўтара амаль што да бляску, чаго нельга сказаць пра яго аргументы.

Мэтай гэтай публікацыі ў «Рэспубліцы», на маю думку, — рэклама пакуль што маланапулярнай партыі і, адначасова, нешта накшталт павярхоўнага перакладу яе тэарэтычнай платформы, якая грунтуецца на класічнай ідэі лібералізму. Аўтар выкладае сваё бачанне нейкай ідэальнай дзяржавы, дзе будучы поўнаасцю гарантавацца ўсе правы і свабоды чалавека, гарманічна спалучацца з самаразвіццём эканомікі.

Але калі пасярод папулярызацыі дэталёва распрацаванай на Захадзе ліберальнай тэорыі спадар Карбалевіч пераходзіць да ўласных дапаसाваў, пачуццё камфорту адразу знікае. Справа ў тым, што практычна ажыццявіць гэтую ідэю на Беларусі, на думку аўтара, перашкаджае... справа нацыянальнага адраджэння. Вывучэнне роднай мовы ў школах, карыстанне ёю ў дзяржаўных установах, аднаўленне сапраўднай гісторыі бацькаўшчыны, вяртанне да вытокаў сваёй духоўнасці, нацыянальнае ўсведамленне беларусаў, а разам з гэтым сапраўдная дзяржаўная незалежнасць сталі ўпоперак ліберальнаму прагрэсу беларускіх (?) дэмакратаў.

Менавіта так я зразумеў крытыку аўтарам выступленняў лідэраў нашага нацыянальнага руху, якіх ён элегантна ставіць у адзін шэраг з бальшавікамі. «Теперь нам предлагают снова жертвовать своим благополучием ради милой великой цели (независимости), ибо она гораздо лучше, благооднее, выше поешней. — робіць выснову спадар Кабалевіч. — А мне кажется, что независимость — это средство для улучшения жизни, процветания народа».

У чытача складаецца ўражанне, быццам аўтар ужо жыве ў свабоднай дзяржаве. Але ж тэза гэтую незалежнасць спачатку мець не толькі юрыдычную, але і фактычную. Незалежнасць пакуль што папярочная, шлях да сапраўднай лжыцы поаз аб'ядначнае пераважнай большасці нашага народа — беларусаў — вакол нацыянальнай ідэі.

Спраба аб'яднаць народ вакол кілбасы, падмечта духоўных каштоўнасцяў аб'явіліся ляміцага жыцця — гэта і ёсць аснова той нестабільнасці, якую кандыдат навук бачыць у ажыццяўленні нацыянальнай ідэі.

Вакол Белаоусі, як мы ведаем, ўсе дзяржавы сфарміраваліся або фарміруюцца на нацыянальнай глебе. Мы многа ўжо наслухаліся пра «ўсходнія козсы» і «Вялікую Расію», адчываем катанікія дамаганні з боку Польшчы і сабооны наступ з боку Расіі. Што можа абачаціць наш дзяржаўны свеаэнітэт, забяспечыць непааушнасць нашых гоаніш, даць надзею на лепшую будучыню? Здэнацыялізаванае войска, якое можна перамагчы кілбасой? Прадажныя чыноўнікі і паздпрымальнікі, якія адразу паўцякаюць разам з капіталамі далей ад

нестабільнасці? Не, толькі сам народ, які добра ведае, што гэта яго краіна, ганарыцца ёю і працуе не толькі на сябе, але і на яе, бо іншай роднай зямлі ў яго няма і не будзе.

А калі ўявіць сабе, што абяцанні ліберальных дэмакратаў могуць не спраўдзіцца, ды кілбасы будзе не так многа, як хацелася б, тады што? Наўна ж думаць, быццам капіталістычныя парадкі аўтаматычна прынясуць дабрабыт народу. Колькі яшчэ пройдзе часу, пакуль светлая казка фантэзэраў спраўдзіцца хоць бы на чвэрці! Ці абыдуцца тады яны без калектывісцкай ідэалогіі, якую так ганяць сёння?

Дарэчы, сякі-такі «ліберальны» вопыт ужо ёсць у беларусаў. Гэта гісторыя заняпаду Вялікага княства Літоўскага, калі шляхта здэнацыялізавалася, стала прэважаць нацыянальнымі інтарэсамі на карысць сваіх уласных. Вынікам была акупацыя. Шляхта прыладзілася да новых абставін, а народ заграваў як

селяніцтва дыскрымінуецца па мове? Зараз увогуле многія палітыкі і журналісты пачалі даволі часта спасылацца на Усеагульную дэкларацыю правоў чалавека, асабліва тады, калі гаворка заходзіць пра нацыянальнае адраджэнне. Гэтым яны як бы дуюць зразумець, што праграма адраджэння незаконная з пункту гледжання міжнароднага права і бессаромна карыстаюцца тым, што тэкст Дэкларацыі амаль неведомы шырокім колам насельніцтва. Між тым у ім няма ніводнага пункту, які б асуджаў развіццё мовы карэннай нацыянальнасці і прыданне ёй статуса дзяржаўнай. Дэкларацыя не забараняе будаваць дзяржаву на нацыянальнай аснове.

А што ж можна параіць людзям, якія жадаюць гаварыць і чуць адказы толькі на рускай мове? Можна парэкамендаваць уважліва прачытаць артыкул 29 Дэкларацыі: «Пункт 1. Кожны чалавек мае абавязкі перад грамадст-

наю прамежучоным этап? Наверное, это плохо, но время ушло. Стоит ли сегодня, когда мир вступил в постиндустриальную эпоху, возвращаться назад, к тому, чем Европа переболела в XIX веке, ломать сложившийся менталитет белорусов?»

Калі ўжо на тое пайшло, дык Еўропа ў XIX стагоддзі хварэла таксама і на аульгарны лібералізм. Час яго сапраўды прайшоў і ці патрэбна нам да яго вяртацца?

«Национальное возрождение нужно осуществлять в той мере, в какой оно не противоречит правам человека», — гэта яшчэ адзін матыў артыкула, і з ім ніхто не стане спрачацца, але ж як гэта зрабіць у нас, дзе нават карэннае на-

муж іншым значае: «Ведь истерический национализм — это, как правило, признак комплекса неполноценности народа, болезненная реакция на ущербность». Не ведаю, дзе ён пабачыў у нас менавіта «истерический» нацыяналізм і каго ён мае на ўвазе, але ўсе прыкметы непаўнацэннасці нам дэманструюць якраз апаненты. Замест таго, каб спакойна прыняць у карыстанне яшчэ адну славянскую мову, старшыня выканкама АДПБ гародзіць складаныя антынацыянальныя канструкцыі і будзе сваю піраміду, аснова якой — «правы» і «свабоды» чалавека.

А вось і нешта новенькае. Пра невядомы мне «жорсткі» нацыяналізм разважае ў сваім артыкуле «Хто перашкаджае правядзенню беларусізацыі?» журналіст «Народнай газеты» Анатолий Майсеня. На жаль, я не змог з ім пагутарыць на пазначаную тэму: чалавек пайшоў у адпачынак. А шкада.

Якія ж прыкметы новай страшнай з'явы ў нашым жыцці — «жорсткага» нацыяналізму, гэтага «Атэла, які ў сваёй дэманічнай рэўнасці гатовы задушыць у абдымках сваёй каханаю»? Такі эмацыянальны ўсплеск у аўтара выклікала прапанова выкарыстаць на нашай глебе вопыт Чэхаславакіі па адраджэнні мовы, дзе з фальклорных крыніц, з дыялектычных слоўнікаў, са старых рукапісаў было сабрана ўсё лексічнае багацце мовы, і стала нормай, уведзенай дырэктыва дзяржавай у карыстанне. А чаму б і не? Асабліва калі ўлічыць, колькі беларускіх слоў трапілі ў рускую мову і як парупіліся нашы навукоўцы ў максімальным збліжэнні дзвюх моў. Ва ўсякім разе, вопыт вельмі цікавы, дастойны вывучэння і асэнсавання.

Другая прапанова супраць якой выступае А. Майсеня: мець статыстычныя выкладкі насельніцтва Беларусі па нацыянальным складзе, поле, узросце, каб можна было кацьць за яго міграцыяй, за дынамікай росту, ведаць крыніцы папаўнення. Тут увогуле пазіцыя журналіста незразумелая, таму што ў многіх еўрапейскіх краінах такая статыстыка ёсць. Можна, ён меў на ўвазе нейкі іншы, патаемны сэнс гэтай акцыі? Чаму тады для яго тлумачэння не знайшлося месца ў артыкуле?

Трэцяя прапанова з залічаных А. Майсенем да прыкмет «жорсткага» нацыяналізму: стварэнне Аўтакефаль-

Фота У. ПАНАДЫ.

ніколі...

Гладка піша аўтар, інтэлігентна заблытае самыя простыя ісціны, заварожвае ліберальнай рыторыкай, разлівае ваду артыкула па шклянчачках, вешае на іх цэтлікі, падфарбоўвае, спрабуе на смак, крывіцца, зноў злівае ўсё ў слоікі. Непрыкметна, як бы між іншым, ідэю адраджэння змешвае з нацыяналізмам, быццам гэта адно і тое ж. Неяк пачынаеш разумець, чаму праставаты бальшавікі называлі лібералаў «болтунамі».

Вось яшчэ тэарэтычная выкладка з артыкула «Можа ли колбаса иметь национальный оттенок?». Нізкі ўзровень нацыянальнай свядомасці беларусаў аўтар прапануе лічыць перагагай: «Можа быць, мы избежали детской болезни цивилизации, подошли к западной модели общественного устройства, ми-

вам, у якім толькі і магчымае свабоднае ды поўнае развіццё яго асобы. Пункт 2. Пры ажыццяўленні сваіх правоў і свабод кожны чалавек будзе падпарадкаваны толькі такім абмежаванням, якія ўстаноўлены законам выключна ў мэтах забеспячэння патрэбнага прызнання ды пашаны правоў і свабод іншых людзей і задавальнення справядлівых патрабаванняў маралі, грамадскага парадку і агульнага дабрабыту ў дэмакратычным грамадстве».

«Страшная» плынь айчыннага нацыяналізму

Заканчваючы свой артыкул і гаворачы пра Беларусь, спадар Карбалевіч

най беларускай царквы. Калі мы сапраўды рупімся аб нашай незалежнасці, калі не хочам, каб народ раскалоўся на дзве часткі, то як можна аддаваць важнейшы сродак духоўнага і эмацыянальнага ўздзеяння на чалавека ў рукі замежных цэнтраў? А як быць з тым, што беларусы увогуле амаль няма дзе памаліцца Богу на сваёй мове? І каталіцкая, і праваслаўная царква ігнаруюць яе, праводзяць сваю палітыку ў нашых храмах. Да таго ж яны не дужа памяркоўна ставяцца адна да адной і на гэтай падставе ўжо было некалькі канфіктаў, калі вернікі розных канфесій не маглі падзяліць храмы. Дык нашто беларусам яшчэ гэты галёўны боль?

І апошняя прапанова — увесці крмінальную адказнасць за антынацыяналізм (Працяг на стар. 14—15).

НАШТО КУСАЦЬ СЛАНА ЗА ПЯТЫ?

(Пачатак на стар. 13).

нальную дзейнасць — павінна разглядацца як спроба прыцягнуць увагу дзяржаўных органаў да фактаў распальвання міжнацыянальнай варожасці. Усе захады ў гэтым накірунку зараз апраўданы. Непавога да адной нацыянальнасці аўтаматычна выклікае адмоўную рэакцыю ў адказ, стварае непатрэбную напружанасць.

Вось чатыры асноўныя, радавыя прыкметы «жорсткага» нацыяналізму на Беларусі, выяўленага журналістам «Народнай газеты». Зараз нам лёгка будзе пазнаць гэтага змея сярод «звычайнага» нацыяналізму. Ці не малавата аргументаў для такога эмацыянальнага артыкула? Ці трэба было А. Майсеню гэтак разыходзіцца? Вы толькі пачытайце, колькі экспрэсіі! «Жорсткі нацыяналізм» жыве ў адзіным духоўным вымярэнні. Гэта нацыянальная культурная аўтаркія, дзе кожная балотная купіна — але ж свая, нацыянальная — больш любая, чым усе вяршыні сусветнай культуры і духоўнасці. Гучыць так, быццам спісана з бальшавіцкай брашуры. Але ж гэтага, прабачце, пуста слоў'е. Бо невядома, што гэтак узрушыла аўтара.

Дарма, ох дарма накінуўся А. Майсеня на беларускіх патрыётаў. Яны ж яшчэ не дэдумаліся дружаваць артыкулы, у якіх бы сцвярджалася, што рускай мовы ўвогуле няма. А расійскія патрыёты на старонках «Беларускай нівы» ўжо паставілі пад сумненне існаванне беларускай мовы, а значыць і беларусаў як народа. Ніхто ж з беларусаў яшчэ не ірваўся ў Вярхоўны Савет Расіі з парозамі ў адрас народных дэпутатаў. А расіянін Жырыноўскі ўжо гэта зрабіў у Мінску і застаўся беспакераным. Так што, мажэ, ёсць патрэба паглядзець пільным аналітычным вогнем журналіста на тых, хто больш за ўсіх скардзіцца, а сам падлівае масла?

Мне ўвогуле не падабаецца вольнае абыходжанне з тэрмінамі. Нацыяналізм — гэта, як я разумею, прапаганда нацыянальнай выключнасці і перавагі адной нацыі над іншымі. Словам «нацыяналізм» дужа злоўжывалі мінскія газеты ў часіны камуністычнай непрымірымасці. Дык што, зноў усё вяртаецца? Таму ж Пазняку колькі давалася чучу ў свой адрас беспадстаўнай ляянкі, а зараз тыя, хто раней сядзеў як мыш пад венікам, сталі дужа разнаволенымі і зноў на лідэра БНФ вешаюць сабак. Аб якім нацыяналізме ідзе гаворка? Можна, вы дзе-небудзь чулі або чыталі, як беларускі народ, старэйшы брат рускага народа, вывеў яго з цемры і галечы на шырокую прастору жыцця. Можна, вам хто казаў, што беларуская мова лепшая за рускую, багацейшая? Не чулі? І я не чуў. І ні ў аднаго беларускага нацыянальнага палітыка вы не знойдзеце такіх выказванняў. Дык чаго ж падымаць вэрхал?

Пытанні пашырэння беларускай мовы наўмысна заблытваюцца. Для таго, каб яе вывучыць на бытавым узроўні, дастаткова месяц папрактыкавацца. Што датычыць глыбейшага вывучэння, дык давайце ўспомнім усё тыя ўніверсітэты марксізму-ленінізму, усе школы перадавога вопыту, або калектыўныя чытанні «Цаліны». Няўжо цяжка арганізаваць такія курсы, нават платныя, для вывучэння дзяржаўнай мовы? Ну хача б з-за адной павагі да карэннага насельніцтва? З-за таго, што гэта славянская мова, мова брацкая?

Гарантую, што калі ў нас з'явіцца арганізацыя рускамоўных грамадзян, якія паставяць за мэту пашырэнне і распаўсюджанне беларускай мовы, адразу ж знікнуць прывіды нацыяналізму.

За нежаданнем вывучаць беларускую мову я бачу ляноту, капрызы, напільнівасць. А гэта не юрыдычныя катэгорыі і не трэба падключаць для іх тлумачэння Дэкларцыю правоў чалавека. Трэба быць чалавекам.

Чаму не любяць «нашых»?

Грамадзянінам сваёй дзяржавы можна быць альбо не, і трэцяга не дадзецца. Я маю на ўвазе адчуванне чалаве-

кам сябе як асобы, лёс якой непарыўна, амаль на генетычным узроўні, звязаны з лёсам свайго народа. Калі гэта ёсць, ты ўжо не можаш заставацца аб'якавым назіральнікам тых падзей, што адбываюцца ў тваёй краіне, як не можаш быць аб'якавым да таго, што будзе з тваімі дзецьмі або састарэлымі бацькамі. Ведаючы гісторыю свайго народа, ты ніколі не паставіш пад сумненне неабходнасць суверэнітэту роднай дзяржавы і ўсімі сіламі будзеш спрацяж усталаванню ў ёй атмасферы згоды і ўзаемаразумення паміж людзьмі.

А калі гэтага няма, паўстае толькі адно пытанне: якую краіну чалавек лічыць сваёй?

Сёння грамадзяне незалежнай Беларусі вымушаны жыць поплеч з грамадзянамі неіснуючай імперыі — СССР. Паралельнае існаванне двух антаганістычных філасофій жыцця закладае ў падмурак маладой дзяржавы бомбу страшэннай разбуральнай сілы, бо калі філасофія адрэджэння накіравана на пошукі агульнай аб'ядноўчай платформы, дык філасофія імперыі вызначаецца непрымірымасцю, агрэсіўнасцю, пошукам ворагаў і гатоўнасцю лёгка праліваць кроў у імя нейкіх геапалітычных фантазій. Філасофія імперыі праграмавана на гвалт. Гэта філасофія «нашых» — люмпенаў, якіх лёгка пазнаць па фанатычным бляску вачэй, разяўленым у крыку роце, па ідэале ў выглядзе кавалка кілбасы. І гэта самае слабое месца палітычнай плыні, дужа падобнай на звычайны бальшавізм. Таму яе прапагандастам прыходзіцца маскіраваць сваю агрэсіўнасць пад нешта сучаснае, або адроджанае былое. Адавадна задачы выбіраецца і лексіка. У адным выпадку гэта «жыда-масоны», якія ўсё развалілі і прадалі Захаду, у другім — «наш», якіх крывіць далёка за межамі Расіі, у трэцім — «об'единение патриотических сил», якое толькі і можа выратаваць нас з ваямі.

Вельмі нечакана ўбачыў узор такой прапаганды ў чэрвеньскім нумеры газеты «Рэспубліка» пад рубрыкай «Раздум'я гімназіста». Шаснаццацігадовы юнак Усевалад Янчэўскі ў артыкуле «Что примем от вас, отцы!», пераказвае сутнасць філасофіі імперыі, вычытанай у расійскіх ура-патрыятычных выданнях, прычым у самым характэрным для такіх твораў жанры — жанры плачу. «Подобно урагану, пронеслась перестройка (справедливо именуемая «катастрофой») над некогда Великой землей. И разрушил этот ураган всё то хорошее, светлое, духовное, что еще оставалось у нас», — пачынае запёў юны палітык, які да перабудовы быў яшчэ гцкябронкам і, відаць, не ў стане ўсвядоміць, якую пачвару скінула яна (перабудова) з плеч нашага народа. Але дзядзі і цёці ўжо затлумілі яму галаву, абалванілі і штурхаюць у палітыку.

«Всем патриотам, стоявшим за единое и великое Отечество, неизменно приклеивали (да и сейчас приклеивают) ярлыки — «фашист», «партократ», «номенклатурщик», «красно-коричневый»... Вы пазнаеце за гэтым пералікам твары настаўнікаў Усевалада? А што, калі невypadкова менавіта такі артыкул з'явіўся ў ўрадавай газеце? Ці не гэтыя вось думкі перабіраюць нашы ўрадоўцы ды іх памочнікі ў цішыні сваіх кабінетаў, калі не трэба паказаць народу сваю прагрэсіўнасць: «Очевидно: ведущая роль в экономической области пока должна принадлежать госсектору», «Убежден: ни в коем случае нельзя допустить превращения земли в предмет купли-продажи», «Моё мнение: ни в коем случае нельзя допустить силового смещения нынешнего Верховного Совета и правительства? Сілай Вярхоўны Савет, быццам, ніхто змяшчаць, акрамя «нашых», і не збіраецца, але ж трэба кінуць ценю на рэфэрэндум. Словам, з чыйх песень перапевае, вам, шануюныя чытачы, зразумела. А з якой мэтай усё гэта друкуецца?

«...Мне хотелось бы обратиться к своим сверстникам — старшеклассникам, учащимся, студентам, молодым рабочим, крестьянам: мы не должны оставаться в стороне! Мы могли бы организовать молодежное общереспубликанское патриотическое движение», — заклікае аўтар, маючы на ўвазе расейскі патрыятызм, Расійскі народны сход

і яго лідэраў Бабурына, Паўлава, Аксочыца, на якіх ён раўняецца. «Ведь ситуация развивается так, что к власти могут прийти националистические силы, которые... явно тяготеют к разрыву всех связей с Россией, установлению авторитарного режима и укреплению нашей зависимости от Запада».

Газета «Рэспубліка», прыкрываючыся адкрытыкі юнацкай постацы, збірае сілы пад шандар філасофіі імперыі? Ці трэба гаварыць, што гэта ніяк не адпавядае дзяржаўнай палітыцы і што гэта — банальны выклік філасофіі адрэджэння, імкненне стварыць напружанасць у грамадстве, падзяліць яго на нашых і «нашых»? Амаль што па Леніне: газета гэта арганізатар, прапагандаст і агітатар. Па-фас барадатых запечнікаў, расійскіх зіпуннікаў убываецца ў галаву нашым малым грамадзянам. Адкуль ім ведаць, што гэта ўсё ўжо было: ізаляцыянізм, «железная заслона», «урапатрыятызм», «слияние наций», славянафільства, «Москва, как третий Рим» і г. д., а разам з імі прыгнёт, гвалт, рабаванне, генацыд беларускага народа? Пра гэта мінскія рускамоўныя газеты не пішуць. Хоць ведаюць пэўна, што гіпербалізаваныя ўяўленні аб адной нацыі, як незвычайнай і богам абранай, прыводзяць рана ці позна да звычайнага фашызму, што эканоміка, пабудаваная на прымуце, ураўнілаўцы, на апаратных планах, ніколі не падымецца да ўзроўню свабоднай эканомікі.

Цырк на дроце

Мінская газета «7 дней» летась заявіла сваю праграму на 1992 год: «В будущем году мы намерены продолжать взятый газетой курс на объективное и нейтральное освещение событий, происходящих в республике. «7 дней» не намерена быть ни с «правыми», ни с «левыми»... мы исходим из того, что газета должна быть средством массовой информации, а не массовой пропаганды».

У гэта мне неяк адразу не дужа паверылася з абяцаннямі ў штотыднёвіка ўсё ў парадку, а вось з выкананнем. Успомнілася, што сямідзёнцы некалі абяцалі выходзіць і на беларускай мове, а потым сваіх падпісчыкаў падманулі, падсунуўшы ім толькі рускамоўны варыянт. Менавіта на гэтай глебе яны тады скандалілі з народным дэпутатам Я. Цумаравым, жаліліся чытачам на ўціск, і дэпутат, каб не было горшага ліха, пакінуў іх у спакоі. Тады ж у штотыднёвіку з'явілася нататка «Уж если считать деньги в чужом кармане, то без передёргиваний», у якой сцвярджалася, што газета дзяржаўнай бюджэтной арганізацыі БЕЛТА нікога дзяржаўна не віна, а нават больш таго: плаціць падаткі, з якіх, напэўна, дэпутат Цумарай атрымлівае зарплату. Можна, гэта і так, высятляць няма ніякай ахвоты, давайце проста паверым сямідзёнцам. Газета ж незалежная, проста так неяк сама сабой атрымалася, што месціцца яе рэдакцыя ў добрых памішкненнях з тэлефонамі, карыстаецца настольна-выдавецкай сістэмай, друкуецца афсетам у Беларускім Доме друку... Галоўнае, што сямідзёнцы ніколі не стануць лічыць чужыя грошы ў чужой кішні.

Праз 10 нумароў яны на гэта забыліся і паведамілі, што Навагрудскі завод газавай апаратуры пералічыў 50 тысяч рублёў для БНФ. А на пачатку года паверылі і другую кішню БНФ у нататцы: «Сколько стоит пропаганда»: «По подсчетам рекламного отдела «Юкос» листок, отпечатанный тиражом 120 тысяч экземпляров, обошелся местному отделению БНФ примерно в 20 тысяч рублей». Што зробіш, цікаўнасць бярэ сваё, нягледзячы на публічныя заявы. Затое аб'ектыўнасць і нейтральнасць чытачам газеты гарантавана.

Вазьміце хоць бы артыкул «Развод по черноморски», дзе апісваюцца настроі жыхароў Севастопалю ў сувязі з падзелам Чарнаморскага флоту і пазіцыя Украінскага тэлебачання ў гэтым канфлікце, якая, натуральна, не адпавядае маскоўскім поглядам: «На правильном, а большей частью на плохом украинском мичманы в интервью корреспондентам УТ говорили: «Як гарна в ридной Украине!».

Хай мяне выбачаюць сямідзёнцы,

але ж я не веру. Лічу, што хлусня напісана і не нейтральная, а абражальная для ўкраінца. Тлумачыць, мабыць, не трэба...

Не адчуваецца дэклараваных аб'ектыўнасці і нейтральнасці і ў матэрыяле «Нештотныя дэбаты господ «демократов», дзе гэты ж крымскі канфлікт асвятляецца пры дапамозе цытат з журналісцкай твораў. З боку Расіі выступаюць з каротчымі стрыманымі заявамі Бабурын і Жырыноўскі, а з боку Украіны даюцца шматслоўныя ананімныя нацыяналістычныя заявы: «Наша цель — завоевание мира и установление нового украинского порядка. Наша задача, если хотите, — украинский рейх. Или мы полностью победим, поставив московскую орду на колени, или она уничтожит нас». Магу згадзіцца, што на Украіне знойдзецца вар'ят, які такое скажа, або напіша. А хіба ў Расіі няма вар'ятаў? Чаму ж тады ім не далі слова на старонках штотыднёвіка? І ўвогуле, пры чым тут дэмакраты?

Гэта стыль не толькі «7 дней»: гаворачы пра адно непрыкметна запэкаць другое. Але сямідзёнцы дасягнулі ў ім вышэйшага пілажажу. Вельмі проста прывязаць да якой-небудзь гідоты нешта паважанае, сумленнае, любімае, аўтарытэтнае і зрабіць катэзіл, у якім усе гэтыя інгрэдыенты аднолькава брудныя. Вы паспрабуйце так павярнуць інфармацыю, каб чорнае стала белым, каб не прыйшлося многага выдумляць або замочваць. Хочаць прыклады? Калі ласка!

Нататка «Делим-делим, не поделим...» Пасля канікулаў навуачны беларускага ліцэя прыйшлі ў новы вучэбны корпус, пад які распараджэннем урада ім быў аддадзены былы партыйны будынак на вуліцы Кірава, 21. Навучэнцы прыйшлі, а іх класы ўжо занялі нейкія навукова-вучэбна-маладзёжныя канторы. Беларускія дзеці, замест таго, каб пайсці панурываць галаву жаліцца да свайго начальства, а потым абіваць парогі ў пошуках праўды, узялі ды адважалі свой будынак. Вось як апісвае гэтую падзею «7 дней»: «Вход заблокировала воинственная толпа пикетчиков, среди которых были и дети... Во главе с преподавателями и родителями они решили быстренько выселить всех занимающих это здание... Пикетчики выбрали группу добровольцев, которая в течение дня дежурила у входа, дабы не выносились их «маёмасць». Што тут скажаш? Малайцы дзеці! Яны добра вывучылі правілы гульні. Але зварніце увагу як падаецца інфармацыя. Спакойна працавалі паважаныя разумныя сур'езныя людзі і раптам на іх накінуўся ваяўнічы натоўп нейкіх ненармальных і выгнаў проста на вуліцу, не дазволіў, нават нічога з сабой прыхапіць. Вось што робіцца на гэтай нацыянальнай глебе, вось як выхоўваюцца новыя нацыяналісты. Вось іх метады. А каб чытаць усё правільна зразумеў, з'едліва ўстаўляецца ў расейскі тэкст беларускае слова «маёмасць». Гэтакае лёгкае «фе» праз ніжнюю губу. «Пострадавшие» возмущены: зачем же детей влуптывать во взрослые «игры»? Усё ж, на маю думку, не гэта, мабыць, узрушыла «пострадавших». Яны думалі, што раз гэта беларускі ліцэй, дык за яго ніхто дужа заступацца не стане, і пачнуцца ўгаворы пакінуць будынак. А тут узялі за шкірку, ды выкінулі. Нечакана, таму і крывідна.

А вось прыклад на тэму беларускай мовы — нататка «Как «Родное слово» отзывается?». Разглядаецца адзін з выпушкаў тэлеперадачы «Роднае слова». Аўтар нататкі інтэлігентна піша: «Любопытен подход «РС» к межнациональным отношениям. Ведущий весьма сомневался, что белорусы, украинцы и русские должны быть вместе... Аргументы? Да вот, дескать, белорусы и украинцы учат русский язык, а русские белорусский и украинский — нет». Чым слабей на яго погляд гэтыя аргументы, аўтар не паведамае, відаць, нікуды не папрэш супраць жалезнай логікі. Толькі адно ён можа сказаць, патаемнае, што не прынята пісаць у газетах, інакш адразу назаўць дзікуном: не хапала яшчэ прадстаўнікам вялікай нацыі вывучаць непануцэнныя беларускую і ўкраінскую мовы. Гэтага ён не гаворыць, затое робіць нечаканы выбрык убок: «Не пора ли... задаться вопросом о государственности не только белорусского языка, но и русского?».

Пытаннем аб дзяржаўнасці рускай мовы няхай «задаюцца» ў Расіі, а ў чытача пытанне да аўтара: чаму вам так карціць надаць статус дзяржаўнай вашай мове, якая свабодна развіваецца на ад-

Масей СЯДНЁЎ:

«У ТУРМЕ Я СТАЎСЯ ПАЭТАМ...»

ной шоста частцы зямнога шара, якую ўсе на Беларусі ведаюць і вучаць, на якой нам кожны дзень тлумяць галаву маскоўскія і айчыныя сродкі масавай інфармацыі? Калі нават сто гадоў не вывучаць яе ў школах, а ўсё астатняе пакінуць так як ёсць, і тады ёй нічога не будзе пагражаць для Беларусі. Чаму вы лезеце ў абдымку да беларускага «брата», набіваецеся ў сваякі, а самі зневажаеце яго сваёй пагардай, пыхлівасцю? Ведаеце, што беларуская мова ў цяжкім стане, ды замест падтрымкі закідаеце ёй на галаву свае боты. Нашто мне, скажыце, такія сваякі?

Газета «7 дней» не выконвае ўзятых на сябе абавязальстваў і ніколі іх выканаць не зможа, бо вырастае на нашай глебе і хварэе на ўсе тыя балаячкі, што і грамадства. Яна лёгка ўпісваецца ў кантэксст філасофіі імперыі, таму што глядзіць на падзеі з маскоўскай купіны, аналізуе іх з пункту гледжання расейскага патрыёта. Нездарма сярэд «зорак» на яе старонках Няўзораў, Жырыноўскі, Дзічаў — адызныя, скандальныя фігуры. Нездарма гэтая газета робіць такую рэкламу камуністам, камсамольцам, партыям прамаскоўскай арыентацыі, асобам, накіраваным прадстаўнікам Камітэта выратавання Волгі Сяргея Шатохіна, які пра Волгу не гаворыць, а сцвярджае: «Мы імеем все перспективы стать в 21 веке цветущей цивилизацией... Славянская солидарность подвергается сегодня тяжелейшим испытаниям. Но противоречия между славянами ничто, по сравнению с внешней угрозой. Только единое геополитическое пространство и система коллективной безопасности дают шанс на выживание...». Чулі мы ўсё гэта, ведаем пра славянскую салідарнасць з цэнтрам у Маскве. Што нас пужае асіміляцыя, калі мы і так знікаем як нацыя?

На старонках «7 дней» знаходзіцца месца для паведамлення аб наборы наёмнікаў у Прыднястроўскую армію, даецца нават адрас, куды звяртацца. Але там няма месца пытанням Адраджэння беларускасці.

Уражанне такое, быццам пад купалам цырка нацягнулі дрот, прамы і бліскучы, а на яго ўзбіўся не акрабат, а канферансье. Замест таго, каб ісці да другога боку, ён уцяпіўся за дрот і крычыць, ляманце. І не зразумееш, ці гэта ён так жартуе, ці сапраўды адтуль відаць нешта такое, чаго іншыя не бачаць.

Вазьміце падшыўку «7 дней» за гэты год і прачытайце толькі загаловкі: «Без Союза стало худо», «Куда там дедушке Сталину...», «Пойдём на душегубов с дубинами и граблями...», «Хуже некуда», «Кто еще не бастовал?», «Нужно ввести чрезвычайное положение», «Лихорадит нас, братцы», «Жить будем хуже», «Придется спасаться поодиночке», «Беспреддел. Как жить дальше?», «Стогны, плач и адчай. I не так уже важна, што педальююцца звычайныя тэмы. Важна, што ў чытача складваецца трывалая ўяўленне ўсеагульнай здрады, бездапамоцнасці, варажасці. Гэтае ўяўленне ўжо цяжка разбіць лагічнымі аргументамі, бо яно замацоўваецца ў падсвядомасці і аказвае ўплыў на дзеянні, выбар, псіхіку. Гэта якраз поле дзейнасці рэкламы, з той розніцай, што рэклама замацоўвае становавую, прыемную асацыяцыю, а стыль «7 дней» — нешта падобнае на псіхічную калектыўную маніпуляцыю.

Я менш за ўсё хацеў бы, каб журналісты штодзёнаў іспрыялі гэтую крытыку як варожую акцыю. Гэта не толькі гэта агульная наша бяда. Шмат хто з нас ляманце і паірае ў бок Масквы, быццам адтуль прыйдзе нейкая дапамога. Трэба кідаць ілюзіі і брацца за справу — пабудову трывалай суверэннай дзяржавы. Калі мы самі ў яе не будзем верыць, дык хто ж паверыць?

Р. С. Мы перагарнулі толькі некаторыя старонкі мінскіх рускамоўных газет. [Артыкул А. Майсені ў памяркоўнай «Народнай газеце» можна разглядаць як правую газетнага плюралізму. Звышзмацанальныя беспадстаўныя матэрыялы для яе — прыкрае выключэнне]. Высновы чытачы могуць рабіць самі.

На заканчэнне можна сказаць: кожная вялікая з'ява ў нашым жыцці, да якой, безумоўна, адносіцца і дзяржаўны суверэнітэт нашай краіны, выклікае шалёнае супраціўленне з боку яе праціўнікаў. Але гэта як слон, што ідзе нетаропка ў сваім кірунку, не звважаючы на тых, хто блытаецца пад нагамі ды кідаецца да пятаў, якія так хочацца пакусаць.

Аляксандр ДУБРАВІН,
рэкламны рэдактар Беларускага радыё і тэлебачання.

Даю інтэрв'ю, адказваю на пастаўленыя Вамі пытанні. Адказваю, як магу. Баюся, што некаторыя мае сцвярджэнні могуць паказацца галаслоўнымі, ці надта катэгарычнымі, асабліва тыя, што тычацца савецкай беларускай літаратуры. Гэтыя сцвярджэнні абавяраць не на нейкім аналізе, яны — толькі вынік маіх пачочных назіранняў, хутчэй дылетанцкіх. Я ніяк не хацеў бы недаацаніць бяспрэчных поспехаў нашай пакутнай літаратуры. Калі што не так, бяру грэх на сваю душу. Зрэшты, я нічога новага і не сказаў. Паўтарыў толькі агульнавядомыя палажэнні.

Просіце мяне раскажаць пра свой творчы лёс? Я часта думаю — можа, гэта і наўна, — што мой той лёс і быць не мог інакшым, чымся той, які мяне напаткаў. Ён, думалася, быў прадвызначаны не гэтулькі абставінамі часу, колькі дадзенай мне звышдоляй. Адчуваю, што гэта гучыць так, быццам тут дзейнічала нейкая сляпяная сіла, фатум, дэтэрмінізм. Прынамсі, я так часам схільны думаць. Дый сваё пытанне, паважаны спадар Пранчак, Вы сфармулявалі ў плане таго ж фатуму: творчы лёс. І сапраўды, Вашая пастаўка пытаньня, думаю, правамерная — лёс згуляў тут сваю ролю. «Пяснярская каляіна», на якую ўступілі многія таленавітыя беларускія песняры, скончылася для іх трагічна. Злы сталінскі геній умярціў іх. Дасталося і мне ад гэтага злога генія. Але я хачу сказаць тут не толькі пра злога генія, дэман, а й пра светлых анёлаў, што ахоўвалі гэтых песняроў, хоць і не ўратавалі іх. Я гавару тут пра такі анёльскі дар, як талент. Колькі іх звялося, «неаплаканых нікімі!» Дык «пяснярская каляіна», відаць, была накіраваная і мне, чалавеку Божаму. Яна прывяла мяне і да турмы. Гэта была, так бы сказаць, развязка майго лёсу. Выкажу тут парадак — арышт замацаваў мяне на «пяснярскую каляіну», канчальна вырашыў мой творчы лёс. У турме я стаўся паэтам. Турма, канешне, не спрыяе таленту, яна нішчыць яго, але ў турме ў мяне не было цензара, у сваёй памяці я мог складаць усё, што хацеў, у мяне была свабода творчасці. Вось у якім сэнсе я гавару, што ў турме я стаўся паэтам. Але трагізм тут заклучаецца ў тым, што, маючы творчую свабоду, я не меў свабоды фізічнай. Вось Вам і творчы лёс. Я не наракаю на яго, ён быў мне, відаць, прызначаны, і я спаўняў яго, як толькі мог.

Назваваю свае творы-кнігі: «У акіяне ночы» (Рэгенсбург, 1946), «Спадзяванні» (Рэгенсбург, 1947), «Ля ціхай брамы» (Нью-Ёрк, 1956), «Патушаныя зоры» (Мюнхен — Нью-Ёрк, 1975), «Ачышчэнне агнём» (Глен Коў — Нью-Ёрк, 1985), «Раман Корзюк», раман (Нью-Ёрк — Мюнхен), «I той дзень надшоў», раман (Глен Коў — Нью-Ёрк, 1987), «А часу больш, чым вечнасць» (Глен-Коў — Нью-Ёрк, 1989), «Очищение огнем», вершы, перакладзеныя ў расейскую мову Вадзімам Крайдэм (Гольмбе, 1989, ЗША).

Вашае пытанне адносна феномену беларускамоўнага замежжа і ягонай ролі ў беларускай культуры можна разглядаць як надзвычайнае ў палітычнай і культурнай гісторыі Беларусі. Бо гэта ж першая беларуская эміграцыя ў поўным сэнсе гэтага слова. Беларуская эміграцыя дарэвалюцыйных часоў — гэта, скажыце бы, хлебная эміграцыя, яна не ставіла перад сабой ніякіх палітычных мэтай і нічога не пакінула пасля сябе. Новая беларуская эміграцыя — гэта ўжо палітычная эміграцыя. Яна лічыць сябе пачорнікам ідэі незалежнасці Беларусі, духоўным спадкаемцам урада БНР. Дарэчы, сімвалічна ён існуе яшчэ і цяпер. У часы найбольшага палітычнага і культурнага ўздыму беларуская эміграцыя, можна сказаць, тварыла Беларусь вонка Беларусі. Найбольшае намаганне палітычных кіраўнікоў эміграцыі было скіравана на прапаганду 25 сакавіка 1918 года, калі была абвешчана Беларуская Народ-

ная Рэспубліка (БНР), а то й проста прапагандавалася сярэд Заходняга свету імя беларуса і ягонай краіны, як гэткай. Карацей, беларускую эміграцыю можна разглядаць як місіяніскую эміграцыю, хоць у яе не хапала сілы і сродкаў для гэтай місіянскай ролі. Што ж тычыцца літаратуры, культуры наогул, дык і тут яна была ці не ўсё той жа надбудовай, хоць, праўда, з другога боку, літаратуры беларускага замежжа, можа, найбольш пашанцавала: за мяжой апынулася досыць вялікая група беларускіх літаратараў, што на пачатку былі даволі актыўнымі і здабыткі ў галіне літаратуры найбольш відэочныя. Выдавалася некалькі літаратурных часопісаў, да прыкладу, «Шыпшына», «Конадні», «Сакавік» і інш., пры газеце «Бацькаўшчына» быў заўсёды літаратурны дадатак. Была разгорнута выдавецкая дзейнасць твораў беларускіх класікаў, якія былі ў Беларусі пад забаронай. Можна было назіраць своеасаблівы росквіт беларускай культуры за мяжой, у тым ліку ў галіне навуковай, пераважна ў галіне літаратурна-навуковай і мовазнаўства. Ды ўсё ж найбольшага поспеху, думаецца, беларуская эміграцыя дасягнула менавіта ў галіне мастацкай літаратуры, хоць гэтымі сваімі дасягненнямі яна абавязана выключна малому ліку ейных твораў. Лік гэты можна зрэдукаваць да нейкага абсалютнага мінімуму. І я думаю, здабыткі беларускіх эмігрантаў у галіне мастацкай літаратуры рана ці позна ўвойдуць арганічнай часткай у беларускую культуру.

Вашае, спадар Пранчак, трэцяе пытанне — назваць творы беларускіх эмігрантаў, якія б сталіся прыкметнай з'явай у беларускай і сусветнай літаратуры — самае цяжкае для мяне. Магу з пэўнасцю толькі сказаць, што творы некаторых паэтаў і пісьменнікаў беларускага замежжа становяць сапраўды нешта адметнае і новае ў беларускай літаратуры. Што тычыцца твораў, якія б маглі ўвайсці ў скарбніцу сусветнай літаратуры, дык гэтае пытанне выдаецца мне досыць адносным і я не бяруся адказаць на яго. Я трымаюся думкі, што лепш недаацаніць, чымся пераацаніць.

Пытанне, што становіць сабой савецкая беларуская літаратура, — таксама цяжкае для мяне пытанне. Я не літаратурназнаўца і не крытык, да таго ж я не дастаткова азнаёмы з працэсамі ў сучаснай савецкай беларускай літаратуры. Факт застаецца фактам, што ў сучаснай савецкай беларускай літаратуры працуе не так ужо і мала сапраўды выдатных, высока адораных, таленавітых паэтаў і пісьменнікаў і яны вызначаюць ейны досыць прыкметны ўзровень. Аднак пры ейным неаспрэчным патэнцыяле яна магла б быць значна багацейшая, калі б вызначалася, нарэшце, ад рознага роду рэгламентацыі, калі б яна перастала адлюстроўваць рэчаіснасць, а ўзялася да эстэтычна-філасофскіх абагульненняў. Бо ж яна ўся ў надзённым, а не ў вечным. (Крыў ты Божа, я не супраць надаённага!) Яна цягнецца за падзеямі, выконвае службовую ролю, у ёй яшчэ няма, ці бадай няма, метафізічнай глыбіні, нацыянальнага эрасу. У ёй няма выдатных твораў — і дзякуючы ім яна жыве, — але і ў іх яшчэ можна назіраць рэцыдывы, як цяпер кажуць, застойных часоў. Літаратура, як вядома, заўсёды ў якасных, а не ў колькасных паказніках. У ёй мусіць панавала, калі хочаце, дух арыстакратызму. Але такога культу ў ёй яшчэ няма. Яна адварнулася ад Максіма Багдановіча, пайша па дарозе сацыялагізацыі. Нельга тут не адзначыць і такога сумнага факту, як адсутнасць для пісьменніка надзейнай нацыянальнай базы, нацыянальнага ґрунту. Мова ў заняпадзе, а як тварыць беларускаму паэту і пісьменніку, калі беларус цураецца свае мовы? Гэта — трагедыя.

Цешуся, спадар Пранчак, што ў гэтым сэнсе ёсць пэўны зрух — беларус як бы пачынае ўсведомляць, што па-за беларускасцю ў яго няма шанцаў на поспех, што зрачыся мовы — азначае зрачыся сябе. Беларуская літаратура пачынае

ачунаваць, набіраць сілы і імпульсу, у ёй з'яўляюцца новыя таленты, зацікаўленне творчасцю беларускіх паэтаў і пісьменнікаў усё ж расце. Усё гэта стане запорукай вышэйшага эстэтычнага ўзроўню беларускай літаратуры. Без нацыянальнай літаратуры няма ж народу.

Пытаецца, чым жа адрозніваецца эмігранцкая беларуская літаратура ад беларускай савецкай літаратуры? Перш за ўсё эмігранцкая літаратура — гэта малая літаратура, хоць, праўда, пісьменнік Васіль Хомчанка лічыць, што «...беларуская літаратура махае двума крыламі: адно крыло ў Беларусі, другое — у замежжы» («ЛіМ», 24 лістапада 1989 г.). Дужа цікавае выказванне. Калі ўлічыць літаратуру Заходняй Беларусі, дык, можа, за гэтым вобразным выразам можна прызнаць слушнасць, хоць літаратура Заходняй Беларусі даўно ўлілася ў беларускую літаратуру і як гэткай яе ўжо няма. Іншая адрознасць літаратуры беларускага замежжа — светлаглядная, адрозніваецца яна таксама і паводле свайго метаду: апрача рэалізму і романтизму, вы знойдзеце ў ёй неакласіцызм і сюррэалізм. Я назваў літаратуру беларускага замежжа малой, бо ў ёй працуе (ці працаваў) усё-ткі малы лік твораў, дый тыя, апрача літаратуры, каб пра жыццё, мусілі займацца іншай працай, у тым ліку фізічнай. Толькі сталы ейны актыў, нягледзячы на ўсе цяжкасці, трымаў сяг гэтай літаратуры.

Ну, а падабенства літаратуры беларускага замежжа з савецкай беларускай літаратурай пэўна ж перш за ўсё ў агульных вытоках, творцы беларускага літаратурнага замежжа — выхадцы з Беларусі, яны жывіліся, казаў той, сакамі роднай зямлі, палымнелі замілаванасцяй да яе, дыхалі ейным паветрам і як правіла — успрынялі Бацькаўшчыны беларускімі эміграцыйнымі пісьменнікамі і паэтамі было заўсёды абостраным. Слоў няма, літаратура беларускага замежжа — гэта, можа, адрозная, але адзіная плынь агульнай беларускай літаратуры і яе, эмігранцкую літаратуру, трэба й разглядаць толькі ў гэтым кантэксце.

Чым для мяне з'яўляецца Беларусь? Без яе я не мог бы ўявіць сябе як паэта, хоць жыць давялося мне вонка яе, але сама гэтая акалічнасць, можа, нават стымулявала інтэнсіўнасць майго творства, ці лепей — пульс яго, можа, быў дзеля гэтага больш напружаным. А што тычыцца мовы, дык яна была не толькі сродкам, а нечым больш. Душой. Лекамі ў найцяжэйшыя часы. Я прыйшоў з ёй у гэты свет, нідзе з ёй не разлучаўся, яна была маёй духоўнай спадарожніцай. Мова і я — гэта адно. Без яе няма чалавека.

Што пішу? Хачу паспрабаваць сябе ў драматургіі. Пішу драму. Ёсць задума на новую празаічную кніжку. Але гэта — як Бог дасць.

11 снежня 1989 г.

Р. С. Хацеў бы дакінуць пару словаў да ўжо сказанага ў папярэднім лісце пра літаратуру беларускага замежжа. Ейныя творцы жылі ў тэрычэлівай, калі можна так сказаць, пусціні, у ізаляваным становішчы, ім не хапала свайго паветра, свае атмасферы, гукаў, колераў, паху свайго зямлі. Яны жылі тым, чым надарыла іх іхняя старая Бацькаўшчына, яны варыліся, як кажуць, у сваім сану, але тым вастрыяе было ў іх адчуванне Бацькаўшчыны. І яшчэ адно — у іх не было чытача. Паэт-эмігрант тварыў для сябе, спавядаўся перад самім сабою, шаптаў свае вершы, як малітвы, жыві надзеяй, што гэтыя малітвы некалі будуць пачутыя, успрынятыя.

6 лютага 1990 г.

Публікацыя Леаніда ПРАНЧАКА.

АБ'ЯВА

БЕЛАРУСКАЯ АКАДЭМІЯ МАСТАЦТВАЎ

АБ'ЯВЛЯЕ ПРЫЁМ

у аспірантуру на 1992 год без адрыву ад вытворчасці па спецыяльнасцях:
выяўленчае мастацтва — 1;
дэкаратыўнае і прыкладнае мастацтва — 1.
Умовы прыёму — агульныя для паступаючых у аспірантуру.

Прыём дакументаў з 1 верасня па 15 верасня 1992 г.
Уступныя экзамены з 1 кастрычніка па 20 кастрычніка 1992 г. Пачатак заняткаў — 1 лістапада 1992 года.

Даведні па тэл.: 32-00-83; 32-02-32.
Адрас: 220012, г. Мінск, праспект Ф. Скарыны, 81.

Спяваюць — заслухаешся!

Званне народнага нядаўна прысвоена фальклорна-этнографічнаму ансамблю «Маркаўчанка» Валожынскага раёна. Гэты самабытны самадзейны калектыў блэр свой пачатак з 1968 года, калі ў вёсцы Марнава ўзнікла невялікая вальная група. Цяпер «Маркаўчанка», мастацкім кіраўніком якой з'яўляецца заслужаная настаўніца Беларусі В. Зінунова, аб'ядноўвае 30 чалавек. Сярод іх не толькі тыя, хто стаяў ля вытокаў калектыву, а і моладзь. Але ўсе яны па-сапраўднаму ўлюбены ў народную творчасць. Хораша спяваюць, заслухаешся! Нездарма «Маркаўчанка» папулярна і за межамі раёна. У прыватнасці, самадзейныя артысты выступалі на святах пазіі ў Люцынцы, Вязынцы, Ракуцёўшчыне.

Здвоены нумар «Пралескі»

Выдаткі цяперашняга, зусім нецывілізаванага рынку адбіліся і на часопісе «Пралеска». Як ні намагалася трымацца (змагла навярстаць усе мінулагоднія нумары), усё ж чарговы нумар рэдакцыя вымушана выпусціць здвоеным — сёмы і восьмы пад адной вокладкай і памерам... аднаго нумара. Што ж, як кажуць, гэта не на віне «Пралескі». Галоўнае ж, што марку сваю часопіс трымае ўпэўнена. І гэты нумар — не выключэнне.

У Гасціўні «Пралескі» А. Марціновіч знаёміць з А. Вольскім («Прызнанне ад прызнання»). Пад рубрыкай «наша Бацькаўшчына» — расповід Я. Ліс пра беларускі народны тэатр лялея «Батлейка». Чарговы старонкі апавяданняў па гісторыі Беларусі прынамуе У. Арлоў («Ізяслаў і Брачыслаў»).

У нумары — беларуская народная назва «Зайкава хатка», гутарка галоўнага рэдактара часопіса А. Сачанкі з дырэктарам ВА «Гарызонт» С. Бойданам — «Гарызонт» у гэтым годзе глядзіць за гарызонт (дашкольнае выхаванне і рынак), «Маладзёчок - гадавічок» Т. Фаменкі на жніўне, песня «Дажылава калыханка» (музыка У. Казбанова, словы В. Жуковіча)...

Яшчэ адзін слоўнік

Пакрысе павялічваецца колькасць размоўнікаў, якія дазваляюць адпаведнаму слову з замежнай мовы (гаворка, безумоўна, не пра цяперашняе блізкае замежжа, якім сталі для нас колішнія рэспублікі былога Савецкага Саюза) лёгка знайсці беларускі варыянт, ці, наадварот, з беларускай мовы нінуць мастон да замежнай. Толькі што ў выдавецтве «Беларуская энцыклапедыя» імя Пётруся Броўкі пабачыў свет «Французска-беларуска-рускі слоўнік». Выданне гэтае ўмяшчае сем тысяч слоў. Так што атрымаўся добры падарунак і тым, хто прыедзе да нас у суверэнную дзяржаву, і тым, хто мае намер пабываць за мяжой.

Алесь ЧОБАТ.

ршы пан ужо валіў адкрыта: хто гаворыць не па-польску — не пускайце ў касцёл! Напэўна, нехта з чытачоў і падпісчыкаў «Глос» паўзе проста за генеральнай лініяй...

Канешне, гэта быў не Т. Малевіч, напрыклад. Не пісаў аж так Т. Малевіч у «Глосе», а той дзядзька быў смелы ад гарэлкі. Але ж і па-цяварозаму шыпяць на беларускую мову ў касцёле «патрыёткі», і пана ксяндза да тэлефона не клічуць, калі лачуюць па-беларуску. А той ксяндз, можа, і ведаць не ведае... Хто бачыў?! Якія доказы? Зноў антыпольскі шавінізм, зноў абражаюць палякаў?!

Ну, добра... Адраджэнне — штука не зусім прыемная. «Тыгоднік Гданьскі» неяк пісаў, што на Беластоцкім вёсцы вёскі, дзе ў краме папросіш па-польску хлеба — то не дедуць, ад патрыятызму. Напэўна, і тут будзе нешта падобнае, толькі наадварот... Але ж гэта, як кажуць у СССР, «іздэржжкі», гэта ж вёска. Калі местачковыя «палітыкі» так прагнуць пасля падпітку папароць адзін другога нажамі на нацыянальнай глебе, гэта іх справы ды іхняга ўчастковага. Але калі ў местачковым стылі, з істэрыкай, крыкам, судамі ды скандаламі гуляюць у палітыку інтэлігенты з дыпламай, якія да таго ж «рэпрэзэнтуюць інтарэсы швысткіх палякув на Бялорусі», то колькасць такіх жожапораняў у перспектыве павялічыцца. Ну, а каму гэта трэба? Пра што тады будзе крык?

Лідэры СРБ тлумачаць свае крайнасці тым, што, маўляў, у нас шмат людзей старых, яны так прызвычаліся, іх ужо не зменіш... Але неваж з чыста інфармацыйных матэрыялаў «Глосу» вынікае адно: тут ёсць Польшча, толькі Польшча і адна толькі Польшча — так выхоўваюць людзей моладзь. Чытайце тую ж беластоцкую «Ніву», пановае палітыкі. Вось што скажу яе журналісту «нацыяналіст» і «спісудчык» з Варшавы, лідэр Канфедэрацыі Незалежнай Польшчы, дэпутат Сейма Лешак Мачульскі:

«Мы бачым у Беларусі дзяржаву, якая з'яўляецца спадчыніцай вялікіх традыцый... Была тут нейкая дзяржава, якую палякі часта хочуць называць польскай, але яна не была польскай. Была тут дзяржава, якая называлася дзяржавай двух народаў. Калі гаворым пра дзяржаву двух народаў, гэта перш за ўсё народ Белага Арла і народ Пагоні, а народ Пагоні — гэта перад усім беларускі народ...»

Дарэчы, пан Мачульскі не зрабіўся «такім вострым» толькі ў 1992-м. Калі пяць гадоў таму ў Кракаве адкрывалі помнік пахаванаму там беларускаму паэту і палітыку Алясю Геруну, на могілках аднекуль з'явіўся той самы Мачульскі і публічна сказаў абсалютна тое ж, што пазней паўтарыў для «Нівы». Сведкі таму ёсць і тут, і ў Польшчы. І яшчэ для даведак — адно да выбараў у 1990-м Мачульскі быў на нелегальным становішчы...

Так выглядае польскі нацыяналізм у Варшаве. А на Гарадзеншчыне чамусьці слухаюць толькі тых «палітыкаў», якія й прэзідэнта Леха Валенсу абвінавачваюць у тым, што ён «ешчэ раз спшэдал Польшкэ москалём»...

Так што «трываць старых» можна па-рознаму, і «выхоўваць моладзь» — па-рознаму. Гэта ўжо хто на што здольны.

...Калі пры дэмакратых беластоцкіх беларусы пачалі цапацца і высвятляць адносіны, а таксама калі рэальна ўзніклі розныя інтарэсы, то адбылося натуральнае развіццё беларускага руху. Замест аднаго БГКТ узніклі самастойныя палітычныя партыі, студэнцкі БАС, маладзёжны саюз, Саюз праваслаўнай моладзі, літаб'яднанне «Белавежа» і г. д. — усіх ужо каля дзясці. І кожнаму ёсць што рабіць!

А «больш цывілізаваныя» «поляцы на Бялорусі» вырашылі, што зручней мець адзін «звёнзэк» і адзін «законд глунны»... Х-м, а ці не зручней так кіраваць: спачатку «сваймі», а потым...

Вось на такіх крытычных думкі наводзіць апошнім часам «вострая палеміка» «Глос» з-пад Немна» з тыднёвікам «ЛіМ». Цікава, а што на гэта скажуць нашы спадары і паны палітыкі?

М. Гародня.

СССР, дзаячы СРБ самі сябе загналі ў пастку, паколькі які б касцёл ні быў польскі, ён заўжды лічыў перш за ўсё касцельных інтарэсаў. А інтарэсы касцёла ў незалежнай Рэспубліцы Беларусь, яго ўзаемадачынненні з новай уладай зусім іншыя, чым былі ў СССР. Калі «пры Саветах» касцёл быў уладай гнаны, ён не меў іншага апірышча, апроч польскасці ды палякаў ці каталікоў-беларусаў. Цяпер жа ў Рэспубліцы Беларусь касцёл талераваны так, што можа не толькі «трываць», але й пашыраць сваю дзейнасць, і калі імшу пад сцягамі суседняй дзяржавы ўлады доўга цярпець не будуць, то абсалютна натуральна, што і беларуская мова паціху ўваходзіць у касцёл, і дзяр-

жаўныя беларускія сцягі. І зноў абсалютна натуральна ўзнікла БКГ, у якой ксяндзы былі ад пачатку і яе закладалі, а не былі «прыцягнутыя штучна», як часам пішуць браткі-палякі. Без ксяндзоў атрымліваецца не «хадэцкая» партыя, а пародыя на яе. Не верыце — спытайце ў Польшчы.

Здаецца, што мананалізм СРБ у польскіх справах перашкаджае дзаячам «звёнзку» — яны лічаць сябе абавязанымі ўмешвацца ў любую справу, якая, на іх думку, закранае польскія інтарэсы. Мананалізм вонкавы спалучаецца і з мананалізмам унутраным: маўляў, у нас дыяспара, нас мала, мы не можам «калоцца». У выніку атрымліваецца прыблізна вость што.

Неяк зімой «Глос» змясціў вытрымкі з выступлення ў Гародні старшыні БНФ З. Паэняка і кароткае інтэрв'ю з ім. Адраду ж да рэдакцыі звiталі некалькі старэйшых паняў з вялікімі абурэннем: «Як то?! Польска газета бэндзе друковаць тэго шовініста бялорускего!»... І ў наступных нумарах «Глос» мяняе кірунак на супрацьлеглы, хоць паралельна Т. Малевіч выступае на канферэнцыі мясцовага БНФ і «муві» ў веспудзьяланю». То як, «панове-браця», паўзці за генеральнай лініяй «звёнзку», каб не зламаць хрыбет?!

Другі прыклад. Вясной 1991 года СРБ і БНФ у Гародні ў супольнай заяве заклікалі сваіх прыхільнікаў галасаваць супраць СССР — і вось як пракаментавала гэта газета гаркома КПСС «24 часа», што знікла пазней разам з гаркомам. Тэкст нататкі прыводзім цалкам.

«ПОЛИТИЧЕСКАЯ ФАЛЬШИВКА. В городе накануне референдума появились листовки, призывающие горожан голосовать против обновленного Союза, в подписи значится: «городская рада БНФ» и «городское общество Союза поляков». В редакцию обратились члены Союза поляков, возмущенные тем, что они не дали согласия на подобные призывы. За разъяснением ситуации мы обратились к заместителю председателя городского польского общества Станиславу Иосифовичу Почебуту. Он сообщил редакции следующее: «На последнем собрании общества мы рассматривали вопрос о референдуме. Решили, что голосовать «за» или «против» — личное дело каждого члена общества. Так что призывать к определенному выбору от имени нашего общества недопустимо».

Подпис под нататкай — «А. Андреева», дата газеты — «пятница, 15 марта, 1991 г.». Ну і як гэта разумець? Зноў дыяспара, плюралізм, правы чалавека, асаблівыя рысы польскасці?

Зрэшты, гэта ж унутраная польская справа...

Але «Гродненская правда» не так даўно надрукавала на тыя ж тэмы даволі вялікі ліст, дзе прыводзіцца прыклад, як на польскім вяселлі «патрыятычне наставёны» ста-

ПАЛЕМІКА «Глоса з-над Немна» з «Літаратурай і мастацтвам» цягнецца доўга. Паколькі «Глос» ёсць фактычна орган Саюза палякаў на Беларусі, трэба спачатку сказаць пра тое, што сёння ўяўляе сам гэты саюз.

З 418 тысяч палякаў на Беларусі да «звёнзку» належаць каля 20 тысяч чалавек, рэгіянальныя аддзелы СРБ створаныя практычна ва ўсіх раёнах Гродзенскай і ўва многіх раёнах Брэсцкай абласцей. СРБ, апроч газеты, мае свае праграмы на радыё і тэлебачанні, штаб-кватэру ў Гародні, рахунак і некалькі камерцыйных фірмаў. Іншых польскіх арганізацый па-за рамкамі СРБ на Беларусі няма. Такім чынам, гэта адначасова

ДУМКА ЧЫТАЧА

А што на „крэсах“ магло змяніцца?

нацыянальны саюз, культурнае таварыства, палітычная партыя, гаспадарчая адзінка — адным словам, мананаліст.

За апошні год адзінай структурай, якая ў чымсьці «незалежная» ад СРБ, застаўся... касцёл. Гэтакі спрыяў паверот у польска-беларускіх міждзяржаўных адносінах, пачатак беларускамоўнай імшы ў сталіцы ды іншых месцах, заснаванне Беларускай каталіцкай грамады і шэраг іншых фактараў.

Тут цікава прыгадаць, што пісаў у «Глосе» сябра «законду глунэго» СРБ Т. Малевіч гады два таму: «...цяпер жадаюць уяўдзення беларускай мовы да святой імшы. Гэтакі даём годны і рашучы адпор. У гэтай справе змагаемся нават з касцёлам, які схіляецца да ўяўдзення беларускай мовы да імшы». Нядаўна гэтае змаганне трансфармавалася на старонках таго ж «Глос» ў заяву-скаргу, падпісаную Т. Гавіным і Т. Малевічам, — на імя С. Шушкевіча, генеральнага пракурора М. Ігнатовіча і... трох каталіцкіх біскупаў Беларусі! Сутнасць заявы-скаргі — спыніце Беларускаму каталіцкому грамаду, а то мы прыем свае захадзі.

Самае смешнае, што ў заяве-скарзе слухна адзначаецца, што справы касцельныя не ёсць справы дзяржаўныя і наадварот, але скіраваны дакумент «чохам» як духоўным уладам, так і свецкім.

Што здарылася? А проста з'явіўся канкурэнт у касцельных справах, і гэтую БКГ трэба неяк «паставіць на месца», а то меншыя браткі-беларусы ад гэтай іхняй незалежнасці зусім параспускаліся... Па інерцыі «звёнзэк» працягвае ставіць на касцёл у змаганні за польскасць, не заўважаючы таго, што час змяніўся.

Гэта толькі здаецца, што калі ў свецкім пашпарце запісана, што ты паляк, і калі ходзіш да касцёла, то ты сапраўды такі ж, як у Варшаве, хіба толькі гаворыш па-расейску, бо халерныя Саветы так навучылі. На самай справе ад такога пераканання «еўрапейцам» не будзеш, носьбітам, а тым болей, стваральнікам польскай культуры таксама. А без гэтага — які ж ты паляк?! Вучыцца цяжка — прасцей схадзіць на імшу...

Тут верта прыгадаць вершаваную замалёўку з натуры Д. Бічэль-Загнетавай, надрукаваную ў беластоцкай «Ніве»:

Супынена дратаванне адметнасці
уладай савецкай, любіла сцяліна-цётка
адметнае слова «цёнгле»,
молімся з польскім ксяндзам
прад Маткай Боснай Студэнцай,
каб польскасць на «ўсходніх ірэсах»
квітнела толькі ў касцёле...

Па інерцыі ставячы на польскае адраджэнне толькі праз касцёл, як у былым

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратуранага жыцця: Алесь МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСНА — 33-22-04; аддзел мастацкага фармілення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перададзенай просьбе спасылка на «ЛіМ». Рукпісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Нумар падпісаны ў друку 21.08.92 у 18.10.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алесь АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алесь ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856
Тыраж 18068

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».